

У. 216. а

ПЕРЕВОДИ

I

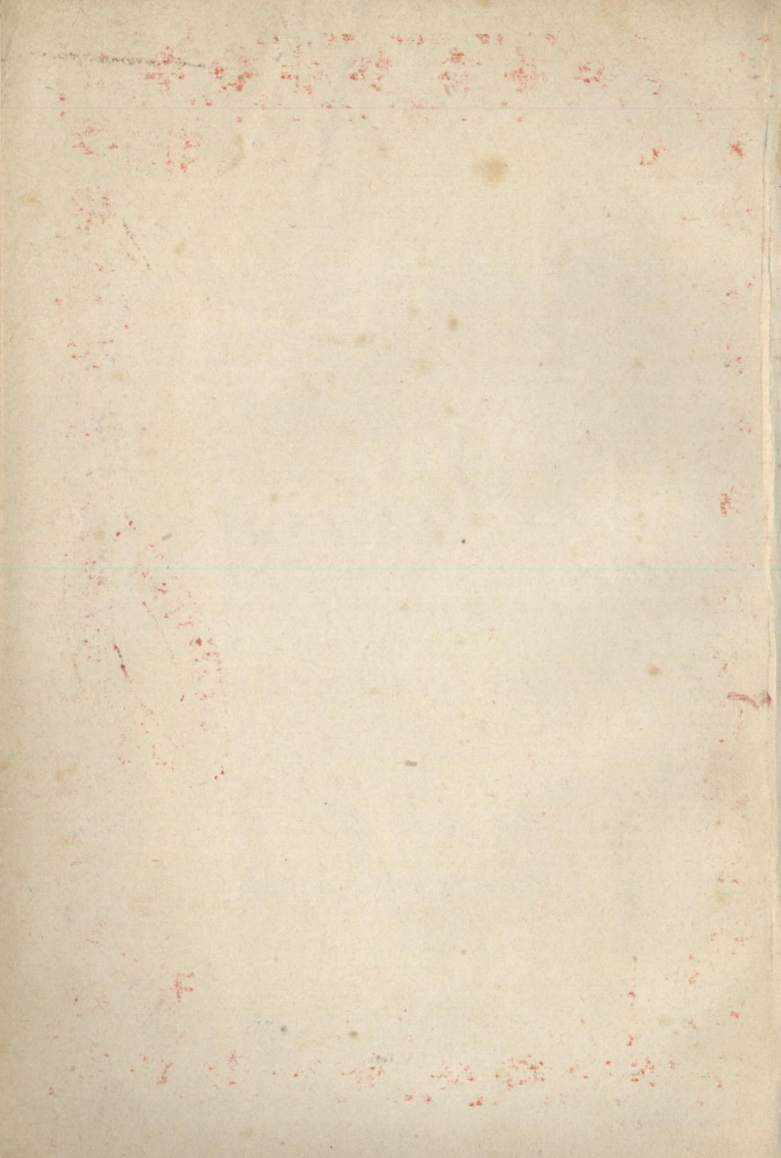
НАСЛІДОВАННЯ

ОСИПА ШУХЕВИЧА.

ПОСМЕРТНЕ ВИДАНЄ.

ЛЬВІВ, 33.

Накладом Волод. Шухевича.

В. 3970

~~Купівля~~ Зпр:

П Е Р Е В О Д И

I

Ч. 216^a

НАСЛІДОВАННЯ

ОСИПА ШУХЕВИЧА

з портретом і життєписом автора.

ПОСМЕРТНЕ ВИДАНЄ.

ЛЬВІВ 1883.

Накладом Волод. Шухевича.

З друкарні Товариства імени Шевченка,
під зарядом К. Беднарського.

12802

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Львівська бібліотека

АН УРСР

№ И 36 845

И 345057₃

На сім місци складаю Добродієви Івану Франкови щиросердечну подяку за безкористний труд коло приладженя до печати рукописи покійного мого Батька, чим допоміг міні здвигнути йому незабутньому Батькові нерукотворний пам'ятник.

У Львові дня 24. марта 1883.

Володимир Шухевич.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Переводи і наслідованя, заміщені в тій книжці — памятка життя і праці чоловіка майже зовсім не знаного в нашій літературі, а прецінь заслугуючого бесперечно на признанє. Книжка сеся крім того — памятка літературних праць і змагань наших передових людей в сорокових роках — а до таких людей бесперечно належав і покійний Осип Шухевич. Переводи і наслідованя, котрі ми тут видаємо, владжені були всі в другій половині сорокових років, в 1848—1849* роках.

Переводи і наслідованя о. Осипа Шухевича цікаві для нас раз яко збогаченє нашої вбогої перекладної літератури, тим особливо, що він зважився хоч і в свобіднім перекладі присвоїти нашій літературі велику Віргілієву „Пісню про хліборобство“; далі цікаві ті переводи й тим, що вони дуже корисно свідчать о тім, як пильно перекладач прислухувався мові народній, як обширним скарбом тої мови він владав, з якою докладністю він в писаню копіював усі звуки народної мови, не зважаючи ні на яку традиційну правопись. Рукопись, з котрої ми постачали се виданє, писана латинь-

скими буквами і держана переважно в галицькім підгірськім діалекті, с формами „взьяти“ замість „взяти“, „бжольита“ замість „бжольята“ і т. д. Праці пок. О. Шухевича свідчать ще й о тім, на як широкі розміри задумували наші патріоти з доби нашого народного відродження працю около здвигнення нашої словесности, як сміло а заразом совісно приступали вони до діла. Звісно бо, що не оден о. О. Шухевич забирався тоді до обширних перекладних праць: остались нам звістки с тих часів про переклад Іліади Гомера, про обширний словар народної мови (Келестина Скоморівського) і др. — тільки що праці ті доси або зовсім позатрачувалися, або лежать денебудь забуті, дожидаючи появи на світ божий, так як лежали звиш трийцять літ переклади і наслідования о. Осипа Шухевича.

Поперед усього сказати б нам дещо про жите покійного перекладача. В тім ми зовсім підемо за запискою о. Зенона Шухевича, найстаршого сина перекладача. — Осип Шухевич родився в Раківці над Дністром, повіту Городеньського дня 4. Січня 1816 року. Отець єго Остап Шухевич був в тім селі парохом. Ціла родина складалася з 5 голов, а іменно двох сестер і трех братів, між котрими Осип віком був передпоследний. Початки образования він одержав дома від батька, а з укінченням $7\frac{2}{3}$ року, т. є. в році 1824, віддали його родичі до школи Василянської в Бучачи, де перебував аж до укінчення шкіл, „німецьких і гімназіяльних (6 клас),“ т. є. аж до р. 1832.

Але позаяк о. Остап уже від р. 1818 хорував на сухоти, то швидко діти попрощалися с своїм батьком, і вже 1824 р. єго не стало, а малий Осип як перший раз пішов у школу, так уже й не ба-

чив більше свого батька. Лишилося п'ятеро сиріт і вдова, без найменшого маєтку, в крайній нужді, бо п'ятилітня недуга і лічене батька забрали все, що тільки було в хаті і коло хати. Дітем приходилося гірко працювати на своє удержанє. Покійний Осип не раз розказував, що до Бучача ходив завсігди пішки до школи, а від матери одержував на своє цілорічне удержанє в школі заледво пару бохонців хліба та кілька крейцарів. Про все те пильність і приліжність єго в науках та добре захованє єднали йому прихильність учителів і любов шкільних товаришів, — як одні так і другі, особливо достатнійші, підпомагали його, чим хто міг.

По скінченю шкіл гімназіяльних одержав Осип від матери одного риньського простого на дорогу і на ціле дальше удержанє, — і в посіданю такого скарбу пустився *per pedes sancti Petri* з деякими своїми рівно заможними бучацькими товаришами в дорогу до Львова. І ту швидко він з'єднав собі любов товаришів, котрі помагали йому чим могли, аж поки йому не удалось в якімось знатнійшій домі одержати лекції приватної. Так він продержався через перший курс тодішної „Фільозофії“ (рівнозначної з теперішньою VII. гімн. кл.), а по першій курсі він одержав стипендію т. зв. „священницьку“, котра виносила річно 80 флоренів конвенційної монети. Від того часу настало для него ліпше житє. Приїхавши до дому зодягнений порядно, як на „Фільозофа“ пристало, він показався своїй матери, котра аж перелякалася єго панської одежі і скрикнула: Чи не вкрав ти се від кого?

По скінченю Фільозофії вступив 1835 р. до семінарії богословської, де крім наук богословських займався також вивченєм усяких світських наук,

як то філософії, а особливо польської літератури, котру тоді викладав у львівському університеті Николай Михалевич і в котрій пок. Осип робив усе „відличні“ поступи. Роки 1833—1840, се були роки найбільшого і найкращого руху духового в львівській духовній семінарії руській. Семинарські мури містили тоді в собі найкращий цвіт галицько-руської молодіжи, мужів, котрі опісля мали стати головними провідниками духового і літературного відродження руського народу в Галичині. Досить згадати тільки загально звісні і поважані імена, як Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Івана Вагилевича, Антона Могильницького, Николи Устияновича, Льва Трещаківського, Антона Добрянського, — і перед нашими очима ясно стане живий і світлий образ того товариства, серед якого опинився в семінарських мурах і наш Осип Шухевич. Молоде свіжо розбуджене чутє патріотичне, змаганя демократично-революційні та щирий запал до науки, до розширення свого світогляду і до пізнання історії свого народу, — ось що відзначувало поперед усього тих молодих людей. При тім можна сказати, що тоді раз так сталося, що в семінарських мурах найшлося так багато людей правдиво талантливих і доволі характерних, яких опісля там дуже не багато лучалося.

Серед того товариства людей горячих, завзятих, оживлених великими надіями і охотою до праці, Осип наш став швидко замітним. Обдарований надзвичайною пам'яттю і гарним ораторським талантом, він не тільки відзначувався своїми семінарськими проповідями (славна н. пр. між усіми сучасниками була вго прощальна проповідь в семінарській церкві 1838 при укінченю курсу і наук бого-

словеских, котра такий викликала запал для бесідника, що на амбоні, з котрої він говорив їйїї, ще й доси видно напис: Die 1. Julii 1838 Szuchiewicz Józef miał na pożegnanie mowę w tej cerkwi — egregie concinatus est, wzruszył każdego — Vivat Józef Szuchiewicz! Vivat!) але й своєю працьовитістю в студіях клясичних язиків і своїм знанем та замишуванем рідної руської мови. Як раз, коли він скінчив богословіє, появилася на світ перша книжка у нас, писана людовою мовою, Шашкевичова „Русалка Дністровая“; від того часу пок. Шухевич і собі повзяв думку прислужитися й своєю працею, о кілько се було в єго силі, до піддвиження і виобразування тої мови. Може бути, що від тоді він і почав роботу над своїми перекладами.

Між тим жите їшло своєю непринадною дорогою. Два роки по скінченю богословія Осипа не хотіли посвятити на попа: уряд підозривав його, як і всю тодішню „молоду Україну“ о „неблогонадежність“, о якісь революційні аспірації, о порозумінє с польськими демократами-революціонерами, і їм прийшлося перетерпіти чимало всяких „гоненій“. По двох роках він оженився в селі Пійлі близь Калуша з Анною Кульчицкою і того таки року його висвячено; перед тим власти, щоб переконатися о єго льоальности, завдали їому під клявзурою робити завданє на темат: О відношенях підданих до монарха. Чи зовсім вдоволила сеся робота „предержащу власть“, сеґо не знати, — досить того, що Осипа висвятили, але переслідования урядові та консисторські ще зовсім не скінчилися, і майже аж до 1848 р. його вісім раз перегонювали з села до села по самих мізерних селах, т. зв. реколекційних, поки в кінци в марті 1848 р. він не прийшов

до Тишковице на парохію, де остався аж до своєї смерті 1870 року. Тут він дослужився загального поважання у сусідів і любови у своїх прихожан і довгі літа аж до смерті був деканом. 1863 р. його поставлено кандидатом на посла, але противники доложили усіх можливих старань, щоби покійного не вибрано, боялись бо они не мало його бистрого ораторського таланту, з яким завсігда справи йому порученої боронив.

Крім праць літературних заміщених в тій книжці (і деяких уривків, котрих ту не печатаємо) покійник лишив ще рукописі проповідей. — Рукописі сих праць носять дати 1848 і 49 років. Так само не звісно нам, чи і для чого пок. Осип не писав і не печатав нічого по 1849 році. С праць заміщених в отсій книжці не було в печати нічого окрім одного „Подорожного“ (в читанці Ковальського), свобідного наслідування балади Вальтера Скота.

Нехай сеся невеличка книжочка послужить для відновлення памяти чоловіка, котрий хоч працював в тиши и не для слави, а все таки працював!

Іван Франко.

I.

ПІСНЯ ПРО ХЛІБОРОБСТВО

Публія Віргілія Марона.

ПРО ЖИТЄ І ТВОРИ ВІРГІЛІЯ.

Публій Віргілій Маро, оден з найзнатнійших римських поетів, родився 15. паздерника р. 70. перед Христом (684 від основаня Риму) в Андес, селі близь Мантуї в горішній Італії. Родичі вго були досить заможні невеличкі поміщики; вони не щадили видатків, щоби дати своєму синові як найкраще на тодішні часи образованє. До 16. року життя проживав малий Публій в Кремоні, опісьля ж перейшов до Медиолану а далі до Неаполю, де під проводом „грамматика“ (т. є. письменника) Партенія провчив пильно найкращі твори грецкої літератури. Року 47 перед Христом прибув до Риму, де студіював філзофію під проводом Сірона Епікурейця. Через два літа він вернув назад до Андес, з надломаним і ослабленим здоровєм, котре не дозволило йому віддатися публичним урядам та житю державному, і він рішився посвятитися рільництву та літературі. Житє на селі в пречудовій околиці Мантуї, а ще більше намова вго вчителя Партенія, навели його на думку — трібувати сил своїх в поезії. Партеній той, бачиться, був також чималий поетичний талант, коли, ак кажуть, одну вго грець-

ку штуку Віргілій переробив на латинське і коли штука тота п. н. „Moretum“ належить бесперечно до найкращого з усього, що лишилось нам з римської поезії. *) Крім „Moretum“ приписують Віргілієви ще кілька дрібних поезій, котрі він мав написати в молодих літах, як то: „Culex“ (комар), „Ciris“, „Aetna“, „Сора“ (танешниця), „Dirae“, „Catalecta“, „Priapeia“ і „Epigrammata“, але більша часть тих поезій бесперечно не походить с під пера Віргілія.

Около року 43. перед Христом заприязнивсся Віргілій с потужним і богатим тоді чоловіком, Каєм Авінієм Полліоном, приятелем Марка Антонія, триумвіра, и на вго налягане написав десять „Сільських поем“ (Eclogae або Bucolica). Взірцем служив йому грецький поет Теокрит, с котрого Віргілій нераз цілі вірші і реченя перекладав до свого тексту. Але коли „Сільські поеми“ Віргілієві далеко не дорівнюють Теокритовим ані поетичною стійністю, ані оригінальністю, ані теплотою та щиростю чутя, то за то вони мають більшу стійність яко образки життя і бур політичних в добі римської домашної війни між Антонієм, а Цезарем Октавіяном. Пастухи Віргілієві, се зовсім не ті живі, дійстні пастухи, якими вони є у Теокрита; противно, се люде образовані, говорячі о політиці, знаючі все що дієся в великім світі. Притім же й свою власну нещасливу пригоду описав Віргілій в одній с тих поем. Пригода тота була ось яка. Підчас війн домашних Цезар Октавіян обіцяв був своїм воякам, що скоро по війні, він наділить їх полями. І справді 41 р. перед

*) Я стрібував перекласти сесею штучку на нашу мову і подаю її в „Додатку“ при кінци сєї книжки.

Хр. він подарував одній частині воєнків поля коло Кремони. Коли тих піль їм було не досить, вони власновільно забрали ще й поля Мантуанські, а з ними разом і хутір Андес. Правда, Віргілієвого поля тоді не забрано, zapewно за вставленем Авінія Полліона, тодішнього губернатора того краю. Але поет боячися стратити свою вітцвщину, сего ж таки літа за радою Полліона поїхав до Риму просити Октавіяна, щоб zapewнив йому, що не скаже відбирати єго поля. Тоді то Октавіян перший раз пізнав поета і радо вдоволив єго волю. Але єпокой не довго трівав. Полліон, прихильник Антонія, немилый був Октавіянови, і той назначив замість него своїх підручників, котрі мали завідувати діленем ґрунтів між воєнків. Ті поділили також поля мантуанські, а оден сотник (centurio) заняв силою й маєтність Віргілія, а його самого мало що не забив, коли поет показав йому поруку Октавіяна. Віргілій мусів утікати до Риму і там аж по кількох місяцях удалось йому за просьбами Полліона и нового свого приятеля, потужного Цільнія Меценаса, виєднати у Октавіяна поверненє своєї забраної батьківщини. По поводу тої цілої справи написані перша і девята екльота.

Р. 37 пер. Хр. на наляганє Меценаса взявся В. до великої поеми „Пісня про хліборобство“ (Georgica), в котрій головню наслідував Гезіодову поему „Eργα καὶ ἡμέραι“ а також другі грецькі й римські писання о тім предметі використував. Поема тога стоїла його сім літ праці. Ціль єї мабуть була — заохотити до хліборобства Римлян, котрі в частих і кровавих війнах відвикли були від тихої хліборобської праці. Коли справді тоту ціль мав на оці Віргілій, то можна сказати, що се гарно свідчить о єго до-

брий волі, але разом показує, що він зовсім не розумів духа свого часу і того історичного розвитку, якій ішов в римській державі. Римлянам часів Октавіяна, панам світа, збогаченим скарбами всіх оброблених країв і невольниками всіх звисних тоді народностей, почавши від високо оброблених Греків до диких Даків, тим Римлянам, котрі поділились в самім Римі на дві різко розграничені верстви — богачів і пролетаріїв, — тим Римлянам дарма вже річ була говорити о приємностях сільського життя, дарма річ була захвалювати чи то маленьке чи й середне сільське господарство!

Але коли лишити на боці основну тенденцію, а взяти на увагу само оброблене предмету, то треба признати, що коли й не всюди, то все ж таки в многих місцях Віргілій показав ту велике майстерство форми і оброблення поетичного, що поема його нав'язана правдивим теплом і любовою до предмету і носить на собі печать великого поетичного таланту. Правда, нам тепер не подобається ніяка така чисто навчальна, чисто описова поезія; ми тепер бажаємо, щоб кожда поезія навчала нас, але притім не переставала бути поезією в повнім значіню того слова, т. є. не потребувала описувати вигляду, довготи і голови якого небудь бугая, або давати докладних приписів, як, де і коли закладати виноградник; ми тепер майже й поняти не можемо, як могли наші батьки, як могли стародавні Римляне так дуже любитися тим, як би ми тепер сказали, „поетичним балаканєм“ і як можуть і тепер ще наші високовчені педагоги вважати таким необхідним средством оброблення штуку, в котрій нема зовсім нічого, щоби за живе хапало сучасного чоловіка, а за то на серію і з великою поетичною па-

радою подано науку, як н. пр. робити пчолячі рої з волового стерва!

Все, сказане тутка — не закид Віргілієви. Він писав після вірувань і поглядів свого часу, писав так, як сам вірив і робив, і етнографія порівнююча вдячна йому за переховане тих людських повірок і поглядів. Ми сказали се тільки *in usum* наших „клясично-образованих“ педагогів і думаємо, що читач, перечитавши Віргілієву поему в отсїм переводі, згодиться з нашою думкою.

Проче жите своє (10 літ) по написаню „Хліборобства“ Віргілій повернув на написанє великого національного епосу римського про вандрівку і пригоди Енея з Трої до Італії. В Енеїді він наслідував Гомера. Поема, коли відчислити поєдничі (тай то хто знає чи оригінальні) місця вийшла дуже слаба, і Віргілій сам то почував, коли вмираючи, казав їйї спалити. Але звісна річ, Октавіян, котрому на честь написана була та поема, не виконав тоту послїдну волю поета, і Енеїда доховалась аж до наших часів, а в середних віках, а особливо у Італіянців і Французів довгий час уважалась найдоскональшим твором генія людського. Основнійша критика, а ще більше ознайомленє з властивим оригіналом — Гомером, ссадило їйї геть-геть іє того високого педесталу.

Заприянившися з Меценасом, жив Віргілій в достатку й супокою, по більшій часті в Римі при дворі того магната, рідко буваючи в своїм ріднім Андеє. В 25 р. перед Хр. для викінченя своєї Енеїди поїхав до Греції і кілька літ пробував в Атенах, працюючи над єї виправленєм. Там стрітив його і Октавіян повертаючи з Азії і наклонив його, щоби вертав з ним до Італії. Але плавба

через море до решти підконала слабе вго здорове і припливши до італьского берега, таки в портовім місті Брундузіюм умер в р. 19 перед Христом а в 51. році житя. Тіло вго перенесено до Неаполю.

Оставалось би ще сказати дещо про переклад „Пісні про хліборобство“. Замічу тут з гори, що в перекладі о. Осипа Шухевича прийшлося поробити деякі зміни. Завданє видавця сеї книжки було — о кілько можна очистити бесіду переводу від польонізмів та деяких форм церковних або й насилу укованих, але все те з захованєм ціхи первісного переводу. Закінченє поеми (другу половину повісти про Арістея), прийшлося переводити з латиньского, бо в рукописи переводу о. Осипа Шухевича видерта була послідна карта.

Іще одно. Перевід о. Осипа роблений був зовсім на польській лад. т. є. без захованя метрум, а тільки з захованєм рівного числа слогів. І тій хибі по можности зарадити було діло видавця: правда, деякі наші поети запевно й тепер ще скажуть — і зовсім справедливо — що в переводі нема одностайного метрум. Так є, і по мойій думці, в такій довгій поезії о такім малопоетичнім і томлячім предметі одностайне метрум було б радше хибою, як заслугою, бо відражувало би читача монотонією, так як се бачимо н. пр. на пробі переводу Іліади Ксенофонта Климковича. В переводі „Пісні про хліборобство“, так як вона тепер печатася, кождий лехко запримітить двояке метрум; ямбі і дактилі; в першім разі вірш складаєся с пяти ямбів і одного лишнього слога, пісьля такого звірця:

Напе | ред мі | сце тра | для бжіл | ообра | ти

а в другім разі є трєх цілих дактилів і четвертого одним слогом неповного :

Пісню ве | личну те | перка по | веду

Але декуди мішаються є собою в однім віршу ямбі з дактилями або й трохеями, декуди дактиль заступлений анапестом і др., як ось н. пр.

1) молодь за | грає | з улі | ів юр | бою

2) Нєраз | у ду плах | дерев | порохна | вих

3) Ряди | скопав | ши він бі | лі лі лі | і

Єє головні ритмові форми в переводі „Пісні про хліборобство“ і я думаю, що через те перевід набере приємної для уха ріжнородности і зближаючиє до прозової бесіди, зиськає на живости і природности. Житєпись і обьясненя постачав я пісьля виданя Форбігєра з р. 1845*)

В „Додатку“ при кінци єєї книжки поміщені крім того дві „Сільські поеми“ перекладу о. Осипа Шухєвича і поема Віргілія п. н. Грамотіка (Mortem), мого власного перекладу.

Нагуєвичі, 20 мая 1882.

Іє. Франко.

*) P. Virgilii Maronis Opera ad optimorum librorum fidem edidit, perpetua et aliorum et sua annotatione illustravit, dissertationem de Virgilii vita et carminibus — adiecit Albertus Forbiger. Pars I., editio altera Lipsiae MDCCCXLV.

ПІСНЯ ПРО ХЛІБОРОБСТВО.

ЧАСТЬ ПЕРША

(РІЛЬНИЦТВО)

Що нивам нашим додає уроди,
В яку планету орки час приходить,
Коли до тичя виноград вязати,
Як волів треба вміло пантрувати,
Які заходи при хові худоби,
Які розличні досвіди, способи
При щадних бжолах треба завважати,
Тепер, Мецене, йму о тім співати.

Блискучі зорі широкого світа.
10 Що правите по небі круги літа,
Почесний Бакху, Цереро-царице,
Що з вашой ласки Хаоньска земляця
Замість жолуді буйний колос плодит,
Край Ахелоя важкі грожни родит;
І ви ліснії, рільникам прихильні,
Боги, Фавнове, будьте мні посильні;
Діви Дріади, деревин богині, —
Ваші я дари величаю нині!

- І ти, Нептуне! Твог' тризубця сила
 20 Коя прудкого з землі сотворила;
 Лісовий газдо, — Ця ти пашниста
 Бичків білявих випасає триста, —
 Овець пастуху, Пане! на посліди
 Покинь гай рідний, Лікейські бескиди,
 Лугів Менальських ревносний пістуне,
 Прибудь, Тегеї щедрий опікуне!
 Мінерво, дерева оливного мати,
 Й ти княже, що нам владив плуг кріслатий,
 І ти Сільване, що в руці гиясту
 30 Брость циприсову носиш коренасту!
 Боги й богині, прибувайте всі ви,
 Хранячі ласков наших нив засіви,
 Ростячі плоди без сімен нові
 І шлючі з неба йім дощі рісні!

- І ти, Цезаре, вспирай сельські справи!
 Які з богами гнеть засядеш лави,
 Я не згадаю: чи міста рядити
 Буде уділ твій і краї кормити,
 І світ широкий в тобі повитає
 40 Плодів, погоди творця, й увінчає
 Скрань твою миртом прародички твої;
 Чи будеш богом в безберижнім морі
 І моряки будуть тя клінне чтити,
 І кінці світа будуть ти служити,
 І Тетіс морських скарбів всіх ціною
 Тебе за зятя купит си, герою;
 Чи між блискучими зірками неба
 Зорев новою тобі блиснуть треба,
 Де тихим світлом чудна Ерігона
 50 Випереджає кліщі Скорпіона,
 А сам він, бач, свої огнисті щипці

Стягає й пред тобою сторонитися,
 Тобі лишає неба пласт ясенний ; —
 Чим будь будешь ти (аджеж Ад підземний
 Тебе не сміє своїм паном класти,
 Ні так ти дуже не бажаєш власти, —
 Хоть грецка пісня Елізейскі доли
 Славит, що в них жіє по власній воли
 Лишивши, Прозерпіна, мать сумную —)
 60 Дай мні щасливо путь скінчити тую,
 Вспирай мій намір смілий, і зо мною
 Змилуйсь над долев рільника блудною,
 Вступи зо мною в хліборобскі хати,
 Звикай від нині прозьби їх приймати !

Як в сірих горах сніг веснов стопніє
 І теплий легіт скиби нам обвіє,
 Най віл при плузі в праці карк згинає
 І леміш яений чорну скибу крає.
 Хоть як скупого вдоволит та нива,
 70 Котра дві літі, дві зимі спочила :
 Богатим збором наповнит комори.
 Но заким плуг твій новину роз-оре,
 Зваж вітрів сили і планети неба,
 Звичай орацкий також знати треба,
 Всі досвіди батьків май на увазі,
 Устави добрі ховай в кождім разі :
 Що си полюбит землю в тій стороні,
 А що не буде на твоім загоні.
 Тутка для збіжя природа зичлива.
 80 Ту з винограду ліпші будут жнива,
 Там буйно родит трава самосійна,
 А там для дерев земля більше склінна.
 Чи бачиш : шафран на Тмолі буює,
 А кість слонева з Індій прибуває,

Сабейці ніжні завозят кадила,
 Халиби голі шлют заліза сила.
 С Понту богаті кожухи боброві,
 З Епиру коні над всі бистроногі?
 Тоту уставу, той закон незмінний

- 90 Дала природа землям, як в пустинний
 Світ з первовіку твердеє каміне
 Давкальйон верг: камінне покоління
 Людей повстало для праці твердої!
 Тожь в перших тижнях пори весняної
 Справлену землю крeпкими волами
 Розрий, щоб літо душними жарами
 Скрушило добре груду перериту.
 Рілю худую, малоплодовиту
 Раннов весною при Арктура сходи
- 100 Легенько раз спокладити, тай годі:
 Там, щоби збіжжє хопти не глушили,
 Тут, щоби піски вохкість не зсушили.

Облогом стерні тра лишать порою,
 Щоб стугло поле зіссане в спокою.
 Жовту пшеницю, зір вглядівши пору,
 Сій, де стручає росло биле в гору.
 Де взяв ти руно торонкої вики,
 Де крухим билем шелестів біб дикий.
 Нидіє нива під льном і вівсами,

- 110 І мак ю сушит, скроплен Лети снами.
 Но переміна влекшує роботу.
 Скоро лишь пильно, не жалівши поту,
 Міцним навозом худе поле згноїш
 Нестатки сипким попелом загоїш.
 Так в зміні плодів нива спочиває,
 І не лежачи, під облогом даром,
 Хосен подвійний рільнику вділяє.

- Нераз справляють грунт худий пожаром
 Огнем спаливши стернища пустії:
- 120 Чи з него тайні сили і новії
 Частки поживні ссе загін широкий;
 Чи вар огнений нищит злії соки
 І непотрібну вохкість віддаляє;
 Чи жар новії продухи втвирас
 І тайні шпари, крізь котрі щаслива
 До ніжних пучків доходить пожива;
 Чи земні жили надто вже пухкіі
 Стяга й гартує, щоб ливні дожджі йій
 Ні сонця спека шкоди не вчинила,
- 130 Ні не зстудили Боревві крила.

Богато також для рілі користі,
 Сли ралом груди роздробим глинисті
 Та бороною: Церес бо русява
 З вершин Олімпу праці тій ласкава;
 Тож хто облога борозди підняті
 Плугом півперік знов буде орати,
 І часто землю зрушувати б́уде,
 Той зиск подвійний із рілі добуде.

- Рільники, б́ратя! просіте зо мною
- 140 Дожджу весною, погоди зимою:
 Озиме чудно вам рілю вхорошит,
 Коли в зимі го сніжок припорошит;
 Тажъ не управа Мізію вчинила
 Таков плідною, і не людска сила
 Гаргару жнива плодит пречудові.

В якім же того похвалити слові,
 Хто сімя в ниву кинувши плідною
 Доглядом пильним засіву пантрує

- І розбиває товсті купи глини,
 150 Спускає воду на орні рівнини
 З річок, потоків? І як в літній спеці
 На спраглим полію засів схне, він преці
 З горбків поблизьких, с сірої опоки
 Веде на ниву жерела протоки :
 С тихеньким шумом лєся по каміню
 Вода, і пільгу приносить насіню ?
 Як похвалити і того, хто дбалий,
 Щоб під вагов колося не впадали
 Тонкії стебла, випаса весною
 160 За густе руно ще в зеленім строю ?
 Хто мокроту, що в баговиню тлів,
 Піском сипучим висушити вмів.
 А особливо в тій непевній порі,
 Коли потоки розливають скорі,
 Намулом криють поберіже низше,
 З калуж розгнилих вбійча пара дише ?
- Хоть як худобу й людей праця вмучит,
 Но пок хосен з сівби рільник получит,
 Дурна гусь засів випасе з загона.
 170 Не меньше шкодят журавлі з Стрімона,
 І корінистий пирій збіже глушит,
 І в тіни засів тож знідіти мусит.
 Самого Батька се небесна воля,
 Щоби не лехка була вправа поля :
 Він перший штучно учив землю рити,
 Щоб людський розум промислом з-острити,
 Щоб серед праці вічної обміни
 Живії люде не залякли в ліни.
- Перед Юпітра зелізов добою
 180 Орач по полю не водив сохою,

- Власности люде, поділу не знали,
 Ні спільне поле межі розтинали.
 Усі збирали для всіх дружно й спільно;
 Земля давала дар свій добровільно,
 Не силувана хитростю ума ще.
 Давала лекше і богатше й краще.
 Юпітер йідь дав гадидам страшливим;
 Здобич ловити вовкам пажирливим;
 Розбурхав море; пострясав із листя
 190 Мід, що колисьто щедро з дерев лився;
 Огонь скрив; винам, що вперед річками
 Плили, на віки поклав сильні тами, —
 Щоб нужда мисли, мисль плодила штуки,
 Щоб з землі хлібець тягли трудні руки,
 З кременя іскри огню добували.
 Тоді на водах човни ея вказали.
 Моряк пізнав число зір, назви й ради:
 Віз ясний, Квочку, Косарі й Гіяди.
 Гнеть звірину вже сильце хитре зрадит,
 200 Липка кліянка дурну птицю вабит,
 І пси по лісі на вид дика грають,
 В глуб рік широких крошні досягають,
 Волок добичу із дна моря горне.
 Тверде залізо появилсь чорне,
 Зубаті пили хрумтят в деревині —
 Вперед пні грубі розбивало клинє. —
 Так вродивсь промисл, штука божественна.
 Все переможе пильність невтомлеца,
 Гірка потреба і доля нужденна!
- 210 Перша Церера, хліборобів мати,
 Людей навчила залізом орати.
 Як хибла жолудь і ожин за мало
 В гаях Додони для людей не стало.

Но гнеть на збіже нова лють наперла,
 Лиха сніть часто колоски пожерла,
 Осет колючий над збіже буяє,
 Засів пропаде, а мов гай зростає
 Лопух, бодаче; вроду хоть найкращу
 Дурійка клята зводить на-ні-на-що;
 220 Пропала праця рільника й натуга,
 Де надто дика розростесь вівсюга.
 Як не зекородиш ралами землиці
 І траскалами не відстрашиш птиці,
 Дерев тінистих з поля не позносиш,
 И молитвами дожджу не упросиш, —
 Зависно глянеш на копи сусіда
 І будеш жолудь гризти замість хліба.

Ще хлѣборобский прилад тра пізнати:
 Без него годі орати й збирати.
 230 Поперед всего кривий лемішь плуга
 Й гредіть — рільницка найперша послуга,
 Вози міцніі Елевзінської неньки
 І сани й ціпи й рискалі важенькі.
 Коші Целея з хворосту плетені.
 Опалки з прутя, з сітнику кобелі:
 Все те наперед бачно тра надбати,
 Щоб був ти годен почесть газди мати.

Вчасно тра вяза відземок зогнути
 В лісі в ту форму, як плуг має бути:
 240 Гредіть стіп вісім довгий перед нього
 І дві чепіги з заду, а до того
 Кований лемішь загнутий в долину.
 Ще ладь завчасно лехкою липину,
 Також високу і тверду бучину:
 Лехкая липа на ярма придала,
 Бук на полицю, щоб скиби звертала.

А має знаряд довгий час служити,
Тра в димі добре древо просушити.

Много б ще рад мож з давних літ подати,
250 Сли рад ти діла хліборобські знати.

Нуж, тік наперед валом тра убити,
Руков зрівнати, глиною зліпити,
Щоб на боіску не росла травиця.
Сонцем зражена не пукла земляця
І інша шкода не зробилась з нею:
Нераз маленька мишка під землею
Нору будує й робит ссипи зерна;
Нераз слішава кертиця мізерна
Тудиж крутії свої нори рие;

260 Або в щілині рапавка ся скрие
І всяка погань, що в землі ся плодит,
І міль, що з зернят отруби поробит;
Або мурашка пильна і влазлива
Собі на запас твої зносить жнива.

Вважай тож, як розівесь садовина
І цвітом кожда хилитя гилина:
Сли плоду много з цвіту ся завяже,
То знак сей збіжа добру вроду каже,
Молотникови труду й праці більше;
270 Но як тінистий лист розвесь буйнійше,
Не жди великих здобутків з під ціпа:
Полóви много збереш, мало хліба.

Видав я газдів, що хосен вбільшали,
Сімя для сіву штучно поліпшали:
В салітрі мили, в шумівю оливи,
Щоб більшим зерном наливесь струк зрадливий;

Навіть на лехкім жарі припікали,
 Щоб швидше кільці зернята пускали.
 Ба, і вродливий сів, що праці много
 280 Стояв, зводився часто мимо того,
 Сли що рік людская рука майстерна
 Під сів найкращі не дібрала зерна.
 Тоді все доля поверта на гірше.
 Все на-ні-на-що сходить чим раз спірше:
 Так і керманич против бистрої фалі
 Веслами робит — плине звільна далі,
 Но як випадком руки му послабнут,
 Гнеть рвучі фалі в діл с собов го тягнут.

Ще нам на Вога тра вважать з востока,
 290 На пору Цапа і на світло Смока.
 Як той вважає, хто в судні крухому
 З страшного Понту поверта до дому,
 І понад рибні Абиду заливи
 Веслами поре морекий вал зрадливий.

Коли день з нічев, ніч ся з днем зрівнає,
 Пів неба ясність, а пів ніч займає,
 Тоді до плуга воли запрягайте,
 Ячмінь на нивах своїх засівайте
 Аж до послідної пори весняної,
 300 І льну насіне до землі пухкої
 Мечіт, і мак тож, дар Церери мати;
 Тож тра при плузі газді ся ввихати,
 Поки ще сухо й висит хмара сина!
 Сій біб весною; медска конюшина
 Тожь в той час любить в пухку землю втрапить,
 І з сівом проса треба тож ся квапить:
 Коли Бик ясний золотими рогами
 Рік отвирав, і в небесні брами

- Пес ~~заховавсь~~, а на небо скорі
 310 Єму противні виступають зорі.
 А як під жито й золоту пшеницю
 Спрявляти хочеш змяхчену землю
 І хочеш мати колос ваговитий,
 Дай Атлантидам вперед рано скритись;
 Звізда Гнозійска в огнистій Короні
 Тож най погасне вперед на небосклоні,
 Пок нивам зерно повірити можеш,
 В землю надію будущю зложиш.
 Многі сіють пред Маі заходом,
 320 Но не хваляться надто гарним плодом,
 Бо ім вівсюга приглушит пшеницю.
 А сли на ниві сієш сочевицю,
 Фасолю просту на грядках годуєш
 І пелюзійсков виков не гордуєш.
 Зважай, аж зайде Бойота чудесна
 Звізда, й сій пильно до середовесня.

- Бож злоте сонце з дванайцять зорями
 Рядит по черзі світа обшарами.
 Пять стрэф на небі; з них одну проміне
 330 Сонця раз у раз румянит і гріє;
 Дві самі крайні, що з ліва і с права,
 Хмар тьма вкриває і ледів синява;
 Поміж горячов стрэфов й ледовими
 Дві мірні стрефи боги помістили,
 Робучим людям житло і притулок.
 Поперек всіх стрэф ясный переулук,
 Що молочною дорогою звеся,
 По ній звід черга й хід розпізнався.
 Ік краю Скитів і Уральским скалам
 340 Простір небесний вгору піддвигавсь,
 За то к Лібійским пісковитим валам

- Й вітрам огнистим — чим раз в діл схиляєсь.
 Бігун північний нам над головами
 А полудневий в бездні десь під нами,
 Хіба на чорну, гнилу Стикса воду
 Й на вмерших душі він глядит зо споду.
 Там Смок потужний обвив го широко,
 Проміж Медведиць просковзнувсь потоком,
 Проміж Медведиць, що з ночі до рана
 350 З жахом втікают від вод Океана.
 Там — казка каже — або в вічній ночі
 Сидит тривога й п'ятьма тисне очи,
 Або зірниця, як у нас погасне,
 У них являєсь вістить сонце ясне,
 А як огнистий сонця віз виїжджає
 На наше небо, то там змріє сідає.
 Відси на небі змінному вгадати
 І вітру зміни, час, коли орати,
 Коли збирати золотєє жниво,
 360 Коли веслами фалю січи живо,
 Коли на море збройні фльоти слати,
 І в лісі сосну спілюю рубати.
 Не дармо бачим схід і захід зорі,
 Чотири року рижно-рівні порі.
 Як рільника зайдут холодні слоти,
 Найде чимало дома тож роботи,
 І зробит міцно, гарно і в вигоді,
 Що як будь мусів б златать при погоді:
 То леміш плуга надит притушений,
 370 То довба нецки й човен жолоблений,
 Або худобу знаками ціхує,
 То копи збіжа карбами рахує,
 То теше кіле, то кінчасті вили,
 То ужовки з Амерскої вербини

- Крутит: вино, бач, до тик вяжукт ними.
 Тож з лоз Рубейских кошелі плетіте,
 Сушіте зерно й на жорнах меліте!
 І в свято деякі робити діла
 Нам не боронит ні закон ні віра:
 380 Де треба, потік росячий спустити —
 Бог не боронит, царину вхистити
 Докола плотом, на птиць сильця плести,
 Терне палити, овечки відвести
 В чистеньку купіль; також в дни святочні
 Оливи плодом рільники статочні,
 Чи іншим своїм добром, обтяжают
 Ослів лінєвих, на торг поспішают,
 Щоби продавши, для дому набути
 Жорновий камінь, порядно закутий,
 390 Або про запає смоли козуб цінний.

- Інші дни шле нам Місяць многозмінний
 Для праці щасні. Пятог' стережися!
 В нім блідолиций Оркус народився
 І Фурій люті; в той день Земля Цей
 Повила в гору Япета, Тіфея,
 І всіх страшливих Велитів, що в люти
 Хотіли з неба всіх богів зіпхнути:
 Тричи на Пельйон Оссу викладали,
 На Оссу Олімп ще лісєстий пхали,
 400 І тричі Батько, до пімети не скорий,
 Потужним громом порозкидав гори.
 Сімнайцятий день щасний: до землиці
 Сади в нім ніжні винні сажениці,
 Бички заучуй в ярмо молодії,
 Засновуй пряжу в кросна тисовії.
 Десятый щасний для втеки з неволі,
 Но на злодіїв много шле недолі.

- Много праць ліпше п'ночи сповнится
 Або пред світом, як росит зірниця.
 410 В ночі ся ліпше стернянка пустая
 Косит, і ліпше сіножать сухая,
 Бо є світ млавий і нічнов добою.
 Многі ночами працюють зимою
 При блиску ватри, хоть і пізно дуже:
 Ножем сталевим муж лучину струже,
 Жінка при праці нуду розгоняє
 То казку каже, то пісень співає, —
 Самаж то гребнем чеше лен шовковий,
 То моц солодкий у кітлі готовит,
 420 Брудну из вару згортаючи піну.

Но спіле збіже тра косити в днину,
 І в денну спеку, як з давен велося,
 Збивать богате на тоці колося.

- Ори розгорнен і сій також наго.
 А в зимі — свята, рільникови благо:
 Що в сквар згромадив, в мороз поживає,
 Веселий празник собі виправляє.
 До втіхи кличе зима без печалі;
 Так як до порту судна з морскою дали,
 430 Богацтвом повні, в щастю завитають, —
 Насад їх квітом моряки квітчають.
 Но й той час годі ліново лежати:
 З гиляетих дубів жолудь тра стрясати,
 Бібки й оливки й мірти коральові,
 На дрохви сіти ставити готові,
 Олені в зацморк ловити рогаті,
 В бігу стріляти заяці ухаті,
 І нагонивши козицю гулящу
 Вб'ить, балеарску закрутивши працю, —

440 Поки високо в горах сніг біліє
І ріка, ледом притиснена, мліє.

Щож о слотливій осени повісти ?

Які подати о планетах вісти ?

Як день маліє і пора холодне,

Що тоді вваги хлібороба годне ?

Коли з уливами весна кінчиться,

З трави буйної колос колоситься

І молочко в лущинці ся стинає

І гарний колос зерно наливає ?

450 Нераз буває: вже женців чимало

На жовтих нивах в ряд до праці стало,

Ячмінь жнут живо з стебеля крухого;

В тім шайні вихри ні з сего ні з того

З страшенним шумом злетяться до бою

І благодатний колос рвуть с собою

Під хмар склепінє в гору корінцями;

Так як зимою чорнії оркани

Рвуть землю, стерні, й ферфелят снігами.

Нераз по небі безконечна злива

460 Валиться: хмара за хмаров страшлива

Повзе і тиєсь, рільнику на горе, —

Так чорним стадом шле йїх сине море.

А в тім склепінє с спертою водою

З грохотом пукне зливою страшною!

Тоді то повінь по полю гуляє,

Снопи й всю працю в безвість забирає,

Рови повніють, прибувають ріки

С шумом і лоском, а по морю дикі

Бурливі вали бють о скал твердині.

470 Сам вічний Батько в тучі темносині

Блискучі громи, с страшним грюком мече,

Аж вся твар земна від зливи трепече.

Звір в нетрах скрився, в кожній земній твари
Стискаєсь серце від грози і кари.

А грім горючий то в Атоньскі шпилі,
В Керавну скали гримає що хвилі,
В Родопи чола. Знов дожджі поллються,
Завіє вітер, свистом обізвуться
Гаї і морекі б-реги скалисті.

480 О тебе дбалий, вважай на іскристі
Небесні зорі й місяця відміни:
Де став Сатурн-планета в нічній тині,
Огонь Цилленській де горит? Крім того
Богів безсмертних чти поперед вьсього.
Щорічну жертву відновляй Церері,
Шли в чистім полю йій молитви щирі,
Коли вже щезли морози послідні
І весняні дни настали погідні,
Товсті ягнята і вина лагодні

490 І сні солодкі і тини холодні.
Вся сільска молодь най йій честь голосит
І плястри меду с щирим серцем зносит;
Той мід з вином і молоком розтопиш,
Тричі з молитвов ниви ним окропиш,
А діти, челядь і веселі други
Най с співом ниви обійдут навкруги,
Голосно в дім твій богиню вкликают.
А знов, як стебла в полю достигают,
Не важся жнива починати рані,

500 Пок листем з дуба замаївши скрані,
В безладних танцях Церері не впросиш,
Пісень набожних йй не проголосиш.

Но щоб допевно мож тото пізнати,
Коли дождж, спека, вітер має грати, —

Сам Батько місяць дав нам в осторогу :
 Їго пильненько уважай дорогу !
 Коли втихає скварний вітер южний,
 Щоб хлібороби, взрівши знак потужний,
 Знали, що праці надійде час скорий,
 510 І худобі держали близь обори.

Скоро сильніший вітер ся змагає
 І море рушит, валами заграє.
 В горах високих вихор ся роз-юшит
 І лоском ломів околицю глушит,
 Реве крутеє побережжя глухо,
 Рик хуртовини в лісі глушит ухо, —
 О, в той час фаля лютує страшлива,
 Для кривих човнів дуже незичлива,
 І з бродів морських прбнурець злітає,
 520 С трівожним войком на беріг змагає ;
 Водяне птаство біга в сухарині,
 І свої багна кинувши родимі
 Злякана чапля по під хмари бєся.
 Нераз, як буря люта розревєся,
 Бачиш, як з неба нагло зірка канє
 В нічній тьмі слід ся за нев ясний тягне.
 Нераз їх тільки до долу спадає,
 Немов полову вітер розмітає,
 Мов в день осінний паде листє з древа,
 530 Мов в бурю прище фаля кришталева.
 Як грізно дикий Борей заблискоче,
 Як двір зефіра й Евра загрохоче, —
 Рови гнєть повні, поле вал вкриває,
 Моряк паруси мокрії звиває.
 Не робит шкоди дожджу злива завше,
 Знаків нехибних вперед не піславши.
 То перед зливов журавлі посполу

- З воздухів с криком падають до долу,
Або корова в небо зносить око,
540 І воздух ловит у нїздрі широко,
Або низенько с цвіркотом літають;
Ластівки й крильми води досягають,
То в багні жаби вічний трен голосят,
То з муравлиска мурашки виносят
Біляві кукли вузкими стежками;
Пестра веселка луком над річками
Ссе воду; стадом з верб густих злітають
Кавки і с криком в села поспішають.
Морского птаства сила залітає,
550 Котре щаслива Азія ховає,
Котре жирує в багнїстїм Каїєтрі,
Луги и ріки оживляє бистрі:
То росов миє шурця крапці шовку,
То в воду часто нуряє головку,
То пірне в глубїнь, треплєся, хлюпоче,
Мов свою втіху висказати хоче.
На дождж ворона хриплим горлом краще
І одиноко сухим піском скаче,
І каня квика, горла не жаліє,
560 Знак, що швиденько слота розшаліє.
А й дівки, в вечір куделі прядучи,
Прихід ворожат грозячої тучі,
Як в глиняному каганцєви прище
Олій, й на гноті димит „злодїище“.
- І з дожджу також по знаках нехибних,
Пізнать прихід днів сонічних, погідних.
Бо вже не мглістим блєском звїзди сьяют,
Ні місяць світлом зиченим від брата,
Ані по небі легкі хмаренята
570 Немов клочниста вовна не несуться,

- Ні з понад морських берегів не прутся
 Напротив сонця мокрі Гальціони;
 Ні на подвірю нехарні безроги
 Свої бентежат рилами берлоги;
 А мгли ся звільна в долини зсувають
 І по роздолах в густий пласт лягають.
 Сова верх стріхи, як сонце запало,
 Вже не гучит, як за слоти бувало.
 Високо в яснім небі Нізує кружит:
- 580 Вжежь він зрадливій Сціллі надолужит
 За пурпуровий волос свій де в гóрі;
 Втікаючи крильми вна воздух поре, —
 Бачь, вже в завзяту лютім. Ніз над нею
 Шумит; де він покажесь над землею, —
 Вона що духу, мов стріла, втікає,
 Крилом трівожним чистий воздух крає.
 Тепер і круки чорні горла втворят,
 Три-штири рази крякіт свій повторят,
 Чогось мов раді, щось сказати хочут,
- 590 В високих гніздах листєм шелепочут:
 Знать того раді, що дощі устали,
 Що любі гнізда й рід свій повитали.
 Хоть я не вірю тому: аджеж духа
 Не дав їм Батько, ні ума, що слуха
 Судьби таємних кроків; но то знаю,
 Що як бурливі времена минають
 І мокрі хмари в інші повзут боки,
 Зеве южних вітрів краписті потоки
 В сухії міся спертів хмаров гонит,
- 600 А мокрим місцям небо знов віделонит, —
 То й інший настрій в кождім живім творі
 Будитя в серці, ніж тоді, як в гóрі
 Вітри вохкіі хмар збирали стада.
 Тому твар всяка так погоді рада,

Відти так пташкам весело в тій дббі
І крукам любо й радісно худобі.

- Як на яркеє сонце меш вважати,
На змінний місяць бачне око мати,
То тя не згулит поранна година,
610 Ні хитрої ночі погідна личина.
Коли на нові місяць в блиск змагаєсь
І мглистим серпом з неба роззираєсь,
То неохібно грозят сильні зливи
Полям, і прилив морякам страшливий.
Но як дівочим румянцем яріє
Новий серп. — певно вітер гнеть повіє:
Від вітру місяць срібний паленіє.
Глянь в день четвертий як ся місяць вкаже,
Бо той до себе знак нехибний вяже:
- 620 Сли чистий, ясний ріг по небі точит,
То день слідуций погоду пророчит,
В тім місяцю і всі дни оконечні
Будут від вітру і дощу безпечні:
То моряки, живі вернувши з дали,
Свої обіти, що богам складали
Пред вийздом, сповняют вдячно нині
Тобі, Панопо, тобі Глявку синій
І Меліцерте, вроджений з Інони!
- 630 І сонце, чи то в морській криєсь тони,
Чи ранним світлом понад землю съє,
Знаки нехибні по собі лишає.
Як сонце ранком плямами ся мінит,
Тоне пів кругом в меркотячій тині,
То дуже зливи надійся; бо з моря
Несе Нот селам й містам много горя.
Но як за рана кризь хмари густаві
Шле в круг широко лучі золотаві

- Або блідою вийде зоря гожа
 З Тітонового рожевого ложа, —
- 640 Біда тоді для збіжа й винограду
 Від лопотячого страшного граду.
 Вважай пильненько і тоді на сонце,
 Як западає в заходу віконце!
 Сли в ріжні плями твар тоді фарбує:
 По синих дождж лье, Евр по яєних дуге;
 Но як огнисті покажуться плями, —
 Вихри завияют з рієними дожджами.
 В ту ніч не раджу в море ся пускати
 Ані від линви човни відривати.
- 650 Но коли чисто сонця круг яєніє —
 Чи то як дніє, чи як вечеріє,
 Тоді не бійся: яєний Сівер стиха
 Повіє лісом. не наробит лиха.
 В загалі: пізний вечір що віщує,
 Чи яєна хмара відки не придуге,
 Чи Юг водниєтий відки де не грозит, —
 Все те ти сонце наперед ворожит.
 Хто може сонцю — та брехню завдати?
 Вно нам будучнієть звикло віщувати,
- 660 Таємні змови і повєтаня страшні
 І зради й війни кроваві домашні.
 Воно й на Рому по Цезара ємерти
 З жалем гляділо, в дим бруднавий, єпертий,
 Своє укрило промієєсті єчи, —
 І мір злякавсь втонути в вічній нєчи.
- Тоді глуг морека й круг мієчний ємлиєи
 І єєи зловієи й зловорожі єптиєи
 Знаєи єчимало вказували. З куєни
 Єгниєстой Єтєи лєви харалужні
- 670 Плили єтоєки, розпалєні бєрили

І розтоплені скали ся котили!
 Германці в небі брязк оружя чули;
 Незвиклов дрюжю Альпи ся здригнули;
 Голосно рикли пущі мовчазливі;
 Ночами мари шибались страшливі;
 Гу! людске слово вийшло з уст худоби;
 Спинились ріки, розпадались гроби,
 З слонової кости сльози капотіли
 І спижевіі святині потіли;
 680 Дунай, цар рікам, лютими вирамі
 Трощив ялиці, широко полями
 Котив худобу і хати валами.
 Знаки нещастя в трівожній утробі
 І в жилах людских явились в тій дббі;
 Кирниці наші кров жива повнила;
 Серед міст нічю вовча тічка вила;
 В ясну погоду блискало без хмари,
 Комет по небі літали отари.

Швидко ж Філіппі-город пред собою
 690 Римекії полки в братобійчім бою
 Побачив другий раз; боги судили,
 Щоби два рази там ся червоніли
 Ематїї води кровю синів Рема
 І кров щоб ссало зісхле поле Гема.
 Прийде ще хвиля, як в тій околиці
 Орач зелізним плугом у землиці
 Надибле римскі списи, на скрізь ржалі
 Шоломи, збруї й панцирі зосталі
 Й великі кости — задумаєсь, стане:
 700 „За що погибли дільні ті Римляне?“

Ромуле, Весто, божества родимі!
 Вашої ласки я благаю нині.

- Тускійський Тибер і римські Палати
 В вашій опіці будуть вікувати!
 Герою дайте молодому славу,
 Щоб в нім наш дикий вік найшов поправу!
 Вжеж ми пролили доста крови свої
 За віроломство Ляомеда з Трої!
 Здавна тебе вже, Цезаре, нам небо
 710 Завидит, що, мов, людських тобі треба
 Тріумфів. Дивно світ ся днесь мішає:
 Святую правду кривда зневажає;
 Війна бентежит всі границі світа;
 Мов рвучі ріки, так злоба розлита;
 Не стало нині почести для плуга,
 Зпустіло поле без рільника-друга;
 На меч кровавий серпи перекуто!
 Відтам з Евфрату враг нам грозит люто,
 Відти Германці дикі напірають;
 720 Міста з містами мирну звязь ломають
 І бій с собою провадять кровавий.
 В круг Марс по світі панує лукавий;
 Як штирокінний віз, що в перегони
 Вийїздит, вихром круг за кругом гонит,
 Візник надармо стягає вудила,
 726 Рве віз буйная бистрих коней сила.....

ЧАСТЬ ДРУГА.

(САДІВНИЦТВО)

Доси о звіздах, о рілі управі, —
Днесь, Бакху, пісню взнесу твоїй славі:
Дерева пуц опишу старовливо
І плід оливи, що росте ліниво.
Прибудь, Ленею отче! Дару твого
Все повне; ти шлеш осінь і в винного
Листя віночку сочні виногради,
Пінистим збором наповняєш кади!
Прибудь, Ленею, плід вина столочим,
10 Роззувшись, в свіжій мощу стопи змочим.

Пред всім властивість, яку мають з неба,
При хові дерев уважати треба.
Одні без труду самі підрастают,
В лугах, над річков буйно сь простирают:
Гнучкіі лози, тополі, осики,
Сиваві верби, ростом не великі.
Але знов другі самі ся не плодят,
Тільки з насіння люде їх розводят:
Так рослий каштан і дуб густолистий,
20 В гаях Юпітра найдужше гилистий,
Що Грекам долю віщував будущу.

Інші з коріня залісняють пущу :
 Так вишні й вязи, — навіть лавр парнаський
 Як брость маленька росте корінястий
 В тіни старого батька. Вже с природи
 Так ріжнородні дані їм расплуди ;
 Так ліс усякий виростає з нова,
 Хащі і корчі і свята діброва.

- Але ще інші расплуду способи
- 30 Відкрили людям довголітні проби.
 Сей молодії парости, з старого
 Відтяти древа, всаджує на ново ;
 Гильку розколе в четверо з легенька,
 Або затеше острый паль з відземка ;
 Інші гнут гиле дерев до землиці,
 І ліс новий зростає з сажениці ;
 Ще іншим навіть кореня не треба :
 Верх пригинає до землі від неба
 І тиче в землю садівник безпечно,
- 40 Певний, що далі розростесь конечно.
 Ба, з пнів розятих — певна вість, хоть дивна ! —
 З сухого пня дасть корінь брость оливна.
 Той знов на гильці інший зраз вщепляє,
 Що свій властивий плід відтак вділяє :
 Нераз на груші ябка червоніют,
 На твердім глові сливки паленіют.
 Тож хлібороби, сади закладайте,
 Від свідомійших науки цитайте,
 Яких способів они уживають
- 50 І дикий овоч на добрий зміняют.
 На всякім ґрунті тра хісна шукати,
 Щоб не прийшлоь му пусто дармувати :
 Ісмару взгіря винну брость чепурну
 Плодят, оливу — сугорби Табурну.

О моя славо, пречесний Мецене!
 Позвіль скінчить зачате через мене,
 Прибудь на поміч нині праці моїй,
 Бо все я винен щедрій ласці твоїй!
 На повне море впливай від краю!

- 60 Не все ж в тій пісні я обнять бажаю;
 Ні, хоть би слово з сотні уст плило ми,
 І з ста гортанів труб спижевих громи!
 Но гнеть в пристань я заплину є тобою, —
 Вже беріг близько, хоть дістань рукою....
 Се не пустий спів, шумний а бездільний,
 Ані тя тутка знудит вступ повільний.

Котрі рослини самі виростають,
 Ті, хоть безплідні, красу й силу мають:
 Сама природа додає їм сили.

- 70 Но й ті, сли пильні руки їх вщепили
 Або в справнійше засадили поле,
 Лишають дикість острую поволи
 В добрім старунку, і як забажаєш,
 Так їх уроду й якість поправляєш.
 Навіть брость дика твою вчинит волю,
 Сли їй по чистім розсаджаєш полю,
 Щоб тінь старого дерева їй не крила,
 Зросту галузя гуща не глушила.
 Ба, й дерева, вирослі з зерен насінних,
 80 Змігшися, внуків глушат в зимній тіни:
 Плід їх ся зводить і їх сок дичиться,
 З ягід нездалих користь має птиця.

Так коло всего треба працювати,
 Рівно рядками в ямах розсаджати,
 Ані жаліти коштів і мозоли.
 Пок всіх завад не збудешся поволи.
 З клецків найліпш олива ся приймає,

- Винна лоза з розсади виростає,
 Мірта Венери із кола міцного,
 90 Ліска круг пня буяє матірнього,
 І бук високий із тіни знакома
 Геркулевої голови корона,
 І дуб хаонській, Зевсова посвята,
 І гожі пальми й ялина шпильката,
 Що в суднах буде січи вал ревучий,
 Горіх щепити мож на терн колючий,
 Яблунь на дикі плятани пустині
 Каштан на буці, а на яворині
 Цвитучі груші, у вязовім гаю
 100 Частенько жолудь свині тож збирают.

- Не лиш оден ту спосіб можна мати:
 Бо мож щепити, мож і очкувати.
 Де пупінок з кори ся виклюває,
 В тоненькім личку отвір проділає,
 Там в самім суці зробиш шпарку вузку,
 І в ній чужую затикнеш галузку, —
 В смолистій масти нехай приростає.
 Дичка без суків гладко ся стинає:
 З верха йі клином крихту розколи ти,
 110 В шпару вкладай чужий зраз плодовитий;
 Відтак не довго дождати треба —
 Роскішно стрілит деревце до неба,
 Само ся своїм гилем ме втішати,
 І свій не власний плід ме подивляти.

Надто розличні роди вязів сильних,
 Льотосів, верб і циприсів могильних.
 Товсті оливки також не однакі:
 Круглі, довгасті, грубі, гірковаті.
 Ріжні і яблука Алькіноові,

- 120 Грушки Сирійські, Крустумські, Фунтові;
 І виноград в нас має ціху інну,
 Ніж той, що в Лезбі висит з лоз Метімну.
 Сут вина Тазські й Мареоцкі білі:
 Тим тра товстої, сим рідкої рілі.
 В Пеиті родзинки удаються лепські,
 І легкі вина, прозвані лягейські,
 Що на язик не швидко вложат путо,
 Ані ногам велят мотатись круто.
 Яков ж хвалов Ретійске я звеличу?
- 130 Но му с Фалерном міряться не зичу.
 Міцні й старії Амінейські вина,
 Йім уступає Тмолю горбовина,
 Король Фаней їх надо все чтит в світі.
 Далі в маленькім Аргітскім повіті
 Найліпші вина і богацтвом соку,
 І тим, що довго стоять рік по року.
 І Родске чести не малої гідне,
 Богам святе і людям пообідне,
 І ви, Бумасту ягоди буцматі!
- 140 Но всіх їх роди й назви ту списати
 Не стало б місця і числа б не стало,
 І вчисляти на ніщо б ся здало.
 Хто всі рад знати, най пісок зрахує,
 Що в Лібії запад ним, мов хмаров дує,
 Або най скаже: кілька фаль гуляє
 На Йоньскім морі, коли Євр заграє.

Ще ж грунт не всякий всяке зродит древо:
 Верби над річков, що звиваєсь криво,
 З багон мулистих вільха виростає,

- 150 Пустих скал явір ся пустий чіпає,
 Найвеселійше мірта зеленіє
 На узберіжю морскім, а легкіі

Сугорбів склони виноград кохає,
Тис зимна й сіверних вітрів шукає.

- Глянь, де по світі є плідні загони.
З сходу Араби, з нівночи Гельони —
Свій край завсігди всяке древо має:
Лиш в Індії чорний гебан виростає,
Сабейці тільки зраст кадила знають,
160 Там же й бальзами з вонних пнів спливають.
Щож о родзинках скажу зелененьких?
О Етіопських бавовнах тоненьких,
О деревах сивих від ніжної вовни,
О Серах, що з них плід збирають повний,
Мяккіі руна счісуючи з гилія?
А в тих гаях яких чудних дерев сила,
Де Індії беріг в Океан впираєсь,
Де світ кінчиться? Дармо там стараєсь
Стріла вершечка дерев досягати,
170 Хоть люд там вправний луками владати.
Медія родит яблука щасливі,
Смаком терпкі, но до ліків властиві.
Кого „данєм“ зла відьма напоїла,
Трутов й заклятєм воду затроїла,
Найскорша поміч — Медське ябко певне,
Трутизну чорну з тіла гнеть прожене.
Росте та яблунь, мов лаврове древо,
І сли б не інша воня йшла від него,
Гадав бись: певно лавр се бути мусит:
180 Листє не вяне ні го вітер струсит,
І цвіт, розцвивши, довгий час треває, —
Ним Медянин свій віддих відсвіжає
І кашель гоят старці дихавичні.

Але ні Медські гаї так величні,

- Ні так багаті, гожії рівнини.
 Ні так прекрасні Ганґесу долини,
 Ні Герм, що котит піски золотаві,
 Італії не дорівнає в славі,
 Ні край індійський, ні Бактра самая,
 190 Ні чудно плодovита Панахайя.
 Тут не бики орали грунт нечисті,
 Що з ніздрів іскри сипали огнисті,
 Не сіялись гидкого смока зуби,
 Не родивсь з них оружний люд для згуби.
 Але збіжя тут землю привалили
 І сок Массійській, Бакхови так милий,
 Тутка оливи всюди родят рісно,
 Ту від веселих стад усюди тісно,
 Ту кінь боєвий гордо в полю брика
 200 І сніжно-білі вівці й превелика
 Небесним жертва — віл, в Клітумна водах
 Святих обмитий, що в славних походах,
 В тріумфах римських передом ступає,
 В божих святинях голову складає.
 Весна тут вічна; найпізнійша доба
 Ту тепла; двакратно плодиться худоба,
 Двакрати овоч родит садовина.
 Но хижих тигрів тут нема й заводу,
 Ні мясоїдних лютих левів плоду,
 210 Ані отрута у ягід подобі
 Недосвіджених ту не вабит к собі,
 Ні крутим клубом полоз не звиваєсь,
 Ні гадь в страшливих стадах не являєсь.
 Ще ж міст богато, велично здвигнених,
 Пишних будинків і праць безчисленних,
 Твердинь, на скалах ставлених з каміня.
 Що водотоків кріз штучні склепіня!
 Чи о двох морях згадувати маю,

- Що край з двох боків дружно обнимают?
- 220 О озерах чи згадувать великих:
 О тобі, Ляреке? і о тобі, в диких
 Вітрах, мов море, ревучий Бенаку?
 О пристанях чи тож вчиню визнаку
 І о Люкрину тамах, де о скали
 Ламлются люто спінені валя,
 Де море б'єсь до Юльської затоки,
 І де в Аверну проливи широкі
 Тірренська фаля тиснесь? Срібні жили
 Й залізні руди в ей ся лоні скрили,
- 230 І з нор глибоких статку золотого
 Видобувають тутка люде много.
 Італья мужів крєпких цвіт зродила:
 Марзів, Сабелів — в них геройська сила! —
 Лігурів також, у біді постійних,
 Воєнних Вольсків, смілих, неспокійних.
 Ту зросли роди без рівні по силі:
 Деції і Марїї й величні Камілли
 І Сціпіони славні, войовничі,
 Й ти, наша славо, Цезаре, що нині,
- 240 Зборовши Азїї крайніі границі,
 В дали від Риму гордої твердині
 Тривожних Індів проч женеш в пустині.
 Радуйся, плодів щедрая землице,
 Героїв мамо, Сатурна столице!
 Для твоїй чести починаю діло,
 Що з давнов штукєв би зрівнатись сміло,
 З святого здрою черпнути посмію,
 І спів Аскрейский для Римлян запію.
- Тепер про ґрунту прикмети і вдачу
- 250 І барви й силу й плідність вість постачу.
 Отож де ґрунту не добра управа,

- Горбки пустії і глина жовтава,
 Густа тернина і креміня сила,
 Там ти удасть ся Паляди олива;
 Знак: олевастри дико там буяют
 І плодом своїм землю покривають.
 Де ж ґрунт товстий, солодков влагов ситий,
 Благословенний, теплий, зілем вкритий,
 Рівнина, славна дивним урожаєм,
 260 Як се між гір в кітловинах видаєм,
 Де з скал потоки холодні збігають,
 Змуль благодатну в роздолах лишають,
 Де сторона к полудню похилилась,
 Де папороть плугам на зло згустилась, —
 Той ґрунт найліпше винні лози кріпит
 І гилє щедро грожнами обліпит;
 Відси напиток ти збереш огнистий,
 Що льєсь в пугар скляний чи й золотистий
 Богам; товстий Тірронець на Фуярі
 270 Слоневій богу грає при вівтарі,
 А з жолоблених мисок дим жертвовних
 Патрохів весь аж до склепінь церковних.

- Но сли сь воли рад і телята пасти,
 Вагу на хів овець і кіз покласти,
 Що обгризають брость із деревини, —
 Шукай в лісах далекі полонини,
 Як ось Тарентскі, та ситі рівнини,
 Як до недавна Мантуа ще мала,
 Тепер нещасна з болем пострадала,
 280 Де пари білих лебедів гостили.
 В зілястій річці щедро ся жилили.
 Там нори чисті з поля випливають,
 Красною паші стада в довіль мають:
 Що в день травиці вискубе худоба,

Се враз з росов нічна поверне дбба.
 Грунт чорний і під плугом товстоскибний,
 На скріз прогнилий — пред всім неохибний
 Під ріжнородні збіжа урожаї, —
 Такого газда під засів бажає :

- 290 Бо ж тільки статку з жадной иншой ниви
 В гумно не тягне спряг волів лінивий.
 Не злий і той грунт, де орач завзятий
 Ліс витяв, хащ помикав коренатий,
 Старе коріне вирвав з дерев сила,
 Що в їх вершечках птиця гнізда вила ;
 Но древо впало, і спуджена птиця
 З гнізд перхла в гóру, — і теперь блищитя
 Грунт пропочилий через довгі роки,
 І леміш скиби крає в нім глибокі.
- 300 Но де плиткий грунт й гіпсові опоки,
 Там розмарин лиш росте невисокий
 Бжолам поживний, і бабка низкая ;
 Також де нива плитами густая,
 Де крейдованя, змяями порита,
 Там не жди плоду ні з вівса ні з жита,
 Там лиш для гадів найліпші пожитки,
 Крутії норі і беспечні скритки.
 Грунт же, що мраки легкі визиває,
 Мгли прозірчасті, що радо всисає
- 310 Вохкість і радо з себе видає йї,
 Що все зелений від трави своєї,
 Не жре зелізо ржов ні квасом соли, —
 Той виноградом густо в божій воли
 Обве ти тиче, зродит і оливи,
 Він і під пашу худобі щасливий
 І плугом легко дає ся орати.
 В такий грунт город Капуа богатий
 І край Везува й пустої Ацерти

- Котрій виливом шкодит Клян упертий.
- 320 Теперка скажу, на що уважати,
Щоб рідку землю й густу розпізнати:
Ся під хліб здала, під вино тамтая,
Густша Церері, Бахови рідкая.
Вперед на поли місце винайди си
І діл глибокий вибери в землици,
Відтак персть змечеш в тії доли самі
І грузь ногою здопчеш поверх ями.
Не стане глини — знак, що ґрунт ріденький,
Для винограду й паші приязненький.
- 330 Слиж ся не вмістит глина в діл глибокий
І понад ямов знесесь горб високий,
То се густий ґрунт, там твердіі брили
І грубі склади, — тож нехай що сили
Воли те поле в рівні скиби крают.
Ґрунт солоний, і ґрунт, що називають
Гірким, не здалий під ніякі плоди:
Ні плуг ґго там добре не уходить,
Лоза в нім винна живо тож квасніє,
І садовина й найліпша дичіє, —
- 340 Його таким мож досвідом пізнати:
Кіш, густо з прутя виплетений взяти,
Друшляк з тискарні, з за стріхи курної, —
Насип до повна в них землиці тої,
Відтак злій чистов кирничнов водою,
І наповнений потолоч ногою;
Вода крізь шпари гнеть почне спливати
І в спорих краплях із коша втікати;
Скоштуй йі — зараз смак пізнаш солений,
Гореч аж рот ти скривит заціплений.
- 350 Товстую землю ось як взнати прудко:
В руках зімнята не розсиплесь в грудку,
Но мов смола до пальців прилипає.

- На вохкій хопта високо буяє,
 Стирчит роскішно бадиле пустов.
 Ох, щоб ніколи не буяло тов,
 Щоб земна сила не йшла в него марно!...
 З ваги тяжкий ґрунт розпізнаєш гарно,
 Так само й лехкий. Оком без натуґи
 Пізнаш ґрунт чорний й всякі барви другі.
 360 Лукаве зимно взнать — се труд нелехкий:
 Часом лиш вкажут слід вго смереки
 І тис шкодливий, що морози любить,
 І зелен блющ, що довгим сплетом блудит.

- Все те пізнавши, нуж, тра ся старати
 Ґрунт перед всім завчасно спокладати :
 Цілець затвердлий плугом перевернеш,
 Потужні брили к півночи обернеш,
 Пок засадиш в нім виноград утішний.
 Тільки пухкий ґрунт плід дає сторичний :
 370 Вітри се діют і мороз зимовий
 І копатільник до праці готовий,
 Що грубі скиби двичі розриває.
 Старанний газда все о тов дбає,
 Щоб однородну землю вишукати,
 Де вперве щепи маюť виростати,
 Пок, розсажені, інший ґрунт полюблять, —
 То з змінов місця рід свій не загублять.
 На корі навіть позначить забався,
 В котрий бік неба в шкілці щеп схилявся,
 380 І так сади йїх, як вперед стояли!
 Відки південний сонця сквар приймали,
 Котрим на північ повертались боком,
 На все те пильним тра вважати оком :
 Так пересаджуй, як росли в городі!
 Така вже сила привички в природі.

- Вважай, чи ліпший горбок, чи рівнина,
 Де би є пожитком засаджати вина.
 Коли рівнину на ту ціль призначиш,
 Засаджуй густо: виноград бо, бачиш,
 390 Росте тут гарно, хоть го погустити.
 Сли ж на горбках ти рад вино садити —
 І на похилих відсонях, тоді ти
 Тра рідко, в гарні рядочки садити,
 В довж і в попереk борозди широкі,
 А саджениці в мірні штиробоки.
 Так в час военний в просторій рівнині
 Полки вояцкі стають незличимі
 В ладі боєвим, — збруя в сонцю сїяє,
 Земля під мужів ступом ся вгинає;
 400 Ще не почався лютий бій на полі,
 Ще Марс завзятий блудит в хряску зброї...
 Число стежок і відступи між ними
 Однакі всюди й рівні пороби ми:
 Се не для того, що вид гарний оку,
 Но щоб усюди ґрунт однако соку
 Міг садженицям додавать і рівно
 Гильки ся в гору розростали вільно.

- Може будеш мя і о то питати,
 Як за глибоко ямочки копати?
 410 На то ти сміло дам такую раду:
 Мілкі ямки копай для винограду,
 Але під древа доли рий глибокі,
 А особливо під дубї високі.
 Ті кілько в гору часами сягають,
 Тільки корінем в землю ся вглубляють;
 Тож ні зима йх, ні вітри ні зливи
 З землі не вирвуть: вічно нерухливі
 Стоять вни, внуків перестоят много

- І живней людских, листя мов сухого;
 420 Конарі кренкі в простір рознимают
 І тінь широку в коло простирают.
 Вина не всаджуй до сонця западу,
 Ані ліщини серед винограду;
 Зверху літорость зла на саджениці,
 На те найдеш насіне близь землиці,
 Те земля злюбит! Май тож побачине,
 Тупим зелізом не зранить коріне!
 І пні оливні в винници не згожі!
 Нераз бо з ватри, що пастух розложит,
 430 Неслідно впаде огник, — з разу тліє
 Таємно, пок товста кора го криє, —
 Відтак по гилю разом бухне д горі
 І грізним хряском затріщит в просторі,
 Побідно з гиль на гилі пнесть і виє,
 Вершки займає і жарами вкриє
 Сад винний; з диму пречорної хмари
 Аж небо лижуг кроваві пожари!
 А ще сли буря лютими валами
 З гори надпаде і вдарит крилами
 440 В огонь, і в низ горючій жар розверне....
 Сли те ся стало, то вже не одерзне
 Огарок, зразів не пустит зелених,
 Лоза не встане з корінців звялених, —
 Тільки олива дика гнеть ся рушит
 І гірким листем все круг себе здушит.
 Може ти стане дехто дораджати
 В зимі закріплю землю управляти,
 Коли борей від півночи враз дує
 І сціплі ниви мороз загартує.
 450 Но тоді шкода насіня збавляти, —
 Корінь не силен землі ся чіпляти.

- Вино найліпше в такий час садити,
 Як весна цвітом луг почне красити,
 Як із за моря вернут бузьки білі,
 Що довгим змям і жабам немилі,
 Або як осінь веде зимні фуги
 І Феб пресвітлий в зимові круги
 Свій віз керує по упливі літа.
 Весна ростинам рада: вона одіта
 460 Вся в зелень, зіле, — силу вона приносить
 Землі плодючу, земля сімен просит.
 Но всепотужний батько, Етер чистий
 В Матери лоно дожджик шле плоднистий, —
 Ним оживляє все у новій силі,
 Він — жизни зарід в її живому тілі.
 Птиць мельодійний спів в гаях лунає;
 Раз в рік худоба пари пожадає;
 Ріля тучная плодит; легкогровий
 Легіт втвиряє лоно ярій ниви;
 470 Впиваєсь зростом всякий твір щасливий,
 В теплішій сонцю радо розвиваєсь
 Пушінок всякий, і вже не лякаєсь
 Лист виноградний ні Евра жаркого,
 Ні бур півночи і дожджу ливного.
 Зароди ніжні вилазят еквалливо,
 Листки зелені виростають живо....
 Рад би я вірити, що коли почався
 480 Світ животворів, то така була вся
 Пора без зміни: вічною весною
 Цвила природа у празничнім строю,
 І южний вітер подуви холодні
 Лагодив; в той час череди голодні
 В перве на світло сонця виринали.
 І люде з персти к небу ся підняли,
 Звір дикий в перве рушився в дуброві,

Зорі вплили на зводи лазурові.
 Бо й ледво б ніжний ще зарід природи
 Зніс був ті люті зміни непогоди,
 Сяи б тепло тихе, без морозу й спраги
 490 Й лагідне небо не дало му снаги.

Впрочім, що сієш, посильного гною
 Треба, й землею прикривать пухкою.
 Ще й позакопуй довкола кремені
 Й діраві мушлі, щоб аж у коріні
 Вохкість входила й вітер теплий віяв
 До долу й скорий зраст ростинам діяв.
 Деякі навіть шутром прикривають
 Засіви й черепками пригортають, —
 А то, щоб поля не вплескали зливи
 500 Або не винік літа сквар страшливий.

Коли вже щепи всаджені рядами,
 Обгортуй їх двозубними сапками,
 Або загнавши межі саджениці
 Воли робучі, плужком із землиці
 Повиборозджуй в коло них могили;
 Відтак гладкую трость, вербові вили,
 Ліскове тиче та палі з осики
 Вбивай при кожній, — то їм вітер дикій
 Вже не завадит, — по них ся потягне
 510 В верх винна брость, пок аж верхків досягне.

Як лиш листки розвються зелененькі.
 Тра хоронити зраст їх молоденький:
 Поки різки ся до гори спинають,
 В воздухі чистім до гори буяють, —
 Ножа кривого ужити не можна,
 Лише пушками прищипуй з острожна.

- Но як вже крепко обіймут тичину,
Тоді тни гильки, пристригай чуприну.
Вперед слабенькі ножа ся бояли,
520 А тепер сильні дико би буяли, —
Томуж уважно тра ужити сили,
Щоб надто буйно гильки ся не вили.

- Довкола треба пліт загородити
І від худоби пильно хоронити,
А наймі поки брость ще молодая,
До бур не звикла, сквару ще не знає;
Но дужше шкодят тури лісовії
Невдержні, й серни ненайдливії,
Навіть і вівці щепи обгризают
530 Або й корови лакомо спасают.
Ані мороз йім ані іней зимний
Ані сквар літа тільки не противний,
Кілько товар йім впертий лиха свідчит,
Що острим зубом пні й кору калічит.

- За ту провину Бакхови для чести
Звикли ми цапа на офіру вести, —
З відти взялись забави стародавні
І театральні гри про дії славні;
Сини Тезея перші з благочестя
540 Козла по селах на всі перехрестя
Найдотепнішим поставляли в дарі,
І так весело та при повній чарі
На м'яккім лузі, Бакхови для втіхи
Скакали через натовщені міхи.
Тож і троянські втікачі, що нині
Жиют в щасливій авзонській країні,
Спів в той день вносят, хоть не гладкий в звуку,
За то охочий, смішний до роспуку;

- На лиця чеплят із кори машкари
 550 Вижолоблені, як страшні почвари,
 І образками сосну в круг обтичут,
 Радісним співом тебе, Бакху, кличут.
 За то йім рісно вино розцвітає
 І густо плід йім тичину вкриває,
 Горбоком, долинов, в лісовій убоци,
 Де лиш бог зверне свої ясні очи.
 Хвалім же Бакха все святим звичаєм!
 Йому предківські пісні заспіваєм.
 Жертовні плячки в мисах приносимо,
 560 Козла злочинцю за роги ведімо
 Пред вівтар: кров най куритея у мисці
 Нутро ж спечесе на ліскової шпичці!

- Щораз нових праць тра в виннім городі, —
 Бо всіх праць газді і скінчити годі.
 Кождого року три рази й чотири
 Грунт затверділий щоб плуги розрили;
 Груду мотиков треба розбивати,
 Нездале листе із лоз обривати,
 Так праця чергов працю настагає,
 570 І рік кождіський сам в свій слід вступає.
 Вже як під осінь листки опадають
 І красу ліса вітри обривають,
 Запобігущій газда на-рік дбає,
 Пильно зівялі лози підстригає
 Ножем зубчастим Сатурна, під вкрівлю
 В клубки звиває парість на зимівлю.
 В перед тра землю скопати, здробити
 І суш обтятий з вина попалити,
 Вперед і тиче поховать під стріхов,
 580 Відтак аж ягоди збірять з утіхов.
 Двичі вино ся листом обтіняє,

Двичі колючим хвостом заростає.
 Щоб го обчисити — двичі труд тяженький.
 Слав ґрунт великий, управ свій маленький!
 В осінь колючий гліг рубай лісами
 На пліт, збирай трость понад берегами,
 Верб і лозини тож надбай чимало.
 От вже вино ся в звязки повязало,
 З ножами в винниць винарі вертають
 590 Втомлені, пісню радісну співають;
 Но ти зруш ще раз землю непременно:
 Нераз бо любить Зей слотов осіннов
 Уже й доспілі ягоди зпеувати.

Інакше тра оливи доглядати.
 Не тра тут ножиць ні острої сапи.
 Коли раз в землю ціпки впусит лапи
 І до погоди змінної навикне.
 Раз йі ся в ямку поглублену втикне, —
 600 Земля сама вже сок дає ростині —
 Без труду жди аж плодів на гилині.
 Томуж засаджуй пильною рукою
 Товеті оливи, святий знак спокою!

Тож садовина, як пень уміцнится
 І сил набере, сміло в гору пнется,
 О власній силі буяє до неба,
 Ані йій нашої помочи не треба.

Ба, й лісних дерев ріжноличні роди
 Ростут в пожиток і приносят плоди.
 Хащі, вітчина птаства, без управи
 610 Суниці родят й ягоди кроваві,
 Товар щедринець ласо обскубає.
 Смерека смоляків нам достарчає,

- Найліпшу страву для огню святого,
 Що світло маєм і тепло від нього.
 А всеж чомусь так годі ще для люду
 На хів тих дерев доложити труду.
 Чиж тра ще більш пожитків вичисляти?
 Вже низкі глоги й верби стрепіхаті
 Приносят листе худобі в поживу,
 620 Пастухам скриток і в спеку і в зливу,
 Гиле та пруте на плоти й забори,
 І пчолам з цвіту медовії збори,
 Чудно Цитору криє букшпан чистий,
 Там знов ворицький темний ліс смолистий, —
 Блаженне поле! без плуга й мотики
 І старань людських дасть хосен великий.
 Навіть ялина безплодна, зелена,
 Котров Кавказу висота вмаєна,
 Ті дикі пуці, де оркан без вшину
 630 Реве, валит, друхоче деревину, —
 І ті дають нам многий дар богатий:
 Дають делине на будову хати
 Соснові машти на судна швидкії,
 Циприси й кедри на доми пишніі.
 До лар герели*), до колеса спиці
 З них майстер теше жолоби й коритці
 Й до човнів носи жолобит підводні.
 Лози от в пруте, вязи в листе плодні,
 На спіси добра тверда міртовина,
 640 Або ще твердша пряма деренина,
 На ітурейські тие придалий луки,
 А мягка липа на сницарекі штуки;
 І гладкий букшпан токарям сприяє,

*) Лара — великий віз о грубих і довгих підтокахъ, для перевозу тягарів; герела — колесо вирізане просто з круглого пня, без колодок, спиць і обода.

Під острів сталев всякий вид приймає;
 Лехка осика пущена на води
 Бистрого Паду мчит без перешкоди;
 Пчолы в дуплі ся криють ясеновим
 Або в випорохнілім пни дубовім.
 Щож би ще, гідне почесної згадки,
 650 Ту про дар Бакха розказать? Випадки
 Були, що дав він до нещастя причину.
 І так убійство скінчило гостину
 Центаврів диких: вбили йіх Ляпіти,
 Рета, Гілея й Фоля, як підпиті
 З збанками верглись своїх газдів бити.

О як щасливі були б ви селяне,
 Коби було вам власне благо знане!
 В дали від сварів, несвідущі бою,
 В праці на ниві, в святім супокою
 660 З землі б хосен ви праведний збирали!
 Хоть ваша хата — не двір оказалий,
 Хоть в пишні брами слуг юрба що раня
 В двір ваш не тиснесь к вам для привитаня,
 Не хочесь вам помостів шильдкретових,
 Шат золотистих та цяцьок бронзових,
 Сірак ваш пурпуром не червоніє,
 Олива чиста кассіов не воніє;
 Но житє в мирі і мова без лести,
 Щастє в достатку, старість в людській чести;
 670 И в чистім полю радощі свободи,
 И ясні нори і живії води,
 И гай роскішний, де рик волів чути,
 Де в тіни дерев любо так уснути.
 В хащах, в явинах дикий звір ховаєсь:
 Там люд робучий малим вдоволяєсь,
 Там богам к чести найщирші офіри,

- Діди святії, повні предків віри.
 Там справедливість, як з землі втікала,
 Свій слід послідний серед них поклала.
- 680 О, щоб пред всім мя Музи укохані,
 Котрих солодкі святощі мні дані
 У серце, чистов щиростю тремтяче,
 Щоб вни були натхнули мя, щоб бачив
 Я зір пресвітлих етерові пути,
 Затьмїня сонця й місяця відмїни
 І землетрясень тайнії причини
 І відки моря бересь прилив лютий,
 Чом день зимою так швидко згасає,
 А ніч лінива так довго триває!...
- 690 Но сли мні в серці надто кров холодна,
 Сли тайн природи розслідить не годна, —
 Витай ми поле й ти роздоле травний!
 Ліє люблю й потік — хоть за то й безславний.
 О, де ті поля, що Сперхей минає,
 Де Тайлет співом баханток лунає.
 Хто в Гему ó доли мя завів затишні,
 І вкрив мя в тіни холодні розкішні!
 Щаслив, хто річей всіх пізнав причини,
 Хто всякій страх і фатум незрушимо
- 700 Здоптав, смючись з Пекла мук тираньських!
 Но й той щасливий, хто богів селяньських
 Пізнав: і Пана і діда Сільвана
 І Німфи-сестри! ні його помана
 Власти не тягне вишш всего народа,
 Ні князів слава, ні яга-незгода,
 Що брата з братом сварит, ні неситі
 Тріумфи римекі, ні царі побиті,
 Ні орди Даків, що з над Істру тягнут!
 Ні бідні в него помочи не прагнут,
- 710 Ні богачі му завидят лукаво.

Які му плоди древо дасть ласкаво,
 Що зродит нива — вдячно він збирає.
 Ні прав залізних не видав — не знає,
 Ні шумних зборів збуреного люду,
 Ні в церквах актів продайного суду.

Сей люте море рад веслом пороти,
 Той кров рад лити, з врагом ся бороти,
 Той тиснесь в царські, князівські пороги,
 Той нищить місто і хати убогі,

720 Щоб золоті вина з золотих чар спивати
 І на сарранській міг пурпурі спати.
 Сей гріш згрібає, стереже безсонний
 Заритих скарбів в скупости бездонній,
 Той пред мовницев рота рознимає,
 Другий в театрі очи витріщає,
 В долоні плеще (плещут й Сенатори!)
 І сам дивуєсь, що плескать так скорий.
 Сей тріумфув змитий в крові брата,
 Тому знов збрідла вже батькієска хата,

730 Жене в світ білий, у чужу чужину,
 Шукать вітчизни, котру дома кинув.

Рільник же острим плугом землю крає
 Рік в рік, свій край він працев прокормляє
 І дрібні внуки і дійні корови
 Й воли робучі до ярма готові.
 Тож і земля му наповняє рада
 Сади всіляким овочем, і стада
 Прихівком, ниви зерном, рибов ріки, —
 Тріщат стодоли, комори й сусіки.

740 Настала осінь — час тискарню брати.
 З ягід доспілих олій витискати;
 Весело свині вертают з дуброви:

Горіх у лісі луштитеся лісковий
 І всякий овоч спадає доспільий,
 Високо висит виноград дозрілий
 У скварі сонця під стрімков скалою.
 А любі діти батькови юрбою
 На шию пнутся, пестяться хлопята!...
 Невинна, чиста вся рільнича хата.

750 Дійна корова молоком богата;
 Посеред паші весело гонцюют
 Ягнята й рогом боротись трібуют.
 А газда празник правит: край зарінка
 Круг ватри челядь, слуги, діти, жінка —
 Хлопці вінчають збан вином кіпучий;
 Сам він лє в жертву перший плин шипучий
 Тобі Ленею і тебе взиває!

Відтак на тики спіси почіпляє
 Для пастухів-борців: хто найсильнійший,
 760 Тому дістанесь і дар найкраснійший.
 Ось до борби вни виступають сміло,
 Все обнаживши мускулисте тіло...

Так ті Сабіни проживали давні,
 Так Рем і Ромуль, наші предки славні,
 Так то змоглась Етрурїя знакомита
 І Рим так виріс на столицю світа,
 Сім гір обнявши в свої крепкі мури.
 Пок Зей над світом власть не взяв рукою,
 І пок люд грішний посвячені тури

770 Не рїзав, — весь світ життям жив такою
 В Сатурна злотій добі супокою.
 Ніхто тоді труб не чував спижевих,
 Ні молот ще не кув мечів сталевих.

Но гов! скінчена часть велика пути!
 775 Втомились коні, — час їм відотхнути.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

(ГОДІВЛЯ ХУДОБИ.)

Тебе днесь, Палес-мати, взношу в пісни
Й тебе, пастуху з над АмФріза-річки
І вас Лікейські гаї і потічки!

Все вже з-ужилось, що думки утішні
Співом займало. Бо кому ж не звісні
І Еврістея лютість, і погані
Бузірісові жертви? Хто не тямит
Гіляса-хлопця й лятовську Цельону,
Хто Гіпподаму й Пельопса, що трону
10 Добивсь в гонитві, герой білорукий?
Я ж перший зважусь в путь, що мя піднести
Із низу мусит і в народній чести
Поставит тривко мого йменя звуки.

Я перший Музи — сли лиш стане жизни —
З гір Гелікону введу до вітчизни.
Перший принесу ідумейські пальми
Тобі Мантуо; на зеленім полю
Я там святиню взнесу мармурову
По над водою, де святими фальми
20 В вільних закрутах тихо Мінцій блудит
І ніжнов тростю рінь вкривати любит.

- Серед святині Цезар ме стояти
 Як бог найстарший; я єму в богатий
 Тирійський пурпур вбраний, славов вкритий,
 Буду сто возів-четвернів гонити
 Понад рікою. На ігрище тес
 Прийде вся Греція від ріки Альфея,
 З гаїв Мольорха, щоб ту в перегоні
 Бичем ремінним поганяти коні.
- 30 Я сам в віночку з оливного листя
 Розділю дари. Днесь вже веселится
 Серце, празничні обходи ведучи
 В святиню, й в жертву білі воли бючи.
 Або як сцени мінятсья опони
 Що в пурпур вбрані звивають Бритони,
 На брамах будуть Квіріна побіди
 З злата й слонової кости: Гангаріди
 Побиті й образ битв над Нілем лютих
 І мідні дзюби кораблів здобутих;
- 40 Далі азійські сотні міст підвладних,
 Вірмен покірних і Партян тих зрадних,
 Що втічут й стріли взад кидають зручно;
 С краю два стяги, що Ти власноручно
 Ворогам вирвав, і тріумф подвійний,
 Котрим всесвітні закінчив ти війни.
 З парійських камнів стане, мов живое
 Вкруг Ассарака племя, і герої
 З Юпітра роду, Трос, наш прадід чесний,
 І основатель Трої — Феб чудесний.
- 50 Проч відти в Пекло, заздроси нещасна,
 Де реве Коцит, Фурія вйесь ужасна,
 Іксіон вічно в колесі вертиться
 І Сізіф камінь котячи томиться!
- Між тим я сміло в дебрі йду й діброву

- Ще не звиджену — йду по твоєму слову
 С трудом Мецене! Без помочи твої
 Деж би я взявся до праці такої!
 Нуж встань і вирвись з лінощів обнятя!
 Потужним криком Цітерон взива'тя;
 60 Псів голосами, слухай, Тайлет грає,
 Ірзанєм коней Епідавр лунає:
 І двійне ехо заревло по гаю.
 Но гнеть про лютий бій я заспіваю
 Цезара, щоб єще так довгі літа
 Від єго слави гули кінці світа,
 Як довго світ сей від першої днини
 Стояв по Цезарові уродини.
- Чи хто Олімпські гонитви дивує,
 Щоб вінок зиськав, коники годує,
 70 Чи воли крепкі до плуга ховає, —
 Най же старанно матку добирає.
 Горда най буде для худоби матка:
 Карк в неї сильний, голова негладка,
 Аж до колін їй підгорле звисає.
 Бокам довжезним і міри не має;
 Все там велике в неї — також і ноги,
 Кудлаті вуха і загнені роги.
 Не кепска біла й сорокатою масти,
 І сли не любить в ярмо шию класти,
 80 І часом рогом комоти похіпна.
 Ростом висока, до вола подібна,
 А в ході довгим хвостом замітає
 Слід за собою. Їй час: діти плодить
 І пари ськати, в четвертім надходить
 Році, а з роком десятим минає.
 По за той час їй ані в плуг впрягати
 Ні до розплоду не здало вживати.

- Тож пок буйною юністю красиві,
 Спускай з припону бугаї ревниві,
 90 І скоро в літах, квапно без перерви,
 Свої корови веди до Венери;
 Так множи стада доброго заводу,
 З одних доховуйсь другого приплоду.
 Так ся тож бідним смертникам лучає:
 Найкрасший жизни час найраньш втікає;
 Далі недуги й сумна старість з ними,
 Грижа і труди і скін невмолимий.
 Тож скоро старість зівялит вже матку,
 Гнет обміняй молодшою з достатку,
 100 Поповною браки з приховку нового,
 Щоб одно збувши, друге мав мість нього.

- Не меньше треба й до коней добору.
 Той особливо, що кінну обору
 Має приплodom що рік обновляти,
 Мусит від малу добрий статок мати.
 Жеребчик гарний, доброго заводу,
 Високий ростом і гнучкого ходу,
 Смїло біжит він передом, грізную
 Бриде відважно річку, на хиткую
 110 Кладку ступає, не боячись скрипу,
 Високо носить шию, невелику
 Головку має, живїт неглибокий,
 Хребет мясний, рівний і широкий,
 Грудь мускулисту — знак відваги й сили.
 Найкрасший з масти карий та гнідавий,
 А найпоследний буланый та білий.
 Як брязк оружя де почувсь в дали,
 Він бє копитом, стриже чутким ухом,
 Увесь здригаєсь і потужним дмухом
 120 З нїздрів огнисту пару видуває.

- Густа му грива на право звисає,
 І кість хребетна двома горбочками
 Тягнесь у него поміж лопатками;
 Гребе ногами; стогне з під копита
 Земля, потужно твердим рогом біта.
 Такий був Ціллюр Поллюкса з Амікли,
 Що грецкі пісні величати звикли;
 Таких шкап пара Ареса возила
 Та мчала в бої славного Ахила;
 130 В коня такого, щоб від жінки скритись,
 Сатурн сам, кажут, мав перемінитись,
 Гривов на шиі потрясав буйною
 І рзав, аж Пельйон гомонів луною.

- А й того, сли го вік зіссе й недуги,
 Бракуй, не дбавши на літа й заслуги.
 Бо постарівшись він к Венері стигне,
 Ані роботи тяжшої не двигне,
 В бою безсильно мечесь, от так власне,
 Як жар в стернищу палахне і згасне.
 140 Тож на вік, силу й свіжість тра зважати,
 На рід, на зручність єго батька й мати;
 Як побіджений, чи з устиду гнеся,
 Як побідитель, чи гордо несеся.
 Чи ж ти не бачив, як то в перегоні
 Вози до ціли мчат по оболоні?
 Голосно б'ютя серця молодії,
 Повні тривоги й близької надії
 Бичем піднятим грозят, настигають,
 Вперед подавшись, узди попускають, —
 150 Летят мов вихор оси розпалені...
 Йїздці жь то ніби ажь к землі схилені,
 Та знов високо вгору ся здвигають,
 Ніби в просторі надземнім буяють.

- Спочити, стати — їм нема й хвилини!
 Туман жовтавий заклубивсь над ними;
 З заду догінщик другий чим раз ближче,
 З єго упрягу піна й пара прище.
 Так то до слави запопадні люде,
 Для слави кождий труд їм лехкий буде!
- 160 Перший Еріхтон спряг чотири коні
 І з лехким возом станув в перегоні;
 А пелстроньські навчили Ляфіти
 Робить зубила і верхом сидіти
 Вчепившись міцно до хребта коневі;
 Так стало мож оружнему їздцеві
 Коня на місци в крузі осадити
 І гордо вихром по полю гонити.
 Однаких трудів штуки ті жадают,
 Тож і однаких коней добирают
- 170 Йздці старанно: однаково смілих,
 Однако скорих в біганю до ціли:
 Хоть врагів в битвах часто вни гонили,
 Хоть би з Епіру рід свій виводили
 Або з Мікени дільної. ба й з лона
 Самого моревладця Позейдона.

- Як все те зважиш, докладай дозору,
 Щоб самець став товстий хоч в тую пору.
 Як має стать провідником у стаді.
 Щоб го за мужа матки хтіли раді.
- 180 З сочного зіля ріж му свіжу січку,
 Пій го водою в хрустальнім потічку,
 Давай ячменю, щоб мав досить сили
 До діл любовних, і щоб не свідчили
 Слабії діти про слабість батьківську, —
 Но клячам пашу давай не таківську, —
 Навмисно троха їй держи худими;

- Скоро роскішний завлада' жар ними
 І за знакомов Венерою гонят, —
 Води уймают, листя їм боронят,
 190 Томлят їх скорим бігом в спеці денній,
 Коли тік стогне ціпами товченим,
 А задний вітер полову пустую
 Із під віячки гет від зерна дуб.
 А се в тій ціли, щоби сили збиток
 З прийятих сімен не пеував пожиток,
 Товщем плідную не змулив утробу;
 Але щоб роскіш збільшала жадобу,
 Щоби Венеру лакомо хапали
 І тим певнійше у нутрі ховали.
- 200 Відтак старунок о батьків зменьшавсь,
 А для маток знов дозір зачинаєсь.
 Скоро в час певний, що тівні, пізнати,
 В ярмо тяжке їх вже не слід впрягати,
 Нехай дорогов не скачут в натусі
 Най не вганяют біжучи по лузі,
 Най ся не борют з бистрими водами,
 Най пасут стиха рідкими лісами,
 Де води чисті, де мох зеленіє.
 Де трава свіжа руном землю криє,
 210 Де ся вертепи зрадні не знаходят,
 Навислі скали тиху тінь наводят.
 В лісах Сілярських, де сосни буяют,
 І при Альбурні овади літают:
 Ойстром звут Греки, азілем Римляне, —
 Овад вїїдливий: скорось де дістане
 Меже худобу і дико загудит,
 В бидзі скаженім все стадо розпудит,
 Аж ліс і воздух з рику затрясеся
 І суха круча Танагру озвесея.

- 220 Таким потвором Юно страшно мстилась.
 Як доч Інаха з краю в край гонила.
 Ті тра від тівних маток відганяти,
 Бо в сквар полудня люблят докучати.
 Тож жени в пашу, коли сонце сходить
 І вечір звізди на небо виводит.
- Як ся потелят, зараз на телята
 Зверни весь дозір: тра поціхувати
 Йіх рід і назви, також мати гадку,
 Котрі у стаді призначис на матку,
- 230 Котре в честь богу будеш жертвувати,
 Котрими поле будеш управляти
 Й рілю орати в тяжкій упряги.
 В зеленій паші най пасутся другі;
 Но ті що в полю працювати мають,
 Нехай до труду з малу ся привчают,
 Поки податну й гнучку вдачу мають.
 З разу на шию обручі вербові
 Вкладай, а як вже йіх карки готові
 До служби, в пару добирай по двоє
- 240 І вчи, най рівно крок держат обов.
 С часом у віз йіх запрягай порожний,
 Най піднимают туман подорожний,
 Пок дишель сильний с колісами ся припне
 І під вагою вісь букова скрипне.
 Бичкам не листя йно давай самого,
 Трави та сітнику болотяного,
 Але і збіжя паші молоді,
 Котру із ниви виполеш буйної.
 Коров с телятем — по батьків звичаю —
- 250 Зовсім видоювать тобі не раю:
 Нехай дійниця остаєсь порожна,
 Телятам корму уривать не можна.

- Но сли до війн тя збірає охота,
 Горда вояцка тебе надит рота,
 Сли сь в гаю Зевса рад кіньми звивати,
 Понад Альфеем круг Пізи вганяти, —
 Нехай же вчасно кінь ся твій гартує :
 Бачити боі смілі й блиски збруї,
 Слухать труб рику, віз тягти риплячий
 260 І мунштук в стайни носити бреньчачий,
 До свого пана пестощів звикати
 І плеск по шиі радісно приймати.
 Ледве від груди матки ся відлучит,
 Най всего того в маленьку ся учит;
 Мяхков уздою треба го ховстати,
 Сюди и туди живо повертати,
 Хоть ще слабій, тремит. ладу не знає.
 Но по трех роках, коли наступає
 Четвертий, най вкруг учится гуляти.
 270 І в лад копитом звучно вибивати,
 Нехай за чергов стегна піднімає,
 Аж око видом тих штук ся втішає :
 Щоби міг вітер в заводи взивати,
 Отвертим полем мов без узди гнати.
 Нехай по пісках ледво слід лишає
 Так як Аквільон, що ся розіграє
 З Гіпербореї кінців відалених,
 Женучи хмари сніговиць студених ;
 Тремтят покриті ніжним збіжем ниви.
 280 Подув до долу хилит йіх бурливий,
 Шумит високий ліс і гилем бєся.
 Здалека моря ревіт роздаєся, —
 Він жене валом і в сильнім розгоні
 Бентежит поле й водянії тоні :
 Такий кінь в Еліс перший перебігне
 Весь круг широкий, і ціли достигне ;

Хоть потом вкритий і пінов кровавов
 Прищучи з рота, він потягне жваво
 Возок бельгійский за гнучкою шию.
 290 Тоді аж, як навикне двигать шлюю,
 Давай для зросту оброку і зерна,
 Бо перед тим би завзятість химерна
 Надто бутним го зробила: в спокою
 Бича не зніс би ні узди твердої.

Но жадний дозір сил так не скріплює,
 Як від Венери сли ся зуспиняє
 І від любовних бдурів маржину:
 Чи то вола кохавш, чи конину —
 Воли на пашу шлют в степи глибокі,
 300 За стрімкі гори і ріки широкі,
 Або щоб швидше їх угодувати,
 Держат на стайни к жолобу припятих;
 Всею вола силу звільна пожирає
 Огнистий погляд самки: забуває
 Він вже про листе і пашу зілясту.
 Аджеж доводит цур любовний часто
 Бугаїв смілих до лютого бою!
 Ялівка гожа пасеся на полю, —
 А ті надходят вороги міцнії,
 310 Рогами рани завдают страшнії:
 З боків їм чорна спливає посока.
 Роги о роги валят що хвилини,
 Аж диким ревом діорова широка
 Вкруг залунає й Олімпу вершини.
 Хоть бій скінчиться, вже ся не погодят,
 І разом пасти більше вже не ходят,
 Но побіджений сам в світ утікає,
 В чужих незнаних сторонах блукає,
 Гнівню на встид свій нарака' й на рани,

- 320 Що завідник му надавав рогами,
 І любки жаль му, що тратит безкарно;
 Ще раз оглянесь на череду й марно
 Вітцівське поле й обору кидає.
 Тоді навмисне сили напружав,
 На твердих скалах нічку спати вчиться,
 Гартуєсь, листем колючим живиться
 Й острів різійков; сил шукає вправи,
 Вчиться боротись, лютує рогами
 До пнів, до дерев, борєся з вітрами
- 330 Удар за вдаром; грізно в коло сіє
 Піском, на боі ладячись новії.
 Аж сил набравши і ставшися вправним,
 Жене завзято за ворогом давним;
 Як серед моря фаля пінов вкрита
 З дали здоймаєсь, надуваєсь круто, —
 Аж гримне в беріг і по скалах лютує
 Реве й трощитя, мов гора розбита:
 До дна аж виром бездна ся закрутит,
 Піском з дна рваним море скаламутит.
- 340 Так то рід людський і звірі всілякі
 Морекії риби і птиці крилаті
 В лютість впадають і в пожар любовний,
 Однаким склоном твір усякий повний.
 В ту пору львиця покине щенята,
 По пуци блудит, лютостю пронята;
 В ту пору в лісі медвідь кровожадний
 Найбільш на людське житє запопадний;
 Тоді дик лютий і тигр скаженіє:
 О, тоді страшно такому ся діє,
- 350 Що заблудився в лібійській пустині!
 Чи ти не бачив, як враз дроз по спині
 Коню пробігне з бажаня жаркого,

- Як звисний запах лиш віне на нього?
 Ні го не спинят твердіи вудила,
 Ані удари батоги́в. ні сила
 Скал, дебр глибоких, ні потоки рвучі,
 Що валом котят ка́мняче з кручі.
 Венер Сабельский рохче. острит зуби,
 Порпле ногами, тре хребет свій грубий
 360 В право і в ліво о древа, смолою
 Весь обліпившись, зміцнівсь до бою.
 А щож не діє молодець влюблений,
 Коли му в крови жар горит свячений?
 Бач, в люту бурю, серед тьми нічної
 В ревуче море мечесь він стрілою;
 Над ним високо гримлят неба зводи,
 О скали гримле лютий вал в заводи,
 Ні го плач неньки, ні смерть спинит власна,
 Ні що над трупом любка вмре нещасна.
 370 Що діют Бакха лямпарти таркаті,
 Вовки розжерті або пси кудлаті?
 Як олені боричутся в дуброві,
 Коли шаліют жаждою любови?

- Но в кляч любови найстрашнійша сила:
 Сама Венера серце йїх здичила,
 Здавна, як штири Потнійські кобили
 Глявкове тіло роздерли зубами.
 Почерез гарлар, Асканій шумливий,
 Дика жадоба гонит йїх; горами
 380 Пнутся, ревучі пропливають води,
 Скоро йїм в крови жар любви сь ро́сходит.
 Найбільш весною, як огні новії
 З новою силов йїм лютують в тілі:
 То станут, храпи на вітер звертають,
 На гір вершечках, — воздух в ніс хапають,

- Нераз без огера зажеребіли
 (Хоть дивна казка!), з вітру заплодніли!
 Почерез скали, добрі і яскині
 Женут без тямки аж ген ід долині,
 390 Не проти Евру, не в сторону східну, —
 Ні, проти Кавру й Борея й відкіля
 Австер знімаєсь злий і безпогідну
 Холодну мраку гонит на поділя.
 С того шкодлива йїдь в кінци береся.
 Що грецким словом Гіппоманес звеся:
 Кінська палья, пастухам страшлива,
 Котру частенько мачуха вїїдлива
 Збира', коріня гіркого нашкребче
 І слів шкідної примови нашепче.
 400 Но ах, минає за хвилию хвиля
 Безповоротно! Ми в любовні діла
 Вдались, а час несеся і проносит!

 Про більші стада сего буде досить!
 Далі спшити охота мя зносит.
 Тутка вовнисті овечки опишу,
 І кіз косматих тутка не залишу.
 В тім ділі зиску газдове шукайте,
 В тім собі славу й почесть здобувайте.
 Правда, я знаю, як тяжко піднести
 410 Так дрібні діла до великої чести;
 Но щож, вітхненя поклик незборимий
 Зве мя на дикі Парнасу вершини!
 Мило ходити вершками, котрими
 Нічії доси ноги не ходили.

 Тепер для твої, Палес-мамо, чести
 Голосно пісню рад би я завести.
 Тепленьку стайню вівцям зладь при домі,

- На свіже сіно й травку вни лакомі;
 Так і держи їх, пок літо листате
 420 Поверне; землю їм трерду встеляти
 Соломов треба й папоротю висхлов,
 Щоб люте зимно ніжних тіл не тисло.
 З зимна в них парші і боляк поганий.
 На кози тож дай дозір ненастанний:
 Брости досить їм кидай молодой,
 Води з потока доливай доволі
 І хлів постав їм затишний від бурі
 На південь сонця, аж поки понурі
 Дожджеві хмари в осени сь надточат
 430 І кінець року зливами обмочат.
 Ти тих заходів не май за байдуже,
 Бож коза також за пожиток слуге:
 Хоть як з Мілету дорогії вовни,
 Тирийский пурпур приймають повний;
 За то ж то кози плодятся частійше
 І молока тож уділяють більше:
 Чим густша піна у скіпци при вдою,
 Тим більше з мвятих вимен лєсь рікою.
 Цініфским цапам борода зстригають
 440 І підбородки сиваві збирають:
 Війскам в таборах на коци нічні,
 Морякам вбогим на бурки мічні.
 В лісах по горах Лікея буяють,
 Форост стрібатий й терне обгризають,
 Враз з ківляками до дому дріботят,
 Через поріг ледви дійки перекотят.
 Хоть мало впрочім людского їм треба
 Старунку, — всеж ти їх пантруй, як з неба
 Мороз потисне й зимний вітер в злости
 450 Шайне снігами; паші їм і брости
 Давай, а й сіна не жалій зимою.

- Но скоро легіт повіє весною
 І гожі трави скрасят поля наші,
 Обі отари жени в гай до паші, —
 Вставай за рана, як лиш зазоріє,
 В поле с худобов, пок сонце не гріє:
 Холодним ранком по росі сріблястій
 Свіжую травку любить стадо пасти.
 Як дня четверта настане година
 460 І сквар зачнеся і між листем клена
 Свій цвірк тужливий роспінхнут Цікади, —
 Час до криниці худобу провадить.
 Води погожой в жолоби налити,
 Або в ставочку спрагу стад вгасити.
 В саме полудне пошукай затінку,
 Де корінястий Зевса дуб в зарінку
 Широке гиле в коло простирає,
 Де з гуц соснових холод нависає.
 Затим долій знов чистой води конче,
 470 І знов на пашу, аж спочине сонце,
 Аж холод воздух освіжит пречистий,
 Місяць над лісом здоймеся росистий,
 Кулик застогне понад берегами
 І заспіває чижик між хащами.
 Чи про Лібійскі толоки співати
 І про тамошних пастухів казати?
 В круглих колибах тіі проживають.
 Нераз день по день весь місяць блукають
 Степом безмірним, с стадами, веселі,
 480 Від сел далеко й людскої оселі, —
 Такий простір там в незміримім полю!
 Пастух тамошний носит все с собою:
 Шатро і бога й оруже до бою,
 Пси аміклейскі, люті, повні сили

І кретські луки, сагайдак і стріли:
 Так римський вояк, все несений хвали,
 В війнах затвердлий, в трудах витривалий
 Спішит в поході, тяжку зброю тягне, —
 Но нагло, пок ще ворог гадков збагне,
 490 Вже став готовий у ряди вояки,
 А ту й табори вже за ним вкріплені.

Не так у Скитів, де шумні затоки
 Меоцькі й Істер мутиться глибокий
 Піском жовтавим, де Родопські скали
 Аж полюс земний довкола обстали;
 Там в теплій стайні все товар держитеся,
 Там луг ніколи зілем не краситеся
 Ні дерева листом; зимном край сціплений,
 Горами снігу лежить привалений
 500 Заввиш сім ліктів, — вічна там зимище
 І кавр студений лютим дмухом свище.
 Там сонце пільми розігнать не може,
 Ні як на небо піднімаєсь боже,
 Ні як у вечір філя Океана
 Його пріймає на нічліг румяна.
 Швидко рухливі філі цїпеніют
 І грубим ледом мов мостом ся криют;
 Вже по них їздят кутими возами,
 Саньми легкими тягнут грубі трами.
 510 Лід в стужи пука, сукні замерзают,
 Плавкїї вина сокиров рубают;
 Ставки та багна до дна вимерзают,
 З борід косматих сомплі в низ звисають.
 Неба не видно з за густої хмари,
 Сніг валит лоском; там то для отари
 Біда! У заспах стоять по коліна
 Воли, а дике, боязке оліня

- Під вагов снігу томиться, впадає,
Ледво рогами з заспи вистирчає.
- 520 Ту йїх ні псами з нагінков лапають,
Ні на них сіти й залізя ставляють,
Ні крильми страшут червоними в бігу;
Но як грудьми ся добувають з снігу
Їе надіючись ворога, впадають
Й дручком залізним зверху пришибають:
Рикне звір в болю, тут го вбють до решти
І с втішним криком ну до дому нести!
В глибоких ямах без печали й шкоди
Живут без труду тамошні народи,
- 530 Колодя, купи й цілі вязів трами
Наклавши ватру в посереду ями,
В жартах, забавах довгу ніч збувають:
Поставці с квасом по черзі кружляють
Та з жовтим пивом, з вином рябиновим.
Оттак під вихром Ріпейским суровим,
Під млавим світлом зір північних блідних
Живут громади тих людей свободних,
Цілі в кожухи вгорнені косматі.
- Сли з вовни хочеш добру користь мати,
540 То в зруб отару не пускай гилистий
Ні між бодаче й репяхи й тернистий
Гущак. А вівці самі сніжно білі
Ще з мягким руном добирай в тій ціли.
Проч з бараном, що хоч би й найбільїший,
А під язиком має знак чорнійший,
Бо він ягнят ти красеньких наплодит, —
Но чисто білий най отару водит.
Сли вість правдива, за так біле руно
Пан аркадійский ошукав тя, Люно:
- 550 Ним тебе звабив в глибоку діброву, —

- Ти ж подалася облесному слову.
 Слиз хочеш мати молока в достатку,
 То микай лоташ й молочій в додатку:
 Того руками най пастух нащипле,
 С солоним зілем щедро в ясла сипле.
 Зараз отара більш води напєся
 І дійок вимя молоком наллєся,
 При тїм смачнїйше молоко буває,
 Бо з соли красший смак і запах має.
- 560 Не оден зараз ягнята відлучит,
 Морду кїльчастим каганцем обкрутит.
 З ранних удоїв і з денного вдою
 Ти сир віддавлюй вечірнов добою.
 Удїй вечірний най вївчар дїстане:
 Се він в кобели на торг несе з рана
 Або посолит й на зиму ховає.
- Пєи тож старанно кормить випадає.
 Вївчарєским з Спарти й кунделям з Мольосси
 Давай товстої сирватки задосить!
- 570 Де вни вартують, можеш спать в спокою,
 Не бїєсь злодїїв нічною порою,
 Ані кровавих вовків - м'ясожерцїв,
 Ані в розбою підступних Іберцїв.
 Нєраз ти барєа ймуть на польованю,
 Зайця прудкого або гожу ланю,
 Нєраз цєсам гїнчим робота велика —
 З лїсних берлогїв виполошиш дика,
 Або до сїти по лїсах розлогих
 Оленїв гониш росохаторогих.
- 580 В стайнях тра кедром, гальбаном кадити,
 Щоби гаде з них чадом викурити:
 Нєраз під жолоб люта зм'я вкриєсь,

- Спуджена — зараз в темні нори криєсь,
 Або хатная рапавка влізає,
 Що для худоби тож шкідна буває;
 Вівці поганит слиною йідкою,
 Котру громадит сидячи в спокою —
 Ти хапай камінь або смотри бука,
 Хоть сиком грозит лютая гадюка, —
 590 Парни йі добре! Гнеть ся заклопоче,
 Голову скриє, утікати хоче,
 Середні звоі широко розточит
 А хвіст вже ледво за собов волочит.
 В лісах Калябрских полоз є нечистий,
 Хребет лускатий, довгий, дзяпканистий,
 Повзучи груди випручає сміло,
 Скрутами мече величезне тіло.
 Той як з корита виступлят потоки
 І весняний дощ болотá широкі
 600 Наповнит — тихо в баюрах держитя
 Та в ріках, щедро рибами живитя
 Або ласує жаби квакітливі.
 Но в час погідний, по вступившій зливі,
 Як висхнут багна, зісхлий ґрунт падеся,
 Тоді по суши і він волочєся, —
 Кроваве око лютим жаром тліє.
 Спрагов вялений весь він, скаженіє.
 О, там пантруйся в чистім полю венути
 Або на взлісю в пахучій мураві,
 610 А особливо, коли полоз лютий
 Вилінивсь, або у гнізді плюгаві
 Годує діти, або яйця гріє,
 І з нор на сонце виповзши, потіє,
 Сичит і з паші жалом триконечним
 З далека грозит путникам беспечним !

- Ну, про зарази почин ведім речі
 Й ознаки! Парші перед всім овечі
 Гидкі: сли зимний дощ йім до живого
 Дойме й морози доскулят йім строго,
 620 Сли на стрижках прилипне піт незмитий
 Або йім шкіру тернь подре колючий.
 Тож вівчарі, щоб шкоди вхоронитись,
 Женут отару в купіль в потік рвучий,
 В шипіт косматих баранів вганяют,
 А ті безпечно воду припливають.
 А як в стрижби час струп ся де окаже,
 Гнеть го оливнымъ шумовинем змаже
 З домішков сірки і сухосріблиці,
 Воску мягкого, Ідскої живиці,
 630 Морських цибуль і чемериці много,
 Тай ще нарешті воску земляного.
 Найліпший спосіб проти тій хоробі —
 Струп витинати зараз в першій добі,
 Бо йідь ятрится, скоро ся заструпит,
 Легким лікарствам швидко не уступит.
 Сли рук до рани пастух не приложит,
 Ліниво в бозі надію положит —
 Йідь жре до кости, овечата бліют,
 В сухій горячці сили в членах ниют;
 640 Тоді з ратичних жил пускай йім крові,
 Так пригасится огонь горячковий.
 Оттак Бізальти й дикії Гельони
 Діют, свої пускаючи загони
 В Родопи край і в Гетів степ пустинний,
 Ті, що пют кумис із кровю конини.

 Як вздриш здалека, що вівця ся кулит,
 Сама ся часто по затінках тулит,
 Або ліниво скубе трав вершечки

І свої сільні лишає овечки,
 650 Як серед поля пасучись лягає
 І сама смерком в кошару вертає, —
 Гнеть лихо виріж зелізом відразу,
 Нім неострожні переймут заразу,
 Бо не так частий в морях вихор ярий,
 Як часто пошесть підтина' отари,
 І то вже штуку не одну положит, —
 Цілу кошару разом понічтожит;
 Матки й ягнята підкосит загледа,
 Старник здоровий і надію стада.

660 Того побачит, хто гори Альпейські
 Звидів і острі сугорби Норійські
 Або япідські над Тімавом ниви,
 Тепер ще, хоть вже літ минуло густо:
 Хати пастирські бовваніють пусто,
 В лісах і долах мертво, сум страшливий.

Ту в заразливім воздуху повстало
 Повітре люте — літ тому чимало;
 Гнилю роскисшиє осінній негоди
 Усі худоби підкосило роди,
 670 Всю дич ліснюю, ба й стави з водою
 Й луги затруло трутою гнилою.
 І не відразу смерть житє звалила;
 Зразу огниста спрага кров наліла
 І жили жерла, аж сустави звялі
 Корчилиє; раптом з себе розливали
 Гидкую ропу, в котрій гнило тіло,
 Живцем від кости куснями летіло.
 Нераз овечку, дар богам приємний,
 Вже перед вівтар привели жертвенний,
 680 Вже сніжнобілим рушником звязали, —

- Но під руками жерців вона здихала.
 Або хоть жрець вже й зарізає худобу,
 На вітвар з неї положив утробу, —
 То не горіла, як вперед бувало,
 Ні віщих знамен з неї вже не стало;
 Ледво жертвний ніж кров червонила,
 Рота лиш чорна пісок омочила.
 В паши телята купами здихали,
 Або при яслах з світом ся прощали.
- 690 Ту пес підхлібний біга в скаженині,
 Ту кашель дусит товстопузі свині.
- Жалібно мечесь вчений кінь гуляка,
 Гидка му паша і наука всяка,
 Гидкі му води; ґрунт раз в раз копитом
 Гребе; повісив вуха; весь пролитим
 Потом змочений; смертна дрожь ним трусит;
 Шкіра дубіє, внутрний жар їй сушит.
 Се в перших днях такі знаки прокази.
 Но скоро далі зможесь лють зарази,
- 700 Тоді аж очи мов огнем палають
 І груди тяжко, глибоко зітхають
 І важко стогнут; боки й середину
 Шарпле страшная судрога без впишу;
 Далі ніздрями кров счорніла бухне,
 Язик поцука і гортань запухне.
 Добре було їм крізь рожок вливати
 Вина: здавалось се їм помагати.
 Но гнеть ще гіршу се робило шкоду:
 Страшенна спрага гнала їх у воду,
- 710 Ба (відверни бог се від всіх учтивих,
 А на поганців наверни зловивих!)
 Вже близькі смерти в шал такий впадали,
 Що лютим зубом власне тіло рвали.

- Бач, віл при плузі в праці ся згинає,
 Аж пара з него йде, — втім враз впадає,
 Змішану з пінов кров із рота ригне,
 Застогне важко, гикне і застигне.
 Орач сумненький волика тамтого,
 Що тож банує смерти брата свого,
 720 З ярма важкого з жалем випрягає
 І серед поля плуг свій покидає.
 Вже ні тіль ліса, ні мягенькі трави
 З сну го не збудят, не зженут лукавий
 Скін, ні поточок, мов хрусталь пречистий,
 Що бренил стиха через луг цвітистий :
 Боки надулись, очи в стовп звернулись,
 Карк і коліна до землі нагнулись.
 І щож теперка з всеї праці й труду?...
 Що зъ того, що плуг розбив тяжку груду?
 730 Тай то не Бакха дар їй так уходив,
 Не пир богатий збитком їм зашкодив !
 Травою, листем що день ся живили,
 Водицю чисту із потока пили,
 Ані жура по працях цілоденних
 Сну їм не гнала із повік струджених !
 Тоді то, кажут, в тих краях так впало :
 В празник Юнони перший раз не стало
 Коров двох білих, віз святій тягнути ;
 Ледви вдалося відкись роздобути
 740 Два непарністі буйволи в тій ціли.
 З великим трудом люде землю рили
 Сапами, сімя ніхтем пригрїбали.
 Вози скриптиві людем карк згнітали :
 Коли з вагою йшлось тягти під гору.

Вовк вже ловит овечок в ту пору
 Ні круг кошари блудит в темній ночі :

Жура страшнійша ум єго морочит:
 Тривожна ланя й боязка козиця
 Близь людской хати, бач, до псів леститя.
 750 Риб морських хмари і чуд морських купи
 По узберіжю лежат — трупи й трупи, —
 Мов морска повинь фльоту затопила
 І потоплених викинула филя.
 До рік ся пхают дивовижні фоки.
 Змія тождохне у норах глибоких,
 Страшна гадюка тож в багні зогнила.
 Ба, й птицям воздух не бував зичливий:
 Падут до долу, в хмарах дух лишивши.

Не помагала ані зміна паші,
 760 Ніякі ради ні трібунки наші.
 Вже остовпіли всі знахорі давні,
 Вже відступили всі лікарі славні.
 Хірон, Філіри син, ради не знає,
 Мелями нехибний лікам не дуфав.
 З пекольних темень вийшла в світ і стогне,
 Страх сіє й мір блідая Тізіфоне,
 І що день висше пажирливу пащу
 Зносить, ревучу череду пропащу
 Жре; рик несеся, бек і плач що сили
 770 Над берегами, по горбках похилих;
 А вна все дусит: всюди трупи й трупи,
 В оборах навіть гниют стерва купи.
 Аж ся на послідь люде догадали:
 Копали ями й стерво заривали.
 Бо ні ту шкіру мож було ужити,
 Ані з водою стерво все пустити,
 Ані огнем спалити; ні до чого
 Була і вовна, бо з струпя гидкого
 Ропа до крихти остра йі розжерла,

780 Ні ткать ні пряхти, бо рвалась і дерла.
 А хто на упір зробив з ней сукману,
 Жалівсь за пізно на одіж погану:
 Гидкі му тіло чиряки точили
 І піт вонючий зсмаглі члени лили,
 Тай то не довго вже його боліло:
 Святий жар швидко зжер цілеє тіло.

ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТА.

(БЖІЛЬНИЦТВО).

О дарі неба, о воздушнім меду
Пісню величну теперка поведу.
І тут, Мецене, поглянути прошу,
Тут дивогляди дрібних діл голошу :
Смілих провідців пчолячого роду,
Йїх працю, вдачу і битви і згоду.
Дрібні се діла, не дрібніі труди,
За труди й слава не дрібная буде,
Сли лиш прихильна уділит йїй доля
10 І найде послух глас мїй у Аполля.

Наперед місце тра для бжіл обрати,
Де би не міг йїм вітер докучати —
(Шкідні бо вітру подуви бувають,
Як бжолі с поля с пожитком вертают) —
Де ні овець би ані кіз сваволя
Не псула цвітїв, що цвितут сред поля,
Де молочна корова не блукає,
Не скубе зіля й росу не стрясає.
Не можна також в пасіках терпіти
20 С хребтом таркатим ящїрчині діти;
Відгонюй жовни і всі другї птиці

- І Прокни племя, шпаркі ластовиці,
 Руков кровавов збриськані на груди;
 Бо де ся тії унадят паскуди,
 Всю бжіл роботу геть опустошають,
 Самі бжолята на лету хапають,
 Нехланним дітям носячи на страву.
 Най близько пасік нори бють студені,
 Ставки зеленим мохом обмаєні,
 30 Плиткий потічок почерез отаву
 Весь стиха; пальма та олива дика
 Най від подвіря буде, щоб велика
 Тінь стінов стала: се, коли весною
 Матки новії вийдуть в свіжім рою,
 Молодь заграє в уліів юрбою, —
 Щоб в сквар йїх вабив бережок холодний,
 І пень гиястий близько був догодний.
 Чи стоять води чи течут долинов,
 Накидай плітя, перекинь вербинов,
 40 Щоб на кладках йїм добре спочивати
 І свої крильця к сонцю вигрівати,
 Як йїх Евр лютий полем розщibaє
 Або в Нептуна потоки вкидає.
 Нехай васильок вколо зеленіє,
 Най материнка густо ся засіє,
 Най загується чябрик запашнийтий,
 Фіялки потік най обсядуть чистий.
 Улії також, чи в лубя зроблені,
 Чи із гнучкої лозини плетені,
 50 Най мають очка вузенькі для входу
 На середині або аж зо споду.
 Бо мід в зимі ся морозом стинає,
 А в літі скваром розгрітий спливає:
 Одно і друге лихо йїм шкідливе.

- Не даром бжолі і самі сквапливе
 Найменші шпари воском заліпляють,
 Травою, зілем продух затикають
 І клий умисне в тій цілі способлять
 Липкійш ніж той, що з омелі го роблять
 60 І ніж із Іди Фрігійска живиця.
 Нераз, сли можна на ту вість спуститься,
 В глибоких земних ямах любяť криться,
 Нераз найшли їх в шпарах скал діравих,
 Нераз у дуплах дерев порохनावих.
 В уліях шпари пообмащуй глинов,
 А головиці покривай глинов;
 Най тис близь пасік не росте поганий;
 Червоних раків там не смаж на грани;
 Не много дуфай озерам страшливим,
 70 Ні очеретам з намулом смродливим;
 Ні де каміне оскарб з скал лупає;
 Ні де крик всякий голосно лунає.

- Скоро під землю сонце трутит зиму,
 Теплом огріє твердь необізриму,
 Гнеть в ліс, по долах летяť бжолки живо,
 Своє збирають з красних цвітів жниво,
 В лету росицю верхню ссут з потока.
 Тоді мов роскіш їх пройме глибока:
 Гнізд своїх, червів молодих пантрують,
 80 Із воску штучні комірки будують
 І в них громадят патоку липкую.
 Далі потрібно на роі вважати,
 Як з улів зачнутя висувати,
 Відтак мов хмара враз здоймутя д горі,
 З вітром пливучи в погіднім просторі,
 Вважай на лет їх: вже д водици чистій
 Вони змагають й затиши тинистій.

Йїх відповідним куrom тра звабляти :

- Соком з меліси и простої м'яти,
 90 У спіж вибренькуй голосніі трелі,
 Ударь в цимбали матери Цібелі :
 Гнеть на пахущу гильку посідают
 І добровільно в улій ся сховают.

Но як часами вирушат до бою —
 Нераз матки, бач, звадятся с собою —
 Гнеть весь народ за ними ся обрушит,
 До мести кожде серце ся розв'юшит.

- Легко здалека тее мож пізнати,
 Коли вже в злости хтятся нападати :
 100 Бо охочійші мов би бреньком міді
 Лїнивших кличут до бороби й побіди ;
 Бзик чути острый з улія, протяжний,
 Мов труб военних гомін невиразний.
 Гнеть враз товпятея, крильцями тріпочут,
 Щипці і жала мов острити хочут,
 Лапками машут і вколо цариці
 Збівшись в густі, рухливїі копиці,
 Гамором лютим звут врага до бою.

- Тож як в погідний теплий світ весною
 110 З очок враз ринут ; стрітятся ; в воздуху
 Гомін ; змішався здвиг в широкім крузі ;
 До долу густо сиплютея побиті, —
 Не так град з хмари густо сиплесь в літі,
 Ні спіла жолудь, як дуба струснути. —
 А в осередку, де бій самий лютій,
 Матки, з блискучими крильми звивають,
 В дрібоньких серцях смілість розгрівають,
 І не уступлят одна другій доти,
 Аж ті чи другі не вступлятея роти
 120 Й одна безладно не пирсене трівожна.

Но битву тую гнеть розбити можна :
 Все те завзяте, всю ту гнівну силу
 Вспокоит легко одна жменя пилу.

- Скоро дві матки оттак розборониш
 І їх завзяту боротьбу розгониш,
 Котра з них пуца, треба поспотрити
 І дармоїдку зараз задусити ;
 А котра ліпша, в улюю най владіє.
 Одна цяпками злотими ясніє ;
- 130 Бо рід двоякий тих маток буває :
 Кращий поставу піднеслійшу має
 І блищачійшій мошок червонавий ;
 Гірший лінівий, гидкий та кудрявий,
 Живіт широкий, негарний з постави.
 Як вождів, так і бжіл двоякі роди.
 Одні сіраві, незгарної вроди,
 Мов харкотине тих людей прагнутих,
 Що йдуть у спеку по пилистій пуци
 І пилом з рота сплювають нечистим ;
- 140 Другі ясніют блиском золотистим
 І верхом тіла такіж дзяпки мають :
 Се ліпший рід, ті швидше назбирают
 Медів солодких, плястри їх чистійші,
 Солодші й для напою видатнійші.

- Но баламут-рій, сли улій кидає,
 Гордячи медом під небом буяє, —
 Не дай му дармо в безвісти блудити !
 Зовсім не тяжко тебе зборонити :
 Доглянь лиш матку і тій вирви крила,
- 150 А скоро тая дома ся лишила,
 Жадна сь не зважит воздухом буяти
 Ні до походу роти закликати.

- Город принадний най круг них пахніє!
 Щоб відгонити птицю і злодії,
 Постав Пріяпа с клюков закривленов.
 А сам господар руков невомленов
 Нехай хоїну з темних гір спровадит,
 Нею докола пасіку обсадит,
 Нехай по полю тиміян збирає,
 160 Коли о бжколи старовливість має;
 Тяжков най працев утрудит долоні,
 Пахуче зіле сіє на загоні
 Й его водою підлива живою.

- Колиб не ціль вже близько предо мною
 І я в пристань вже не звивав вітрила
 І не звертав ік берегу кормила, —
 Може співав бим ще про ті заходи,
 Як упрявлять видатні огороди,
 Як рожа в Пестум цвите двичі в році,
 170 Інтуба рісно росте при потоці,
 Де тожь селвра крещата буяє,
 Кавун між листем пузо наливає;
 Не промовчав бим про Нарциза цвіти,
 Що в осени аж пізно розцвітают,
 Ні про аканту вигинчасті віти,
 Про блющ та мірти, що беріг кохают.
 Колись, ще тямлю й до сего моменту,
 Перед гордими мурами Таренту,
 Де мутний Галез жовті росит ниви,
 180 Жив Ціліційский знакомий дід сивий;
 Землі пустої мав пів прута вьсього:
 Ні вно для поля годилось вірного,
 Ні там худобі не було де пасти,
 Ані сад винний мож було закласти.
 Но обтинивши тернем і в рідкіі

- Ряди скопавши, він білі лілії
 Садив і всякі ярини поживні
 І мак солодкий і щепи оливні.
 Мов цар він був відвагою багатий !
- 190 Як пізно з поля повертав до хати,
 Некупна страва аж му стіл вгинала.
 Весна му перші рожі уділяла,
 А осінь плоди; ще зима бувало
 Сумна, морозом розтріскує скали,
 Ще грубим льодом річки біг одітий, —
 Він вже рве вчасні гіяцинту цвіти,
 Смієсь, що літо й леготи спізнались.
 В него найперше бжолки ся роїли;
 Він найплідніші мав матки бувало,
- 200 Витискав меду і ситив чимало;
 Рісно цвили му пінії і липи;
 І як весною густо цвіт обліпит
 Гильки, так густо в осени доспілі
 Плоди підперті обтяжали гилі.
 Він садив всюди вязи розложисті,
 Грушки твердії щепив на сочисті,
 Гліг єму родив пречудові сливи,
 А явір гостям давав холод милий.
 Та щож, не час мні, всего я не спешу,
- 210 Співцям пізнішим теє діло лишу.

Нуж пчіл природу я розкажу гладко,
 Якою Зей сам наділив їх батько
 За те, що вчувши труби харалужні
 Куретів, звукам бубнів їх послушні
 Аж у яскиню діктейську влітали
 І небес батька медом харчували.
 Вони одні лиш маюг спільні діти
 І в спільнім місті всі їм рідні кліти,

- В законів сильних вни живут ограді,
 220 В вітчизні власній і беспечній хаті.
 На зиму дбали, кождий літом пильний,
 Робит для всіх і скарб пантрує спільний.
 Ті в поле йдуть за чергою по страву,
 Ті дома всяку потрібну направи
 Роблят: Нарціза сльози, мов основи,
 Кладут і з дерев клей липкий сосновий;
 На тих основах комірки виводят
 З цінкого воску; другі там заходять
 230 Надію роду, черви молоденькі;
 Йінші зливають знов меди чистенькі
 І криють повні вкрівлями комори;
 Ще йінших служба — бжолячії двори
 Стеречи: ті за чергою пантрують,
 Чи дощ не лєся, чи вітри не дують;
 Йінші у тих, що с поля прибувають,
 Тяжке при вході обніже знимають,
 Або в оруже узброївшись люте
 Від меду гонят геть лінівi трути.
 Кішит робота, а теплий медочок
 240 Тімяном пахне з улівих очок.
 Так як Цікльопи штаби розжарені
 Живо на громи куют розпалені:
 Ті міхом з шкіри димають сквалливе,
 Другі залізо гартують сипливе,
 Аж Етна стогне під їх ковалами,
 Так на в-заводи гримлют молотами,
 Потужно, разом рамена знимають,
 Металь жарущий кліщми обертають;
 Так — сли рівнять мале з великим вільно —
 250 Цекронські бжоли тож працюють спільно,
 Невшинно гнані вродженов охотов,
 Усяка власнов занята роботов.

- Старших робота — міста пильнувати,
 Плястрів стеречи, кліти будувати,
 Яких Дедадь сам не годен зробити ;
 Молодших діло — пожитки зносити :
 Аж пізно в вечір, працев утруджені,
 Йдуть, тіміяном лапки обтяжені ;
 Звідують радо й білий цвіт глоговий
 260 І запахущий юний хащ вербовий.
 Дикий васильок і крокус огнистий,
 Пахущі липи й гіяцинт пречистий.
 Як разом праця всіх їх занимає,
 Так всіх спочинок їх ураз чекає :
 Ранком всі в поле, пильно, без упину,
 Але як Геспер закінчит вже днину
 І луг цвітучий велит покидати,
 То на спочинок всі спішат до хати,
 Вертають шумно, гамір коло очок....
 270 Но скоро кожда ляже в свій куточок
 І ніч настане — все вкруг утишене
 І сон скріпляє тіло їх струджене.
 В слоту на поля не летят далекі,
 І як Евр дув, не мають безпеки ;
 Близь улья стін лиш води зачирають,
 Лиш на найблизші луги ся пускають.
 Як в легкі човни, сли фалі холиблють,
 Гребці на дно піску й каміня сиплють,
 Так нераз бжоли камінці хапали,
 280 Щоб пустий воздух сьмілійш протинали.
 Многим подобавсь звичай пчіл предивний,
 Що жар Венери їм лишень противний,
 Що силі тіла страстями не шкодять,
 По материньски молодих не плодять,
 Но самі з цвітів і чудного зіля
 Черв свій збирають, самі свого кріля

- Й потомство творят, самі восковії
 Палати ставлять і царства цілії.
 Не одна зблудит, о скалу съ росщибне,
 290 Обірве крильця й під вагою згибне :
 Таков любовою до цвітів палають,
 Так слави в меду твореня желяють !
 Хоть вни недовго уживають світа,
 Бо не доходят і семого літа, —
 Все ж таки рід їх безсмертно триває
 І довгі літа достатком сіяє :
 Жива в правнуків память прадідівська,
 І так велика в них честь королівська,
 Якої в Лідії, в Єгипті не знають,
 300 Як Меди, Перзи своїм съ не кланяют.
 Поки живе кріль, все в ладі і згоді, —
 Як вмре, всі звязки рвуться гнеть в народі :
 Мід с комірок самі тоді пліндрують,
 Плястрів будову мистецьку руйнують.
 Кріль — ладу сторож, перед ним в шанобі
 Хилляться; всі враз при єго особі
 Стають мов слуги лавою густою
 З гуком пискливим, або в лютім бою
 Його підоймут на плечех, вкривають
 310 Тілами, й смерти славної шукають.

Тії появи й приміри наводять
 Многих мислячих людей на той здогад,
 Що в бжолах часть є божого розуму
 Й світлого духа; бо ж бог є у всьому,
 В землях і в морі і в небес безодні,
 Всю живину дух оживля господній
 Від вродин хвилі: вівці й худобину,
 Людей і дику звірину пустинну.
 Тудиж в кінци, уйшовши с пут гнилизни

- 320 Вертає все, і смерти ніт в природі ;
 Живе летит між зір на небозводі,
 Шука високо в небесах отчизни.

Сли святий город й медові скарбниці
 Втворити хочеш, поперед водиці
 У рот набравши, вмий ся, і димячий
 Підложи окур під улій бринячий.
 Двичі в рік бжолі хосен уділяют,
 Двичі в рік жнива медові бувають :
 Раз як Тайгета Плеяда на весну

- 330 Земли покаже твар свою чудесну
 І ногов струі Океану трутит ;
 А знов, як дикий йі Рибак прикрутит
 І сумно з неба сунєсь в води сиві.
 Тоді то бжолі найдужше кусливі :
 З лютости в рану йідь пекучу вприснут,
 В жили жало ще скритєє затиснут,
 І ужаливши, самі тут же гинут.

- Но сли ховать йіх хочеш через зиму
 На друге літо, й жаль ти йіх недолі,
 340 Бжільного царства руїни страшної,
 То все ж тіямом зважєся підкадити,
 Пустії плястри чисто обломити.
 Нераз бо тайком плястри підгризає
 Ящїрка краса, або в них шукає
 Сховку для себе тарган мраколюбний,
 І трут-нероба, що чужим рад жити,
 І шершінь втиснєсь, на здобич неситий,
 Силою дужший, або міль пагубний,
 Або, мерзкий Мінерві, на останку

- 350 Павук в кутах снує мяхкую тканку.
 Чим менший запас лишиш йім, тим бжолі
 Всі знов пильнійш звиваються по поли,

Щоб надолужить втрату для родини :
Повнят комори, тчут клітки з вощини.

- А сли в житю йім злий злучай ся лучит,
Котрий так само, як людей, йїх мучит,
Сли тяжка пошесть на вулій наляже,
Знак неохібний зараз те покаже :
Зараз в недужих барва особенна,
360 Ціла постава висохла, нужденна ;
Гнеть мерців тіла з улія виносят
І сумний погріб жалісно голосят ;
То в очах висят за ніжки счеплені,
То в комірках ся криють, сном звялені ;
Хоть голод тиене, вони всі дармуют,
Зимном сціплені лугів не пильнуют ;
Часом протяжно, глухо 'мут гудіти,
То знов повільно, слабо шепотіти,
Як коли бором зимний Австер дує,
370 Як бурне море с шумом бєсь, фалює,
Або як в печи затканій здушений
Огонь клекоче дуже розжарений.
Тоді гальбаном раджу підкадити.
В жолобках з трости меду підложити
І ослаблених упімнуть ласкаво,
Щоб покріплялись своїов любов стравов.
Не зле давати дубінки товчені
Яко приправу, й розжі усушені
І моц солодкий смажений на грани,
380 Тімям аттицкий і всім добре знаний
Цвіток центурій остро запашнистий ;
Ще цвіт є в полю, що сельскіі люди
Зовут Амельом — єго повно всюди :
Росте купками, як ліс галузистий,
Цвіт в нутрі жовтий, но густа корона

З верха фіялків пурпуром червона;
 Часто до вінців ті цвіти влітают,
 Котрими божі вівтарі вкрашают;
 Терпкий му смак; сей цвіт збирай лугами
 390 В час косовиці, та над берегами
 Крутої Мелі; цвіт сей є корінцями
 Звари в пахучім Бакховім напитку,
 В очах купками бжолам став для вжитку.

Но сли таке нещастє тя пошибне,
 Що вєя до крихти пасіка погібне
 І дармо ти шукаєш вєже народу
 Бжіл для нової пасіки расплodu,
 Тоді пора прєславного способу
 400 Аркадів мудрих цоновити пробу,
 Що то є посоки воликів убитих
 Рої виводят, як та стане гнити.
 З давєн почавши, найперші основи
 Тієї штуки я вказать готовий.
 Бо де Канопу люд живе щасливий
 І оре Нілем затоплені ниви
 І в круг піль своїх в красних човнах мчитєя, —
 Аж де далекий Перзів край тієнитєя
 І де в сім рамен розбившись, впадає
 Ріка, що в чорних Нєгрів впливає
 410 І чорним мулом справляє що року
 Твою. Єгипте, рівєнь нешироку, —
 Вєсюди в ту штуку пасічник дуфав,
 Нею погібші рої відновляє.
 Місце тієне в тій ціли винаходять,
 Муром потужним вколо обгородят
 Ще й зверха щільно цєглами вкривають,
 А на всі штири сторони небєсні
 Чотири вікна проробляють склєсні.

- Тоді бичка дволітнього шукают,
 420 Котрому вже ріжки ся закривляють:
 Враз му, хоть як потужно борикаєсь,
 Ніздрі обидві і рот затикаєсь,
 Відтак, не тнучи, патиками бєся,
 Аж в шкірі все нутро в нім ростовчєся.
 Так справивши, його лишаєсь в кліти,
 Лиш тра під ребра ріщя підложити
 І тиміяму підстелить і мяти.
 Все те в ту пору звикло ся ділати,
 Як перша повинь прошумит весною,
 430 Заким цвѣтут ще цвѣти над рікою,
 Заким ще в бантах є цвѣркотом веселим
 Собі гніздочко ластівка устелит.
 Но ось між кістьми ніжними вже пріют
 Соки прокислі, ківят і густіют
 І гнєть являєся мухи безчисленні,
 В чудовий спосіб до жита збуджені:
 З разу без ніг ще; гнєть крильця тренучі
 Діставши, в воздух зносяєся ясенний,
 Аж разом ринут, мов з важкої тучі
 440 Бухає літі хмаролом страшенний,
 Або як град стріл є тугих луків гряне,
 Коли в бій раптом надлетят Партяне.

Що за бог, Музи, вигадав сю штуку?
 Відки нову люд переняв науку?
 Пастух Арістей, кажут, як покинув
 Темпе, роскішну пенейську долину,
 Бо му всі пчолы в голоді й недузї
 Погибли, — станув у тяженькій тузі
 Над жерелом святой ріки Пенєя,
 450 С плачем моливсь до матери своєї:

Цирено, мамо, що на дні отсеї
 Нори живеш, на що з безсмертних роду
 Мене на біль ти зродила й невгоду?
 (Сли тільки правда, що владар Тімбреї,
 Аполльон, батьком житні був мові)
 Де ж ся любов твоя к мині поділа?
 На щось надієв неба мя поїла?
 А тут і жизни смертельної хвалу,
 Здобуту через працю витревалу,
 460 В поті при збіжю, в годівлі худоби,
 Все, що здобули невтомимі проби,
 Далась ми втратить, мамо! Ну, про мене,
 Власнов рукою вимикай блажене
 Древо в садах, огнем спали стайні всі,
 Побий худобу, познівечуй вівці,
 Випали збіжжє, висічи сокиров
 Мій виноградник, сли душев нещиров
 На свого сина честь собі кривдуєш!

На дні глибоко в хрустальній світлиці
 470 Мати неясний звук жалібний чує.
 Скубли і пряли там Німфи сестриці
 Руна в Мілету зелено крашені:
 Дрімю і Ксанто при одній куделі,
 Лігея й Філлєодока — тій спадала
 Коса блискуча на плечі сніжні —
 Незеа й Спеїо, Цідіппа й Талія
 І Цільодока й Лікорйас русява:
 Тамта ще діва, ся болів Люціни
 В-перве свідуща чрез перші родини;
 480 Клію й Берое, дочки Океана,
 Кожда вся в золоті, кожда в поясана
 В пас, на котрім ясніют вишиваня;
 Далі Ефіре, Опіс і гостинна

- Деіопея, врешті Німфа звинна,
 Сей раз без стріл і лука, Аретуза.
 Сред них Клімене повістьми громаду
 Всю забавляла — про Вулькана-мужа
 Даремні муки, про Венери зраду
 І Марса хитрість; далі від страшної
- 490 Хаоса тьми почавши, сповіщала
 Про богів діла й бесконечні бої.
 І поки повість їх там забавляла,
 І веретена Фуркали легенькі,
 Знов Арістея крик до уха неньки
 Дійшов: всі Німфи с крісел кришталевих
 Схопились; зараз с понад фаль рожевих
 Навперед прочих Аретуза жваво
 На світ головку вихилит русяву
 І оглядівшись, обізвется з дами:
- 500 — Не дармо болю звуки тя злякали,
 Сестро Цірено! Він се, твій коханий
 Арістей, в смутку ось над берегами
 Пеней батька стоїт і ридає,
 І безсердечно тебе називає.

- Наглов трівогов потрясена мати:
 — К нам го, о к нам провадь! Йому ж вступати
 В бсгів пороги можна! — так вповіла
 І розступитись водам повеліла,
 Щоб путь широка молодцю втворилась.
- 510 Враз фалья круто стіною роздвиглась,
 В глуб безконечну молодця приймила
 Й поїд течію його проводила.

Вже з дивом він на матери палати
 Гляде й підводні царства; тут богато
 Озер, круг них темнявії яскіні,

- Там гай шумячий. а там фалі сині
 Ревут і прищут; поміж них спішит він
 І початок ту рік усіх глядит він,
 Що в ріжних кінцях світа вишлювают.
- 520 А під землею нори спільні мают:
 Фазіс і Лікуе, нори Еніпея
 І батька Тибру, Анієну Филі,
 Буга, що люто бєсь о острі скелі,
 Каїка, що весь мізійсков землею,
 І твої нори, гордий Єрідане,
 Що між крутими вєнєя берегами,
 З всіх рік найбільший, що через блаженне
 Розділє лєшєя в Море негостинне.
- Гнєть в пумєксові склєпінєя кімнати
- 530 Війшов, і швидко дізналасєя мати
 Про жалів сина нічтожну нагоду;
 Тут Німфи-сєстри кришталеву воду
 Лють всім на руки, рушники мєгкіі
 Дают, а другі страви дорогіі
 На столах ставлят, чарки наливают,
 Кадила вєжє на вівтарєх палают.
 А мати кажє: На! Бакхову чару,
 В чєсть Океана лий вино до жару!
 Відтак сама молитви шлє до тебе,
- 540 О Океанє, батьку землі й нєба,
 Й до Німф блаженних, котрих сто пильнує
 Лісів, сто других ріками керує.
 Тричі в жар Вєсти нектар лє пречистий
 І тричі буха розбліск золотистий
 Під саму стєлю; тим знаком скріплєна
 От так утішно прорєкла Ціренє:
- Близько Карпата, в Нєптуновій кручі
 Протєй є синій, віщун всєвідучий;

- По безднах морських йїздит він в богатих
 550 Візках, в упряжи потворів лускатих ;
 Днесь в Ематійску він пристань вертає,
 В рідну затиш Паллени. Поважає
 Його не тільки Німф племя ціле, —
 Він має честь і в дідуся Нерее,
 Бо єго оку ясному все знане,
 Що є, що було, що колись ся стане.
 Йому прийшлося, із Нептуна волі,
 Гидку твар морську по підводнім полі
 Пасти й вонючих фок погані стада.
- 560 Його то, сину, — така моя рада —
 Поперед всего тра тобі звязати,
 Щоб мусів почин зарази вказати
 Й вихід щасливий. Пок го не примусиш,
 Нічо не скаже, просьбами не зрушиш
 Старого серця; лиш насилу в пута
 Зв'язи, — тоді єго завзятість люта
 Щезне і щезнут всі страшні обмани.
 Сама тебе я до єго пристани
 Поведу, скоро на полудні стане
- 570 Сонце і в справі всякий цвіт увяне
 І тіни буде худоба шукати :
 Туди підемо, де звук спочивати
 Віщун струджений, виринувши с Филі, —
 Сонний уляже лекше твоїй силі.
 Но скоро в руки його возьмеш ціпко,
 В потужні пута зараз скрутиш кріпко ;
 Ще він усяко буде тя лякати
 Фальшивим видом дикого звірати :
 Раз перекинеш в дика пред тобою,
- 580 В тигра то в смока с синою лускою,
 То в жовтогриву львицю, запалає
 Огнем тріскучим, ніби с пут втікає,

Або прудкою поплине водою.
 Но чим більш в ріжні види месь міняти,
 Тим більш, мій сину, пута тра стискати,
 Аж пок явиться знов в власній подобі,
 В якій впередше сонний спав при тобі.

Тое сказавши, амброзію взяла
 І вонним плином сина обілляла.
 590 С кучерів буйних роздавсь запах милий,
 Рівкість, відвага тіло му скріпили.

Є там затока, що в скалисті гори
 Вгризлась; там вітер вічні веде спори
 З морем: то з гуком о скали вно бєся,
 То с тихим шептом по закрутах всея;
 Нераз керманич, вихром в морю гнаний,
 Найшов ратунок, захист в тій пристани.
 Ту в величезній скалистій щілині
 Протей ховаєсь. Ту в пітьмі яскині
 600 В укритю Німфа ставит сина свого,
 Сама ж в мглу криєсь віддалік від нього.

Вже спраглих Індів смажучи, жарився
 На небі лютий Сірій, вже зблизився
 Соль на вершину небесного зводу,
 Звис цвіт зовялий, розігріту воду
 Котили ріки струями плиткими,
 До дна роспеклі лучами жаркими;
 В ту пору з морських фаль Протей піднявся,
 До звісної яскині наближався.
 610 Докола него скаче мокре стадо
 З безодень морських і хлюпочесь радо.
 І ось купками лягли круг яскині
 Фоки до сну; а він як в полонині

Пастух, коли в вечірний час отару
 Пригнавши с паші зажене в кошару,
 Бо щось ягнята заблеяли сильно,
 Знать вовка чують, — сів си в середині
 На камінюку й почислив їх пильно.
 Ледво Арістей угледів хвилину

620 Найспосібнійшу, як старець втомлений
 До сну в яскини простяг звялі члени. —
 Враз з грізним криком на него наляже
 І швидко в пута лежачого вяже.

Но той шук своїх ще не покидаєсь,
 В страшенні дивогляди враз зміняєсь :
 В жар, в звірі хижі і в прудкій Филі.
 Но коли бачит, що чари не в силі
 С пут увільнити, зможений вертаєсь
 В свій вид і так по людськи відзиваєсь :

630 — Хто тя намовив, хлопче зуховатий,
 Вдиратись силов до моєї хати?
 Чого бажавш?

Арістей на тее :

— Сам же ти, сам ти знаєш се, Протею!
 Хто ж проті тебе возьмесь до ошуки?
 Лиш ти покинь свої чарівні штуки!
 Безсмертних воля ту мене провадит,
 Щоб твоїй віщій засягнуть поради.

Так рік. Віщун же враз почав страшливо
 640 Огністі очи завертати живо,
 Що налилися блеском блакитнавим,
 З вітхнення в голос скреготав зубами
 Й судьбу такими відкрив словами:

— Терпиш ти горе, але не без справи
 Якогось бога. За тяжку провину

- Тяжка на тебе впала кара, сину.
 Орфей нещасний, жертва злої долі,
 Хоть певно йі не заслужив ніколи.
 Шле се в гніві за видерту му милу.
- 650 Тота бо, в тебе вирвавшись насилу
 І понад річку без духа біжучи,
 Не догляділа під ногами вючий
 Гад йідовитий в траві над рікою,
 Нещасна, йі стала на него ногою.
 Скрикнула, йі криком сестриці Дріяди
 Оголосили гір вершки воздушні:
 Шпилі Родоу зойкнули нераді,
 Дебрі Пангеї озвались послушні,
 Дунає Реза воєнна країна
- 660 І Гебру фалі і Гетів вітчизна
 І Орітія, аттицка богиня.
 Вія біль і тугу струнами втишає,
 Про тебе, любко сердечна, співає,
 Про тебе в болю, в самотній пустині,
 Про тебе завтра і про тебе нині.
 Навіть в Танару печери глибокі
 До брам пекольних його ведуть кроки
 І в гай понурий, де чорна тривога,
 Де вмерших душі, де страшного бога
- 670 Власть і де серця, як віки настали,
 Сліз і просьб людських не чули й не знали.
 Ось з найглубшої Еребу глубини
 Зрушені співом лехкі минут тіни,
 Що здавна світа божого не зріли,
 Без ліку, птиць мов густі міліони,
 Що в ліс ся криют, як йіх ніч погонит
 Або холодний дождж: жінки і мужі,
 Давних героїв мглисті тіни дужі,
 Хлопці й дівчата й молодці хороші,

- 680 Що в очах батьків згоріли на стосі, —
 Всі, котрих чорні багна і погані
 Коциту троці з світом розлучили,
 Котрих, мов путом, дев'ятьма кругами
 Стикеу мутнії фалі обточили.
 Ба, спів порушив і смерти безодні
 Аж до Тартару темной преісподні;
 Фурії навіть, в котрих місць волося
 Змий блакитнавих гніздо враз сплелося;
 Замовк і лютий Цербер триголовий;
 690 І Іксіона колесо невпинне
 Спинилось в руху.

Вже на світло денне

- З всіх тих страховищ він спішить готовий;
 За ним кохана Еврідіка мчить
 З заду; йійі му віддала Цариця
 Країв підземних, з наказом суровим
 Д ній не звертатись ані одним словом.
 Но необачний, у сліпій любови —
 Хоть як простимий сей гріх співакови,
 700 Сли би кому щонебудь смерть прощала —
 Став враз, оглянувьсь, хоть серце стискала
 Важка тривога. Ах, вже близько світа
 Взірв свою милу! І в ту мить розбита
 Надія щезла, бо переступлений
 Заказ царя підземної геєнни.
 Тричі вкруг темной Аверну багнуки
 Гриміт роздавсь. Лиш тихі-тихі звуки
 Вчув:

- Хто ж мні бідній, й тобі, мій Орфею,
 710 Приніс погібіль? Лютостю чиею
 Ми розлучені? Бач, навад мя знова

Рве люта доля, сонність ми гробова
 Знов на померклі налягає очи!
 Прощай! Лечу знов в страшне царство ночі,
 Безсильні руки ще раз зношу к тобі,
 Твоя, хоть жить нам не прийшлося при собі!

- Рекла й йому с перед очей щезає;
 Мов дим в повітю враз ся распливає,
 Так відвернувшись вона поленула,
 720 І вже на него більше не зирнула,
 Хоть тїнь на дармо він ловит руками,
 Плаче і кличе любими словами.
 Вже другий раз перевізник підземний
 Не перевіз го через Оркус темний.
 Що ж діять? ради вже тепер не стало,
 Як вго щастє другий раз пропало.
 Чи смерть благати, чи в богів опіки?
 Вона ж холодна чрез стигійські ріки
 Переплила вже! Сім раз, як чувати,
 730 На небі місяць відмінявсь рогатий,
 А він у сльозах на скалі холодній
 Там при Стрімону річці многоводній
 В зимних яскинях нарікав на долю
 І люті тигри водив за собою
 І дуби навіть чаром співу свого.
 Як серед гаю зелено-густого
 В жалю ридає скорбний соловейко.
 Що безсердечний му мужик, тихейко
 Підкравшись, діти із гнізда безпері
 740 Забрав; от так він в камяній печері
 Що ночі плакав, співом заливався,
 Аж гай широкий тужно розлягався.
 Вже не Венері вго пісня служить,
 До Гіменея роскоші не тужит.

- І сам він блудит сніжними краями
 Гіпербореї й донськими степами,
 Поміж ріпейські гори сніговії,
 Все на утрату свої надії
 І на злуднії дарунки лятоньські
 750 Плачучи. Аж як менади ціконьські,
 Вірністю тою єго погорджені,
 У празник Бакха попиті, скажені,
 Нічю роздерли молодця і члени
 Пороскидали по широкім полю, —
 Тоді ще навіть голова з сніжної
 Шні зірвана, з бистою водою
 Гебру пливучи, зітхненєм послідним
 — Еврідіко! Еврідіко, я бідний!
 Кричала помертвілими устами,
 760 І гомонів той крик між берегами.

Так рік Протей і враз в бездонні Филі
 Скочив і пінов Филі закрутились.
 Не так Цірена; коло сина стала,
 Заляканого ось як потішала:

- Синку, пора ти печалі покинуть
 С тужного серця! Зарази причину
 Видко виразно: чом Німфи жалібні,
 Що з Еврідіков по гаях гуляли,
 На твої божолі погибіль наслали.
 770 В покорі жертви принеси потрібні,
 Благай о ласку і вшануй прихильні
 Богині; просьби зрушат їх усильні
 І втихне гнів їх. Но як їх богатити,
 Се я докладно мушу ти сказати. —
 Вибери штири біки без догани,
 Тілом потужні, с крутими рогами,

Що по Ліцея зеленому плаю
 Тепер пасутся; тільки ж у отарі
 Коров возьми, що ще ярма не знають;
 780 Відтак чотири вибудуй вівтарі
 Коло богинь високої святині
 І кров пролій із горла худобині;
 Но биків тіла у листатім гаю
 Покинь. В дев'яту після того днину
 Тіням Орфея в дар посмертний, сину,
 Дай мак летейский і чорне ягнятко;
 З гаю ж вернувши, пожертвуй телятко
 Поєднаній Еврідіці для слави.

Без проволоки син сповняє жвавий
 790 Матери волю: спішит до святині,
 Чотири ставит вівтарі повинні;
 Відтак чотири воли без догани
 Бере, потужні, с крутими рогами,
 И корови щтири, що ярма не знали.
 А як дев'яті досвітки настали,
 Тіням Орфея посмертну складає
 Жертву й до гаю живо поспішає.
 Аж бач! В раз чудо сталось дивовижне:
 З воликів стерва, що гниє і слизне,
 800 Бжולי брєнячі нутро паповняють,
 С поміж роспуклих ребер вилітають:
 Хмара їх вгору без кінця злітає
 І в верхку древа на купці сідає,
 З гилі гнучкої рій грозном звисає.

Оттак колись я про рілі управу,
 Про хів худоби й садівницьку справу
 Співав, коли ти, Цезаре-герою,
 Ген над Евфратом гримів сильно в бою

І, побідитель, народам покірним
 810 Давав закони й мудрії устави
 І йшов дорогов безсмертної слави.
 А я, Віргілій, в той час у обширнім
 Неаполі, у райській тій країні
 Бавивсь, в меньш славній селянській гостині,
 І сільські пісні співав жартовливі
 Веселий, смілий, в молодости силі:
 Співав про тебе, до Фуярки звука,
 Тітіре, в тіни кріслатого бука.

Конець.

Деякі пояснення до „ПІСНІ про ХЛІБОРОБСТВО.“

ЧАСТЬ ПЕРША.

- Ст. 2.** „В яку планету“... Тут треба розуміти : в який місяць ; звісно бо, що сонце кожного місяця переходить в інший знак зодіаку і що після тих звіздних знаків Римляне означували місяці.
- Ст. 8.** Про Кая Цільнія Меценаса, рицаря римського і близького приятеля Августа, була вже згадка в життєписи Віргілія. Тут тільки додамо, що Меценас був в загалі великимъ любителем поезії, що крім Віргілія також Горацій і Овідій були в его опіці и діставали від него немалі дари, за що й прославляли його в своїх піснях. Умер в тім самім році, що й Горацій, в 11 літ по смерти Віргілія.
- Ст. 11.** Бакх, по грецки також Діонізоє, бог вина ; Церера (по грецки Деметер, т. є. „мати земля, Γῆ μήτηρ) богиня рільництва і плодів земних.
- Ст. 12—14.** Хаонська земля — Епір, так названий від стародавнього живучого там племене Хаонів. Епір з давна порослий був дубовими лісами, котрі аж с поступом рільництва прорубано. Край Ахелоя — Етолія, через котру тече річка Ахелой.
- Ст. 15—18.** Фавни — боги лісової дичини, а Дріяди — лісових дерев.
- Ст. 19—20.** Нептун, бог моря, посперечався був, після грецкої повісти, з Атеною о те, чим іменем має називатися новозбудоване грецке місто. Боги розсу-

дили суперечку так, що хто сотворить щось найхосеннійше для людей, того іменем місто назвесе. Тоді Нептун ударив своїм тризубцем о скалу і сотворив коня, а Атене сотворила дерево оливне. Боги признали першєнство творови Атени, і місто назвалося єї іменем Атенами.

Ст. 21—22. Лісовий газда, о котрім ту мова, се Арістей, син Аполля і німфи Цірени, славний казочний бжоляр (про него обширна повість в четвертій части „Пісні про хліборобство“). Будучи підчас великої посухи зупинений на ціклядскім острові Цеї (Keos), радив тамошним рільникам благи Сірія о дождж, по чім сейчас небо вкрилося хмарами; за те від вдячних рільників одержував що року в жертву 300 білих воликів.

Ст. 23—26. Пан, аркадський бог пастухів, що найрадше пробував в полонинах гір Лікея і Меналя в Аркадії і опікувався містом Тегеєю.

Ст. 28. Тріптолем, король Елевзії, мав по показу богині Церери зладити перший плуг.

Ст. 20—30. Сільван, божок лісовий, представлявся з гилькою циприсловою в руці.

Ст. 41. Мірт, як звісно, посвячений був Венері, богині любви и краси. Після переказів римских Цезар і братанок єго Август, походили в прямій лінії від тої богині, а властиво від єї сина Енея, котрого син Асканій або Юлій був головою роду Юліїв, с котрого походив і Юлій Цезар.

Ст. 45. Тетіс, богиня морска, мати звісного героя Ахиля.

Ст. 49—53. Ерігона, знак Панни в зодіаку небеснім; сусідний з нею знак Скорпіона.

Ст. 57—59. Елізейскі доли, т. є. щастє в загробовім світі, не однако представлене в грецких піснях. Пізнійші поети прикрашали єго всякими способами, але

давнійші малювали його зовсім неспринадно. І так н. пр. у Гомера дух Ахилія говорить, що волів би бути на землі пастухом, ніж царем духів в Елізіум. Прозерпіна (з грецька Перзефоне), дочка богині Церери, украдена Плутоном, богом підземного світа, сталась его жінкою і згодилась пів року жити з ним в підземнім світі, а пів року з матірю в небі.

- Ст. 83.** Тмольос, гора в Лідії.
- Ст. 85.** Сабейці — жильці щасливої Арабії, котра від давна достарчувала всяких кадил і пахощів.
- Ст. 86.** Халіби, дословно „сніжеві люде,“ жильці Арменії.
- Ст. 87.** С Понту, т. е. з за Чорного моря, котре Греки називали з разу понтос аксенос (море негостинне), а опісля, перепливши його, призывали понтос евксенос (море гостинне). Понтом звалася також країна в Малій Азії і друга країна при устях Дністра і Богу, де був на вигнаню Овідій.
- Ст. 92.** Девкаліон і Пірра (жидівський Ное) — єдина пара людей, що осталась була на землі після великого потопу. Вони розплодили нове покоління, кидаючи на розказ богів позад себе каміне і с того, що кидав Девкаліон, повстали мужі, а с того, що Пірра — жінки.
- Ст. 99.** Арктур, велика звізда близь Великого Воза, сходить на небо з весною.
- Ст. 110.** Лета, ріка в світі підземнім; хто напився єї води, той мав забути все; а позаяк насіне маку, особливо недостигле, також усипляє чоловіка, то для того часто називаєся мак „летейським“, а також приноситься в жертву тіням померших, котрі за гробом не можуть найти спокою.
- Ст. 130.** Борей — холодний північний вітер.

- Ст. 134.** Олімп, висока гора в Тессалії, після грецької повірки, місце пробутку богів.
- Ст. 143—145.** Мізія, плодovита країна в Малій Азії, край Гелеспонту, скроплювана многими потоками, що пливають з Гаргару, найвишого шпиля гір Іди.
- Ст. 170.** Стрімон, річка в Трації; в осени журавлі з Трації залітають до Греції.
- Ст. 213.** Додона, славна святиня Зея в Епирі, серед дубових лісів положена.
- Ст. 232.** Елевзінська ненька — Церера.
- Ст. 234.** Целей, король елевзінський і батько Тріптолема.
- Ст. 293.** Заливи Абідус — Гелеспонт, так названий від місточка Абідос, лежачого на азійським березі Гелеспонту.
- Ст. 307—310.** Дня 21. марта день рівний ночі; сонце вступає тоді в знак бика, а знак пса ховається під небозвід.
- Ст. 314.** Атлантиди — Плеяди, заходять під небозвід між 20 жовтнем а 18 падолистом.
- Ст. 315.** Звізда гнозійська — найяснійша звізда в знаку Корони, названа так на память Аріядни, дочки гнозійського короля Міноса з Крети, котру Тезей, король атенський, викрав від батька, а відтак покинув на острові Наксос, через що вона опісля втопилася в морі.
- Ст. 325.** Звізда Бойота, звана Арктофілакс (сторож Арктура).
- Ст. 327—362.** Старинні географи від часів Евдоксія ділили земний полуденний круг (меридіан) на 60 рівних частей, с котрих кожда рівналася нашим 6 степеням. Кожду четвертину того круга від рівникової лінії до одного і другого бігуна, зложену з 15 градусів (теперішнихъ 90°) ділили на три нерівні части, з котрих перша, найблизша до рівника, містила в собі 4 градуси, друга 5°, а третя 6°. Чотири градуси по

правім а чотири по лівім боці рівника аж до кругів зворотних (тропічних) становили стрєфу горячу (наші 1° — 24°); дотикаючі з одного боку кругів зворотних, а з другого кругів бігунових (полярних) становили дві стрєфи умірковані; вкінци послідні по шість градусів аж до самих бігунів становили дві зимні стрєфи. Поперек тих стрєф простягаєся молочна дорога. Як бачимо с того Віргілієвого опису, він мав ясне понятє о тім, що земля кругла куля, а тільки думав, що на єї другім боці находиться Ад і царство мертвих.

Ст. 374. Амерська вербина, — що росла над Тибром, близь міста Америк в Умбрії.

Ст. 393. Блідолиций Оркус (від грецкогo слова *ἄρκος*-яма, печера) — бог підземного світа, Плутон, Ад.

Ст. 394. Фурії, страшні почвари, що мучили на сім світі великих грішників.

Ст. 394—395. Цей і Янет, велити, сини Землі і Неба. Тіфей, син Землі і Пекла, величезне страшилище з стома головами гадючими. Він візвав богів до війни, і ражений Юпітровим громом, зістав повалений на землю і привалений горою Етною.

Ст. 398—399. Пеліон і Осса, високі гори на границі Беоції і Тессалії.

Ст. 475. Атос, славна гора в Македонії, на півострові між устями рік Стрімона і Сінгітіка, нині задля многоти на ній побудованих монастирів прозвана Святою горою.

Ст. 476. Керавну скали, Епірські гори Акрокеравнос.

Ст. 477. Родопські гори тягнуться поперек Трації аж до Чорного моря (Балкан).

Ст. 483. Огонь Цілленський — планета Меркурій, так названий від гори Ціллене в Аркадії, де Мая вродила Меркурія.

- Ст. 532.** Зефір — теплий східно-полудневий, а Евр — гарячий полудневий вітер.
- Ст. 551.** Каістер — ріка в Лідії під горою Тмольос.
- Ст. 572.** Гальціона — птиця пронурець (Meertaucher). Після грецької повірки Гальціона була жінка трахінського короля Цеїкса, котрий розбившиися с човном, утопився в морі. Жінка, визираючи його на березі і побачивши его трупа, з жалю кинулася за ним у море. Тетіс, богиня морська, за їх велику к собі любов, перемінила їх обоє в пронурці.
- Ст. 579.** Після грецької повірки, Сцілля була дочка Ніза, короля Мегари. Коли креостський король Мін облягав Мегару, Сцілля зрадила батька і вітчину ворогови, за що батько пробив їйї. За кару вона змінена зістала в чашлю, а він в яструба.
- Ст. 627.** Панона або Паноцея, одна з пятидесяти дочок морського божка Нерей. Глявк — рибак з Беоції, котрий очарований якимсь зілем, кинувся в море і стався опікуном кораблів.
- Ст. 628.** Меліцетес, син Атамаса і Інони. Мати его, втікаючи перед божевільним мужем с сином на руках, кинулася в море; обоє відбирали опісля божеску честь під назвою Левкотеї і Палемона (у Римлян Альбунеа і Портумнус).
- Ст. 635.** Нот, західний вохкий вітер.
- Ст. 639.** Тітон, найкращий молодець, син Троянського короля Лаомедона, украдений з землі Авророю, богинею поранного світла, був єї мужем.
- Ст. 689—694.** В домашних війнах римских дві великі битви випали в Македонії: одна під Фарзалем а друга коло Філіппі, в тій части Македонії, що звалась Ематія або Гематія від гір Гему. Сини Рема — Римляне.
- Ст. 701.** Ромуль, основатель Риму, вчислений між боги під назвою Квіріна. Веста, богиня домашнього огни-

- ща і в загалі чистого та сумирного житя родинного.
- Ст. 708.** Ляомедон, король троянський і предок Римлян, ошукав був богів Аполля і Нептуна, котрі збудували йому нерозрушимі мури Трої.
- Ст. 722.** Марс — бог війни і знищення.

ЧАСТЬ ДРУГА.

- Ст. 5.** Леней — прозвище Бакха, від грецкогo слова *ληνός* — корито, в котрім толочено винні ягоди.
- Ст. 21.** Славні були ворожилні в Додоні, де віщувано будущу долю з шуму дубів.
- Ст. 53—54.** Ісмар, гора в Трації, а Табурн в Італії, в краю Самніюм, обі гори славні садовоиною.
- Ст. 119.** Алькіной, король казочних Феаків, котрого пречудовий сад описує Гомер в Одиссеї, пісня VII.
- Ст. 120.** Крустуміюм або Крустумері, давне місто Сабінське, при устю Алії в Тібер.
- Ст. 123.** Метімнос, місто на полуденній окраїні острова Лезбос.
- Ст. 124.** Тазос, остров на Егейськім морі супроти Трації; Мареотіс, озеро коло Александрії въ півічнім Єгипті.
- Ст. 125.** Псіта чи Псітія, якась незвістна країна.
- Ст. 126.** Лягейскі вина, від грецкогo слова *λάγος* — заяць, — значиться: заячі вина.
- Ст. 129.** Вино Ретійске, котре росте на півніжю Альп, близь Верони.
- Ст. 130.** Фалероске вино, що росло в Кампанії, на горі Фалерні, вважалось найліпшим вином в Італії.
- Ст. 131.** Вина Алінейскі росли близь Неаполю і славились тим, що могли довго переховуватись.
- Ст. 132—133.** На горі Тмолі в Лідії, найліпше вино,

- зване Фанейске, котре поет честив іменем гех Phaneus.
- Ст. 134.** Аргітські, білі вина (від грецького *αργός* — білий).
- Ст. 139.** Ягоди Бумасти — рід вина з дуже великими ягодами (від *βοῦς* — корова, і *μωτός* — вимя); дословно — ягоди, як коровяче вимя.
- Ст. 156.** Гельони (в оригіналі *picti Geloni* малювані Г.) народ Сармацький, кочуючий над Дніпром в нинішній Україні.
- Ст. 158.** Гебан, цінний рід дерева, росте властиво не в Індії, а в полудневій Африці.
- Ст. 162—165.** Етіопська бавовна, бачиться *Gossypium Arboreum* Linn., дерево іс котрого волокон вироблювано в старину дорогу матерію, звану *byssum* („виссонъ“ в наших церковних книгах). Сери, народ індійський, від котрого мав походити шовк, о котрім Віргілій думав, що він збираєся з дерев.
- Ст. 171.** Медські яблука — цитрини.
- Ст. 186.** Гангес — головна ріка в Індії.
- Ст. 187.** Герм, ріка в Лідії, в старину богата в золотий пісок.
- Ст. 190.** Панахайя — дословно: вся Греція.
- Ст. 191—194.** Основатель Теб, Кадмос, збудував той город при помочи оружних людей, що виростили з смочих зубів, посіяних в землі, зораній огнедишучими волами.
- Ст. 196.** Сок Массійський — вино фалернське.
- Ст. 201.** Клітумнус — річка умбрійська, допливаюча до Тибру.
- Ст. 221.** Озеро Лярске, тепер *Lago di Como*.
- Ст. 222.** Озеро Бенацке, тепер *Lago di Garda*.
- Ст. 224.** Озеро Люкринське, утворене з морської затоки ПUTEОЛЬСКОЇ при устю Тибру, таким способом, що валом довгим на 5 стадій, відгачено тоту затоку від

- моря і получено йійі с сусідним озером Авернським, щоб таким способом для римских кораблів зробити безпечну пристань. Робота сеся зроблена була головно 717 р. від основаня Риму Цезаром Октавіяном за радою Агріппи підчас війни с Секстом Помпеєм, — і для того пристань тоту названо Юльскою.
- Ст. 248.** Спів Аскрейський, т. є. спів на взір пісень грецкого поета Гезіода, що родився в беоцкім селі Аскра і написав поему „Діла і дни“ (*Ἔργα καὶ ἡμέραι*), в котрій описав рільницьке жите.
- Ст. 269.** Товстий Тірронець — жрець з Етрурійского або Умбрійского роду.
- Ст. 318—319.** Клян, річка кампанська; Ацерта, властиво Ацеррі, місточко над єї берегом.
- Ст. 457.** Феб — бог сонця, представлявся йідучим по небі в золотім возі
- Ст. 462—463.** Етер — небесний воздух, уважався батьком, а земля матірю бегів і людей.
- Ст. 539.** Сини Тезея — атенські князі, за котрих почином із веселих празників Бакхових мали виробитись театральні представленя.
- Ст. 575.** Зубчастий ніж Сатурна — огородницька пилка.
- Ст. 624.** Цігора — гора в Пафлягонії в Малій Азії, близь міста тоїж назви.
- Ст. 652—655.** При учті весільній Пірітоя з Гіпподамією п'яні Центаври кинулись на тверезійших Ляпітів з збанками, але зістали від них на смерть повбивані.
- Ст. 694.** Сперхей, ріка в Тессалії, тече через плідну рівнину.
- Ст. 708.** Даки, народ Славянський, живший над Дунаєм, далися нераз своїми нападами в знаки Римлянам.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

- Ст. 1.** Палес, італська богиня пастухів і домашнього господарства, на котрої честь в Римі щороку відіра- влявся празник Palilia.
- Ст. 2.** Амфріз, річка в Тессалії, а іменно в єї частині Фтіотіс. Після грецкої повірки Аполльо над тою річ- кою пас воли, служачи королеви Адметови, про що й названий був Apollo Nomius.
- Ст. 3.** Про Лікейску гору, порівнай прим. до ст. 23 — 26 части першої.
- Ст. 6.** Еврістей, король Мікени, котрий завдавав Ге- раклеви звісних дванайцять праць.
- Ст. 7.** Бузіріс, мабуть розбійник, убитий Гераклем. То само й Гіляс.
- Ст. 8.** Дельос, островець на Егейскім морі, на котрім богиня Лятона породила Аполльона.
- Ст. 9.** Пельоце, королевич фригійський, котрий яко над- городу за возові перегони одержав руку королівни елідської Гішнодами.
- Ст. 15.** Гелікон, гора в Аттиці, вважалася головним місцем пробуваня Муз, богинь поезії і штуки.
- Ст. 20.** Мінцій, річка над котрою лежить Мантуа, ро- динне місто Віргілія.
- Ст. 24.** Тирийський пурпур звався для того, що го- ловно пурпурова фарба довожена була з Феніції, ко- трої головне місто Тир.
- Ст. 27—28.** Над рікою Альфеєм лежала грецка Олім- пія, де відбувались славні ігри олімпійські. В гаях близь Немеї, названих від пастуха Мольорха, котрий гостинно приняв був Геракля, відбувалися ігрища немейські.
- Ст. 35.** Британці ніколи не були в повні підбиті Рим- лянами, хоч Римляне любили хвалитися британь-

- скими невольниками, котрі, як ту показує Віргілій, уживалися до підношеня куртини в театрах.
- Ст. 36.** Квіріна побіди, — образowo замість побіди Августа
- Ст. 37.** Гангаріди — Індуси, живучі над рікою Гангеоом. Похвала пересадна, бо Август в Індії ніколи не бував.
- Ст. 46.** Парійські Камні — білий мармур з острова грецкого Парос, уживаний до роблення статуй.
- Ст. 47—48.** Божественні предки роду Юліїв (Цезарів): Трос, король троянській а внук Зея, і его син Ассарак.
- Ст. 51.** Коцит — некольна ріка (від грецкого κοκκυ-плакати).
- Ст. 52.** Іксіон, що поважився насилу обняти Юнону, за кару вилетений в колесо і привязаний до него гадюками замість шнурів, і так с колесом мусить вічно в пеклі крутитися.
- Ст. 53.** Сізіф, король коринтській, за надужите довіря богів, зістав укараний тим, що мусів в пеклі раз у раз котити під гору величезний камінь, а коли вже був близь вершка, камінь виривався з его рук і знов котився в долину.
- Ст. 59.** Цітерон, гора в Беоції, близь Теб, славна з оргій бакханток, котрі там розшарпали Пентея.
- Ст. 60.** Тайгет, пасмо гір в Спарті.
- Ст. 61.** Епідавр, гори в Арголіді, славні з коней.
- Ст. 126.** Амікла, місточко в Дяконії, відки походили славні грецкі герої Кастор і Поллюкс, брати Гелени. Кінь Цілляр належав властиво до Кастора.
- Ст. 160.** Ерїхтон, король атенський, наслідник Амфіктіона, мав винайти чотируюпряжні вози.
- Ст. 162.** Віргілій, здаєсь, помилився, бо той що винайшов зубила на коней, Пелетроній, був не Дясіт, а Центавр.

- Ст. 212—213.** Ліси Сілярські, над річкою Сіляром в Люканиї, котра пливе побіч гори Альбурну. Поміж кручами тої гори допливає до Сіляру також річка Та-нагр (ст. 219).
- Ст. 220—221.** Іо, дочка короля Інаха, подобалась була Юпітрови. Щоб відвести підозріне своєї заздрісної жінки Юнони, Юпітер перемінив Іо в корову, але Юнона упросила його, щоб їй дарував тоту корову і дала їйї пасти стоокому Аргови. Юпітер післав Меркурія і той убив Арга, чим розлучена Юнона наслала на корову Іо овада, котрий гонив їйї по всім світі, поки в кінци не забігла до Єгипту, де перемінена знов в людську форму, приймала божеску честь під іменем Ізіс.
- Ст. 277.** Гіперборея — в загалі північні краї, по котрих гуляє бореї.
- Ст. 358.** Сабельській — с краю Сабінів і Самнітів, як звісно, краю гористого і лісистого, багатого в дичину.
- Ст. 376—377.** Глявк, син короля коринтського Сізіфа, годував в сельці Потнії в Беодії, близь Теб, чотири клячі. Богиня Венера закохалася в нім, але коли він погордив нею, наповнила ті клячі таким шалом, що вони роздерли свого пана.
- Ст. 391.** Кавр — вітер північно-західний.
- Ст. 433.** Мілет, звісне місто в азійській Греції.
- Ст. 461.** Цікади — род сверщків.
- Ст. 493.** Меоцка затока — Азовске море. Істер — Дунай.
- Ст. 535.** Ріпейский вихор — що від гір Ріпейских (уральских).
- Ст. 549.** Пан, аркадский бог настухів, змінившись в снужнобілого барана, завабив богиню Ляну (місяць) в гущавину дуброви.
- Ст. 568.** Найславнійші в старину пси вівчарські були з Спарти (також аміклейські звані) і з Епіру.

- Ст. 642.** Бізальти, народ в Трації над рікою Стрімон; Гельони — над Дніпром.
- Ст. 644.** Степ Гетів — нинішня Бесарабія.
- Ст. 663.** Тімав, річка на пограниччю Італії і Іллірії.
- Ст. 763.** Хірон, славний Центавр, що виховував Ахіля, звісний лікар.
- Ст. 766.** Тізіфоне — одна з Фурій.

ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТА.

- Ст. 91.** Цібеле — мати богів. На її празниках звонено в цимбали.
- Ст. 155.** Куклу Пряіпа с кривим патином в руці ставлено по огородах, як страхопуда, для охорони від птиць, а також від злодіїв.
- Ст. 169.** Пестум, містечко в Люканії, близь ріки Сілярю, славне своїми рожами.
- Ст. 179.** Талез, річка в полуденній Італії, що коло Таренту впадає в море.
- Ст. 180.** Ціліція, країна в Малій Азії. Огородник, о котрім ту мова, взятий був в неволю з свого краю і заведений до Італії, а випущений опісля на волю, осів близь Таренту.
- Ст. 211—216.** Зевс, як звісно, був син Кроноса, котрий пожирав свої діти. Щоби охоронити Зевса від тої ж долі, мати сховала його на острові Креті в яскини діктейській, де сусідне плем'я Куретів пильнувало его, заглушуючи звуком труб і хряском збруї плач молодого бога. Зваблені тим звуком бжолі роями літали до яскині і годували Зевса медом, за що й дістали найліпші установи життя.
- Ст. 241.** Ціклопи, одноокі велити, помічники Вулькана,

бога огню и ковалів. Йїх кузнею вважалася огнедишуча Етна.

Ст. 255. Дедалъ, давний король Крети, славний іс своїх механічних штук.

Ст. 349—350. Павук, після грецкої повірки — королівна Арахне, котра хвалилася, що вмїє лїпше ткати, ніж сама Мінерва і за те зістала перемінена в павука.

Ст. 404. Канона — місто в Єгипті близь Александрії.

Ст. 445. Про Арістея гл. прим. до ст. 21—22 части першої.

Ст. 446. Темпе; вузка пречудна долина між горами Олімпом і Оссою, через котру ріка Пеней пливе до моря.

Ст. 454. Тімбрія — поле троянське над річкою Тімбром, славне святинею Аполля.

Ст. 520. Фазіс і Лікус, ріки в Малій Азії, що пливуть до Чорного моря.

Ст. 521. Аніо — річка в північній Італії, впадає до Тирренського моря.

Ст. 524. Ерідан — ріка По або Пад в північній Італії.

Ст. 546. Карпатос, остров на Середземнім морі, напроти Єгипту.

Ст. 547. Казка про Протея взята Віргілієм з Гомера.

Ст. 550. Ематія — часть Македонії. Паллене, півостровець Македонський, вибігаючий в море, що уважався житлом Протея.

Ст. 647—648. Арістееви подобалась була жінка співака Орфея і він кинувся був здоганяти йїї. Вона ж утікаючи стала ногою на гадюку і вмерла.

Ст. 653. Дріяди — Німфи, опікунки лісових дерев.

Ст. 656. Пангея, гора в Трації над Стрімоном.

Ст. 657. Країна Реза — Трація. Рез відти вирушив був з війском на поміч Троянцям, але погиб підчас нічного нападу з руки Діомеда. Гл. Іліяда X.

- Ст. 658.** Гебр, ріка в Трації, випливаюча з гір Гему, нині Маріца.
- Ст. 659.** Орітія, дочка атенського короля Ерехтея, котру викрав Борей.
- Ст. 664.** Печери Тенару, в Ляконії, на мисі того ж імені, вважалися входом до підземного світа.

II.

ЗАКЛЯТА РОЖА

РОМАНТИЧНА ПОЕМА

ЕРНСТА ФРІДРІХА ШУЛЬЦЕ.

II

ΣΤΑΚΑΡΤΑ ΡΟΜΑ

ΛΟΓΟΙ ΣΥΡΡΗΤΗΜΑΤΩΝ

ΕΠΙΣΤΑΣΙΟΝ ΑΧΙΛΛΕΟΥ

Замітка про жите і письма Ернста Ф. Шульце.

Окрім переводу „Пісні про хліборобство“ остався між рукописями пок. о. Осипа Шухевича римований (італіяньскою октавою) переклад романтичної поеми німецького поета Ернста Фрідріха Шульце п. н. „Заклята рожа“ (Die bezauberte Rose). Видаючи і той твір в сій книжці, треба нам для порозуміння поеми сказати дещо про ві автора.

Імя Ернста Шульце мало звісне в загальноєвропейській літературі, ба навіть богато й знаючих німецьку літературу не знають о нім. А прецінь мало є в німецькій літературі писателів, котрі б могли з ним зрівнатися під зглядом майстерства форми і ніжности чутя. Правда й то, що завчасна смерть єго (він жив усього 28 літ) перешкодила йому вповні розвинути свій талант і проявити богату поетичну діяльність, котра би могла розголосити імя єго по Европі.

Ернст Фрідріх Шульце родився 22 марця 1789 р. в місточку Целле. Школи кінчив в славнім університеті в Геттінген, де опісля обняв приватну доцентуру клясичної фільольогії. С природи ніжний, хорovitий і безмірно вразливий, він закохався в Цецілії Р., а коли тота перед слюбом умерла, попав в тоску і тугу, котра не покидала го до смерти. Памяти своєї вмершої любки посвятив він видану 1815 р. велику поему „Цецілія“, котра відразу поставила його в першій ряді тодішніх писателів т. зв. романтичної школи. Але перед тим ще поет вступив був добровольцем в ряди німецької армії, що воювала проти Наполеона. Невигоди

і труднощі воєнного життя зломали швидко його ніжне здоров'я і вже 1815 р. він мусів віддалитися з війська і удатися до свого рідного міста. Там пролежав він в тяжкій недугі аж до весни 1817 р. З весною здоров'я його троха поправилось. Розписана липським книгарем Брокгавзом премія на найліпшу поему, додала йому охоти до праці — плодом її була поема „Заклята рожа“, котра й справді одержала премію і накладом Брокгавза була видана 1818 року. Але поет не дожив уже того. „Заклята рожа“ була послідною його піснею. Тогож таки 1817. року, 26. червня, умер він в своїм ріднім місті.

„Заклята рожа“, се поема переважно лірична. Особистість поета, його нещаслива любов, його ніжна, вразлива природа, його замилуване до поезії видніється з кожної строфи. Поема також посвячена пам'яті його вмершої любки. Натякаючи в початку про своє виздоровленє і про віджитє свої поетичної сили, котра проясняє му світ, так як колись бувало, — поет нагадує живо ті колишні часи, нагадує про свою укохану дівчину, котру нераз бачив з свого вікна, підливаючи рожі, і той вид наводить му на тямку гарну повість про царівну, котру потужна цариця Фей (чародійських духів) заклала в рожу, поки щира любов і сила пісні вітхненого поета Альпіна не розвіяла чару. Повість та, се правдиве звеличенє сили поезії і однозначної з нею любови, що одна тільки може піднести чоловіка понад низький і безцвітний рівень його буденного життя.

І. Франко.

ПІСНЯ ПЕРША.

1.

Так ось ви вляли, весняні чари,
Здоровле нині в твар мою і грудь;
Побідно сходить з за мутної хмари
Чистенький місяць, ясна житні путь,
А враз із ним і цвітів ніжні твари
В нове жите з пучків ся повних пруть,
Щоб в чудних видах любо ся розвити,
Красов своєю світ увесь скрасити.

2.

Он там горі небесним синим зводом
Іграє сонце, як в мні грає кров,
Геть темні хмари мчат лінивим ходом, —
Мов біль, луч сонця в серце йїх вколов;
Весь світ міні цвитучим огородом,
Як був колись, показуєся знов,
І блеск, що довго тлів вповитий мглою,
Днесь вирвавсь знов з глубин душі на волю.

3.

І того духа, що з жерел таємних
По всій вселенній творчу сили лле,
Що жар життя роздув у творах земних,

З слів мертвих ясні образи снує,
 Що з вод і хмар, з лісів, лугів зелених
 Сердечний, тихий свій привіт нам шле, —
 Їго міць вмю, як в найкрасшій добі,
 Ще раз поняти і відчути в собі.

4.

Ліс тисячами любих звуків зве мя
 І пахощами й співом в тиху тіль, —
 Хмарки, легке, світловооздушне племя
 Охочо мчат з далеких десь сторін.
 У кождім цвіті жар любови ткне мя,
 Бо кождий цвіт — для любочки поклін.
 Ось рожа криє в своїм ніжнім звою
 Утіхи много, ах, та много й болю!

5.

Городець тож он там із укритя
 На пів видний, препишно розцвітає,
 Де весь мій рай, де вся грижа моя
 Так близько в місци тім тіснім гуляє.
 О любе місце, де і днесь она
 Свої сестриці квіти підливає!
 Їй біла ручка скоро йїх діткнеся,
 З них красший блеск, солодший запах ллєся.

6.

Круг неї все в богатший вбралось стрій,
 Роса блищит, і цвіти й зелень сїяют;
 Се ті зірки, що тліють в очках йїй,
 Так повабом все вколо обливають!...
 Тота луда манит вже погляд мій,
 Простір ширшає, границі щезають,
 І стеляться десь в дали полонини,
 Ліси і гори і поля й долини.

7.

А тая он — не знаю сам, чи рожа,
 Чи та дівиця, що їйї пестит, —
 Глядит несміло з мхів зелених ложа,
 Скриває кільці, але не тупит, —
 Тота коханка ясна, мила, гожа,
 Котру лиш легіт теплий сь осьмілит
 Поцілювать, мотилики ж — коб з дали
 Хоть вони скромну часточку дітали; —

8.

Здаєсь, солодкі тайни в ній укриті
 Глибоко в звою ніжних листочків...
 Таким житєм чиж може зіле жити?
 В нечулім щоб так милий жар горів?
 Хіба що духи мусят їй пестити
 Оберігаючи єї цвітків
 І в пишнобарвній, зрошеній короні
 Мов злотий пил живут в цвіточнім лоні.

9.

І ось як далі в даль мій погляд мчиться
 В цвітучі доли, в густолистий ліс,
 Сейчас ми давна, люба повість сниться,
 Бо божій промінь серцю мому блис.
 І сам собою з звуком звук дружится,
 З картин повабних гарний спів уріє,
 І що колись, за давних літ бувало,
 Пред моім оком нині ясно стало.

10.

Двір короля, і башти злотолиті
 На горбі гордо, кріпко ось стоять;
 Нич красшого не снят сні чаровиті,

Що б ту не мож ще красше оглядять;
 Но найкрасші, знать, перли в нім укриті...
 Таж фенікс, кажут, с пахощів звук слать,
 Гніздо, і кождий з вони досвідчится,
 Що се за птиця в тім гнізді гніздится.

11.

І глянь, се так! Немов проява сну
 В город широкий стиха вихожає
 Дивиць дванайцять; з них лишень одну
 Взір ловит мій, а другі всі лишає:
 Як сонця луч крізь призму ту склянню,
 Проходячи, в сім барв ся розливає,
 Так в ній ураз краси проміні всі,
 Тамті ж лиш відблиск красоти єї.

12.

Дежь ті хороші рожі ся поділи,
 Котрих недавно відтам сїяв ми цвіт,
 Лілії ті, що мило так ясніли,
 Фіялок тихий, орошений світ?
 Чи відцвили, головку в діл схилили?
 Чи Русалки в вінків вплели йїх силіт?
 Ах, всі вони на личку той дівиці,
 На йїй чолі, в небесній йїй зріниці!

13.

Шовковий волос в кучерях спливає,
 Мов золотая сїть, на шию й грудь;
 Весна йїй свіжа з ока визирає,
 Котрої жерела в йї лоні бють.
 Який солодкий звук той голос має,
 Сли го уста так чудні видають,
 Неткнені ще, мов цвіт на пів розцвилый, —
 Що ще лиш в сні о поцілуях снили!...

14.

Блакїтна сукня, лентою зопята
 Рїсняво їй спливає аж до нїг;
 Головка, шия, плечї, рученята.
 Се взїр пречудних повабїв усїх;
 Круглїйших форм і кистью не списати,
 Не так білівсь кїсть слонова й снїг, —
 І сли до разу очи мя не зводят,
 Ніжки єї по верху цвїтїв ходят.

15.

Вся стать єї так повабом і дише,
 Як запах дише з цвїтїв весняних;
 З очиць тих певно сльози не плили ще,
 Котрих би радїсть не обтерла в миг;
 І хоть яке бажанє грудь колише,
 Ще вно дрїмає в пупїнках тїсних;
 Не знає ще, що ї їй у серці доля
 Укрила жерело утїхи ї горя.

16.

Нехай хто білу рожу величає,
 В котрої лонї чистий супокїй, —
 Всеж перша честь червонїй припадає,
 Бо божий жар горит виразно в нїй:
 Той блеск вохкий, в котрїм любов палає,
 Ту теплу вонь, що будит бажань рїй, —
 Я рай і біль такого поцїлуя
 Над все цїню, хоть в нїм згараю ї мру я.

17.

Тож мислю: як колись в красїтки сеї
 Богате серце збудитя зо сну,
 Як туга ї ляк, ожданя ї надїї

И бажаня їй покажут власть свою,
 Утіха й біль в однім ся звуці зліе,
 В однім чувстві сліз жерело і сміху, —
 Тоді краса їй, в роскоші любовні
 Обмита блисне й розвіеся в повні.

18.

Но пок прекрасна ся громадка в тіни
 Над чистих жерел беріжком сидит:
 Ті цвітами іграют для відміни,
 Та слухає як соловії квилит,
 А не одна зітхає, що ті стіни
 Їйї с коханим мусят розлучить, —
 Я їх лишаю в тих цвітнихгородах.
 І в двір спішу по мармурових сходах.

19.

Леонтес звесь той, що на можнім троні
 В руді вітцівекій скипетр ту держит.
 Йому Астольф клейнот в своїй короні,
 Дочку Кльотільду мусів поручить,
 Щоб ту жила в єго стін охороні,
 Пок від врага він край свій увільнит,
 Що з давного завзятя, для розбою,
 Нараз нацав го з дикою ордою.

20.

Князь рад приймає застав той так милий:
 Отець їй з давна другом му бував.
 Тай сам він мов відродився в тій хвили,
 Бо свого сина з давна потеряв, —
 А та, котра просила го що сили,
 Щоб дружньою дочку в свій двір приняв,
 Була му тайком з молодих літ мила,
 І ніжна, щира їх любов злучила.

21.

Колись, як по рицарському звичаю
 Леонтес молод світом ще блукав,
 І завше свіжу не в одному краю
 І честь і славу своїх діл збирав, —
 Зайіхав понад морем раз до гаю,
 Де ніч холодну переспать бажав;
 Пустив коня на пашу зелененьку,
 І на мураву сам поклавсь мягеньку.

22.

Але ще ледви очи замикає,
 Гнеть образ му пречудний ся явит:
 Мовь пишним цвітом море ся встиляє,
 Зелений блеск по фалях ся яєнит,
 І звук солодкий к нему долітає,
 Мов круг гори легка ся мрака мглит
 Чарівна воня, мов з висот небесних
 Плила кругом від тих появ чудесних.

23.

З лагідним плюском к берегам цвітистим
 Зближаєся гладкий блискучий плав;
 Хоть трепле вітер хоруговки хистом,
 Парус шовковий легко ся нап'яв, —
 Ще й лебедів го пара тягне чистих,
 Іх шиі повод золотий обняв;
 Здаєсь, з гебану машти і помости,
 А грудь і поклад з слонової кости.

24.

Вінець яркий з рубінів блискотливих,
 Нанизаних, край корабля обплів;
 Роскішно в фалях лагідних, змінливих

Его прекрасний образ ся лелів;
 Ливви шовкові ніжно машт обвіли,
 Котвицею був звязок золотих стріл,
 А на чолі судна став мармуровий
 З рожевими крильцями бог любови.

25.

В судні докола Русалки сиділи,
 З рум'яним личком, ясним волосом,
 В руках весельця злоті леліли
 Гребучи воду легким полосом:
 Тремтіло море, розкішно звеніли
 Збуджені фалі вдячним голосом,
 Мов враз тон милий в серце переняла
 Глиб темна й арфов многоструннов стала.

26.

Верхом покрівля широко розвита
 Із золота й білакітного сукна,
 Під нею сидит, серпанком легким вкрита
 На троні найпрекрасна жінчина.
 Що тут вам блеск очей єї хвалити,
 Уста солодкі, чудні рамена!...
 Одна лиш в світі так красов яєніє:
 Хто знає ю, той се порозуміє.

27.

Вузкий вінець з алмазів, мов зірочок
 Чарівним світлом голову облив,
 Заслінки чудно вишитий рубочок
 В околу личка гождого ся вив;
 Но блеску, що пливе з єї яєних очок
 Й Ізиди би серпанок не затьмив.
 Одна рука о трон ся опирає,
 Друга за повод лебеді тримає.

28.

Була се Янте, що по ясній путі
 Фаль морських в світлі місяця плила.
 Нераз любила в купіль тут пірнути
 В північний час с подругами она.
 Ту тіль! тиша! к воді схиляє пруги
 Трепетолистая гущавина,
 А з тьми ві, в віночку рож, охоче
 Потічок весь кришталний і плюскоче.

29.

Зійшла богиня з плаву світляного —
 В тім при воді, серед зелених трав
 Браз лицаря узріла молодого, —
 Дивуючись на те він поглядав.
 Їму здавалось, що то сон круг нього
 Такий чарівний привид розснував,
 І дихав він легесенько що сили,
 Щоб чудні мари знов ся не розплили.

30.

Він цвив ще цвітом молоді сили,
 Русявий волос, мов кораль уста,
 І сміле серце груди ті носили,
 З чола ясніла міць і доброта.
 „Се вояк Марс, чи Фебос світлокрилий?“
 Так з разу кождий, вздрівши го, спита;
 Но гнеть пізнасть, що рівно взір той вміє
 Слать тихий світ і блискавки грізнії.

31.

Тепер заледво го богиня вздріла
 І погляд їй до гостя перемкнув,
 Любов в їй серці гнеть ся розтіла,

Котрого доси жар любви не ткнув.
 Слеза солодка в очі затремтіла,
 І погляд в діл то в гору полинув:
 Бажаня тайні, дивною рукою
 Збуджені блисли перлою-слезою.

32.

Роскішна грудь трівожно так забилаь,
 Як те вітрило, що вітри надмут;
 Пречудна твар вся пурпуром облилаь,
 Вохкіі очі блеск непевній шлют;
 І стала вна, но все мов йти спішилаь
 Мов статуя бігця, що скаче в путь;
 Як перлами шипит вино пінисте,
 Так поцілуй йій на уста ся тисне.

33.

Хоть від часу, коли Рінальда сили
 Арміди поваб любий побідив,
 Щоби людей любовою не манили,
 Судьби закон всім феям запрітив,*) —
 То таки Янту сіти ті вловили,
 В котрі вперед ся не один вловив:
 За хвильку раю най хочь вічні болі,
 Йій все одно — йій хочесь хвильки тоі!

34.

Стоїт, хитяєь, крок один ступає
 Легеньким кроком к лицарови там,
 І хоть любов з ляком ся сперечає,
 Сердечний жар сил додає ногам.

*) Рінальдо, герой славної поеми Торквата Тасса „Увільнений Єрусалим“ попадає в поході до Палестини в заманливі сіти чародійки-красавиці Арміди, з котрих видобуваєся аж по довгій внутрішній боротьбі і тяжких пробах.

Чиж диво, що нас Амор в блуд втягає?
 Сліпий вожатий — часто блудит сам,*)
 Ще й нас манит улудами роскоші,
 І в кільці рожі строїт нам хорощі.

35.

І ось стає несміла, соромлива
 При нім, і усміх їй красит лице;
 Відтак над ним ся стиха нахилила,
 Волосє вїй го вкрило золоте. —
 Так на тоненькій гильці спіла слива
 Звиса, бо сок солодкий в діл ю гне. —
 Несмілим тоном, що в сердечній дрожи
 Тремтиг, оттак питає привид гожий :

36.

„Хто тя привів сюда до чарів краю,
 Де ще по вік слід людський не постав?
 Мій воздух сей, моя земля в тім гаю,
 Мій бранець кождий, хто ся ту дістав.
 Тож тим тя сплетом злотим полоняю,
 Що так ти мягко шию обмотав.
 І поки викуп вольности не зложиш,
 З під мовї власти вирватись не зможеш.

37.

„Здаєсь ти висшій над товпу богату,
 Шляхотним, силою ума:
 Тож найвисшу ти мусиш дати плату:
 Лиш за ледащо яка будь ціна!
 Тож щяєте й кров і жизнь і мисль крилату,

*) Амор, старинний божок любови, представлявся гарним хлопчиком, з завязаними очима, з луком і стрілами.

Твій біль і рай — тебе возьму си я,
 І доти з пут тих не підеш на волю,
 Аж пок себе не викупиш собою“.

38.

Так фея мовит — вираз, рухи, міни
 І страстний тон, і що слова значат. —
 Вістило все, як близькі ті години,
 Котрих не раз так тяжко, довго ждять.
 І мов би небо отворилось сине,
 Обняв герой пречудну, милу стать, —
 І най під ним земля розпадесть в хвили,
 Він вже з обнять не пустит образ милий.

39.

І як би ви ей гоже личко зріли,
 Високу грудь, що роскоши бажа,
 І очи, що солодков страстю тліли,
 До поцілуів зложені уста, —
 То певно б ви героя не судили:
 Бо хтож богам оперти ся здужа?
 І хоть отруту Амор нам до чари
 Долле, ми пем, ще й вдячні му за дари.

40.

О, певно любо серед трав у тіни
 Потужних лип с коханков спочиват,
 В солодких мріях любої дівчини
 Ангельску твар усюди рисувать;
 Но в устисках надземскої дитини
 Любов беззмінну, вічно свіжу знать,
 Сто раз милійш, — і хоть над строї всі
 Краса ей, — то й стрій красит йійі.

41.

Обоїх лица враз ся сполоніли,
 Коли прійшли там, де їх плав стояв;
 Надувсь парус і весла зазвеніли,
 Поплив весело лебедений плавъ
 З по за пісень, що Русалки ім піли,
 Іянти шепт солодко сь озивав,
 Як стрілка злата, квітами вкрашена.
 І все трафляла, хоть з легка пущена.

42.

Ще місяць с своїв яснов чередою
 В дрімучі фалі не втонув зовсім,
 Коли в віддали з золотов зорою
 Остров вказавсь в повитю вод вохкім,
 Котрому ледво рівний був красою
 Гай Гесперід, як вісти йдуть о нім;
 Мов привид сонний, мріючий в пів темний,
 З тьми вихиляв ся беріг той таємний.

43.

А як за хвилю на рожевих крилах
 Блискучий сонця віз в гору злетів,
 Пречудна ім країна там відкрилась,
 Яскинь, гір повна, долів і лісів,
 Лука зелена цвітом вся розцвилась,
 Озер, жерел кришталний блеск ярів,
 Від воні лук, від пісень соловейка
 Воздухи й море аж тремтят з легейка.

44.

Альтани там, густії живоплоти,
 Потічок з скал на скали звучно бьє,

Стежки к блуканю додають охоти,
 Дебрі, де дикий виноград ся вьє,
 Де до спочинку ваблять тихі гроти,
 Де ніжне серце чар любови пьє. —
 Все то й вам з сонника любови звісне,
 І певно красше, ніж ту з сеї пісни.

45.

Щасливий рочок — я би дав хоч нині
 Житє ціле за рік, за миг такий —
 В солодкій службі своїй княгині
 Мов чудний день прожив там лицар мій.
 Гарний блеск перли в рожі середині,
 Но блеск роси сто раз гарнійший в ній,
 І хоть той блеск швиденько потухає —
 Те наймильше, що найшвидше минає.

46.

Прекрасний хлопчик, в котрім Янте силу
 Героя зріла й світле лице,
 В котрім герой твар Янти бачив милу, —
 Отсе огниво щастя їх нове.
 Но час прийшов, і пімету хижокрилу
 Ворожа доля на їх щастє шле...
 Любви солодка! провино принадна!
 Від тебе месть не відведе мя жадна!

47.

Раз щасна пара в солодкій забаві
 Коли дитині цвітє в вінчик вє. —
 Цариця фей у навоздушнім плаві
 До них на дивний той остров пливе;
 З далека грозят очі ей яскраві,
 В руці потужний скипетр цішко йме;

Чоло прекрасне і румяні щоки
Красит тепер гніву огонь глибокий.

48.

Як над потоком рожа де похила,
А фалі й вітер ще ю низше гнут,
Так Янте в діл головоньку схилила,
І блідість вкрила ей лице оттут.
В тривозі й тихім встиді притулила
Заквітчане дитя к собі на груди,
І волос в низ ріснавo йій спливає,
Мовь скрити ним провини слід бажає.

49.

Но хтож зупинит засуди важкіі
Потужних сил, коли їх збудит гріх?
Хоть хлопчик ручечки простяг дрібніі
Гнівній царици до блискутих ніг. —
Хоть страх на лица матери блідіі
Засів і всі чутя в ній переміг, —
Хоть милий ей таков красою сяє, —
Все те хоть гріх вменшит, но не змиває.

50.

І стала так цариця говорити:
„Слабе ти серце слабо встерегла!
Тож не жалійсь, сли ме тя жар палити,
Котрий сама ти сміло розвела.
Сесь хлопчик ось, вінком люобви обвитий,
В котрім виднієсь вся вина твоя,
Той цвіт гріху, котрим ся так втішаєш
І так смутиш, — ёго ти потеряєш,

51.

„І так як ти в бажаню неогляднім
 Істоті низшій серце віддала,
 Най в сумраці й він блудит непрогляднім,
 Шукає висших мислей жерела, —
 І поти гріх твій буде незагладним,
 Аж він твої направит злі діла,
 І силою кохаючого серця
 С тим, що полюбит, в гору піднесеться.“

52.

Як темний засуд той оголосила,
 Дитину ніжну в руки приняла, —
 Хоть та с плачем ся в ей обнятах вила, —
 І на воздушний трон свій гнеть пішла.
 Дунув вітрець, мов хмара в даль поплила, —
 Щезав Янті вже з очей дитя, —
 І з втіх усіх і слід ся не остав,
 Лиш вінчик, що в лету з хлопчини зпав.

53.

В глибокім смутку, в мовчанці гнетучій, 3
 В сталевий панцир, не в пуховий стрій,
 Одитий, знов на корабель, плачучи,
 Вступає сам нещасний лицар мій.
 Лиш слези в оці, зітхання летучі —
 Знак, що вна в нім, що він теряє в ній,
 Но жадне в голос не сміє ридати.
 Щоб більший гнів небес не визивати.

54.

Гіренька доле! Я такого болю,
 Таких ще мук розлуки не зазнав,

Як ті, коли розходячись с собою,
 Слівця потіхи любий звук не слав.
 І хоть би в слові тим с старов любовою
 Весь свіжий біль розлуки ся змішав,
 Я б вирік те нещасне слово сміло,
 Хоть би в борбі ми й серце ся розсіло.

55.

Ліси, потоки, сугорби зелені,
 Луги м'яккі, і ви, цвітки пишні,
 Так ясно сонця світлом розмавні, —
 Вам своїй пані біль не знаний, ні!
 Єй очі чорним туманом вслонені, —
 Не ждати їй потіх в тій стороні!
 Она не сміє в тій прощальній хвили
 Хоть раз ще глянуть на свій край щасливий.

56.

І вна літати почала світами,
 А де вй око гарне взрит дитя,
 Що щиростю, красою, чи літами,
 Чи назвов їй нагадує синка,
 То шле му дари щедрими руками,
 І щастє шле і довгії літа,
 Все мислячи, коли чужих дарила,
 Що се для свого синочка робила.

57.

Хоть много цвітів родят полонини,
 Дітей хоть много гарних на землі,
 Но найкрасша Кльотильда межи ними,
 Наймильша їй, найщирша між дітьми.
 Як пильно вна коханої дівчини
 Дум, серця своїми берегла крильми!

Нераз казала: „Можу тя любити,
Але не можу красою зробити!“

58.

Як край Астольфа закипів війною,
Лякалась вна, щоб люта дич яка
Не ткнула любки ей твердов рукою,
Не підтяла розцвившого цвітка.
Тож радо ю в далекій край с собою
До свого друга Янте повела,
Щоб віддалік від боєвого крику
Наймильшу дати милому в опіку.

59.

Що при тім звіданю обоє вчули
Як споминули сумно давний час,
Як біль віджив, хоть рани ся примкнули,
Як блиснув жар, хоть був давно пригас,
Які згадки в їх серцях ся проснули, —
Те хто щасливішій най співа для вас!
Я, що такий сам біль від давна зношу,
Такого горя й оспівать не можу.

60.

Оттак Кльотильда в замок той прибула,
Оттак два роки там минули йій;
Краса ей в повнім блиску сь розвернула,
І май і яєність все круг ней і в ній.
Но ще любов ей серця не діткнула,
Не зна ще, як нераз солодкий біль.
Най в малім щастю мало й болю мати, —
Всеж найкрасше — найбільшого зазнати.

Пісня друга.

1.

Як рожа, вчасним поранком розцвила,
В росі холодній, в острих колючках —
Нижних листочків обступит їй сила,
Пишная гордість в дівочих устах, —
Но гнеть сумніє, скоро золоті крила
Підоймуть сонце вгору в небесах,
В скварі, котрий на колючки не дбає
Зіссавши росу — сохне, увядає:

2.

Так ви, прекрасні, ніжні дівчата,
Пок вас сильніший потяг не манит,
На тую гордість любите дуфати,
Що в голові, не в серці вам сидит.
Но доля любить і гордих смиряти;
Нераз камінчик море замутиг;
В цвітах пахущих аж на дні, в спокою,
Дрімає Амор с цільною стрілою.

3.

Настав той день, коли твердиня Трої
Упала, згіб Пріям і рід его.

Підступ слабий зробив те, що страшної
 Завзятости Ахиля рук уйшло.
 Слівцем, зітхнєнєм, поглядом, слезою
 Бог часто й найсильнійше вгне чоло.
 Та, що смієсь, як біль ти серце да́вить, —
 Тремтить нераз, як терн тебе скрочавит.

4.

Тож най ніхто надії не теряє.
 У чийм серці чистий тліє жар!
 Стокроть цвите, як лиш весна витає.
 Но рожа спит ще, яж їй збудит сквар. —
 Но чиж міні вас вчить, коли всихає
 Власне мні серце від злудних тих мар?...
 Но сли вже муки вибирать не грішно,
 Я ті беру, що мучат, мя розкішно.

5.

Такий солодкий біль і туск любовний
 І Янти милій дівчині судивсь;
 І хоч мні жаль побачити сліз повний
 Той погляд, що тепер сміхом вкрасивсь,
 Но сльози оку поваб невимовний
 Дают, алмаз мов в сонцю роз'яснивсь;
 І лиш коли по бурі сонце блисне,
 Веселка в хмарах срібляних зависне.

6.

Там де поточок зілем умаєний
 Від гаю сад крільівський відділяв,
 Там виноградом вкритий, весь зелений,
 Низенький домок на горбку стояв,
 Немов на луг той, цвітами вкрашений,
 На сонце боже глянуть ся встидав,

Немов зелене, тихе се кубелце
 Взір бистрий крило і любяче серце.

7.

Но рано, скоро с крил рожевих своїх
 Зірниця першу росу мле на світ
 І зорі с п'ятьми глипают нічної
 І в замахущих снах дримає цвіт, —
 Лились пречудні пісні с хатки тої,
 Мов зорям, цвітам і лісам привіт,
 Мов Ельфи в ніжно-холоднавім гаю
 Збудившись, з листем, с фалями іграют.

8.

І хоть раз в раз мінився в йінші тони,
 Переливався милозвучний спів,
 Як бжілка все по йінших цвітах гонит,
 Як фаля мінит блеск, ллючісь долів, —
 Но все той спів одної славу звонит,
 Як з пня одного сто росте листків;
 І хоть по чертах знать, о кім співає,
 По імя любку він не називає.

9.

Альпіно се, співак пісень сердечних,
 Ті звуки з арфи срібної будив,
 Від коли Амор з своїх стріл беспечних
 Любви отруту в его серце влив.
 Без ціли доси він по бесконечних
 Світах, з легкою думкою блудив,
 Аж го в кінци бажане ніжне тута
 Опутало у чародійські пута.

10.

Бо раз — жарило сонічко з висока —
 Він мавівцями довго вже блукав,
 Аж поки в тіни на краю потока
 Поклавшись, сну і захисту шукав;
 В той час в саду Кльотільда ясноока
 Мотилька гнала, що трепавсь, втікав;
 І ось зловила; но й не знає того,
 Що разом двох зловила місць одного.

11.

Немов заклятий серед дерев гущі
 Лежав Альпін с палаючим лицем.
 З разу подумав: мари се летущі,
 Се строфи пісні, явлені живцем,
 Так як нераз він цвіти зрів пахущі
 В его очех росцвившіі тихцем;
 Но гнеть почув він, що красу такую
 Ніякі мари й сні не причарують.

12.

О бідне серце, як звела тя доля!
 Яков зрадливов, хитрою руков
 Завів тя Амор ту край сего поля,
 Де роскошю тінь дихала таков!
 Ті фалі — жар! та травка. то неволя,
 То сіть! тросник ранит тебе стрілов!
 В піску жаркім не так було би жарко
 Тепер, як в тім мягенькім закамарку!

13.

Вже милий образ гарної дівчини
 Ёму глибоко в серденьку засів.
 Вна рай, біль, радість, сум ёго єдиний,

Єго гадки, молитва, сон і спів.
 О ній лиш луг і гай співа що днини,
 Для неї луг і гай зазеленів.
 О злудо! хто ще в твоїй сіти гождій
 Не був, той не зна, що то запах рожі!

14.

Тоді Альпін той тихий дім покласти
 Велів в укритю зелені й вина,
 Щоб милим видом свої очи пасти,
 Щоб дихать там, де дихає вона.
 І як у тіни дерев коренастих
 С подругами гуляла вона що дня,
 То чув він, що його все покидав:
 Дух, серце, око й слово к ній злітає.

15.

Но і вона, що так го вчарувала,
 Щось частше блудит по над той потік,
 Чогось душа їй тайно забажала,
 Від хатки годі відвести повік.
 Пісня, що відтам до неї лунала,
 В ві серденько вбилася на вік;
 Но хоч як любі їй були ті пути,
 Вона радаб ще й на співака зирнути.

16.

Нераз гадала, головку склонивши:
 Чий се в тій зелені на горбі дім?
 Вглядіть го годі, хоч і як гледівши,
 Бо винні звої за густі на нім.
 Чень пан єго ту не сидит укритившись
 З встиду, що вбогий, що поганий він?

Ні, ні, така чарівна пісня рвется
Лиш з гожих уст, з багатого лиш серця!

17.

Адже ж привадна всім дівчат уroda,
На цвіти й вінці кожний рад глядит, —
А нас ту кілька ходит здовжгорода,
Но він на жадну ніколи не зрит!
Правда, тиша в тім домику й вигода,
Так що нізачим більш йому й тужить;
Ба, й цвіти там в шовкових трав зарінку
Далеко краці, ніж у нас в затінку.

18.

А спів той, те щебетане любовне,
О кім вони? Де любка та живе?
Та ж радо звем, чим серце наше повне, —
Чом він їй і ніколи не назве?
Вона ж його спитать не може словне:
Чи се для мене пісня та пливе?
Чи він боїтс я тим їй прогніввити?
Як би се мні, чи ж сміла б го спинити? "

19.

Так мислит часто. І як з дерев тіни
Нераз неслідно вітерець озьметь.
Що цвіти — снами ніжними, нічними,
Сповиті ще — пошевелит десь-десь,
А злехка вже рожево-золотими
Смужками небо з сходу обіллесь:
Так прочутє неясне на дні груди
В Кльотільди вість про краще щастє будит.

20.

Но ось з мрій темрі звільна засвітало

І прояснивсь їй звільна змісл пісень,
 А як їй серце любку ту вгадало,
 Котрій Альвін слав пісні день у день,
 Як перший раз їй в оці заблищало
 Перлисте щастє — о, тоді ажень
 Вона пізнала, чом се так лучаєсь :
 Найкраще в серці найдовше скриваєсь.

21.

В утіхи блеску, в роскошах любови
 Весь світ їй видавсь свіжим, молодим,
 Що фаля шепче, о чім птичка мовит,
 Чом май вдягавсь в зелені килим,
 І кілько в кождій травці і цвіткови
 Надії, бажань, щастя, й болю з ним, —
 Все те любов їй серцю розказала
 І духа, бога їй в житю вказала.

22.

Но як нераз на гилечці розцвилій
 Пучки, що к сонцю уперед пялись,
 Тривожно враз тепер головку хият,
 З страху мов перед світлом подались, —
 Так і любовь боїтєя признань хвилі,
 Що їй наймильше, с тим їй страх зійтись.
 Аж розкіш сміість і відвагу плодит, —
 Любов мовчит, слів, признань не находит.

23.

От так тепер Кльотільда в ніжній дрожі
 Того, що так їй миле, уника. —
 Хоч як хороші над потічком рожі, —
 Її до них ся не діткне рука.
 Лиш як звенят Альпіна пісні гожі,

Вна слуха, скрита в корчах базника,
 І нишком в зелень взір єї вдирався,
 Чи ще співак їй милий не вказався.

24.

Но сумовитий, в безнадійній тузі
 Відлюдком диким сам сидів Альпін.
 Як пусто му тепер в цвітистім лузі!
 Яким мрачним зрів ясне небо він!
 Як жально плив понад садом в воздуху
 Тепер єго спів, любці на поклін!
 Яким спокоєм дишут гори й доли, —
 Ах, лиш йому спокою ніт ніколи!

25.

Він, що поверг був давну погулянку,
 Тепер зненавидів свій тихий дім:
 Невинно блудит до ночі від ранку
 По чистім полю, по ліску німім;
 То знов лежить в грижі без перестанку
 Над тим потічком і зітха при нім;
 То на скалі високій го видати:
 Знай відтам любит у сад поглядати.

26.

Раз сів собі на те місце власне,
 Де єї личко перший раз видав;
 В задумі сонній зіле рвав прекрасне
 В потічок бистрий зіле те кидав.
 „Потічку — рік, — дитя свавільне, ясне, —
 При тобі щастє я і біль пізнав!
 Но радо я ті чудні цвіти шлю ти,
 Хоч за втїх хвилию дав ти мні вік муки!“

27.

Так нарікав він. Вона ж ослонена
 В густую зелень на все те глядит,
 Глибоко в серце жалем тим діткнена
 Лесть дише, серце б'єсь в ній і тремтит;
 Зирне — слезов повіка їй зрошена —
 Зарум'янівшись стиха виступить;
 І дармо рада б гарне личко скрити, —
 Нога не знає, де і як ступити.

28.

Встидливо стала при потічка ложу,
 Схилилась. дума, ручку підняла,
 Всміхнулась, вирвала найкращу рожу,
 Любови образ, весни ангела
 І кинула легенько в фялю гожу,
 Що граючи до него в низ плила.
 Єї мов погляд шепче покрийому:
 „Неси сей дар приятелеви мому!“

29.

Хоч з над потока пвидше вна шугнула,
 Ніж фаля й вітер рожу понесли, —
 Єго душа лиш тєє щастє чула,
 Ним очи й мисли повнії були;
 І вмер би, сли б го смерть тепер стрінула,
 Хоч так му гарно жити на землі.
 О вірко ранна, перше любви щастя,
 Ко б ти не сном по вік могло остатъ ся!

30.

О благо тому, хто в упою згинув,
 Котрим лиш раз упитись б'єг судив!

В ніч весняну цвіт щезне за годину,
 Хоч в день ще чудно дерево красив.
 Слідом за щастєм і нещастя лунут
 В погоні щастю додаючи крил.
 Хвилина втіхи, болю літ чимало;
 От так тепер ся і в Альпіном стало.

31.

Бо ось заледво поквапно вступила
 Кльотільда в замок мармуровий звід, —
 Аж морем пестрі надтягли вітрила,
 В пристани окрик радісний гримит;
 До замку тягнесь слуг Астольфа сила, —
 Кріль ласкавим привітом їх честит.
 В Астольфа краю втихли люті війни,
 Шле за донькою батько неспокійний.

32.

Кріль з болем серця мислит о тій хвили,
 Що му доньку сердешну забере;
 Но їй ще сльози тяжшіі поплили
 З очей — не з втіхи, як ся всім здає.
 Вна блідне, мовкне, в низ головку хилит,
 Післанцям ледво прорекла слівце.
 Хоч як багаті строї шле їй тато, —
 За них мов всю їй жизнь, все щастє взято.

33.

І хоть до батька тягне її старого,
 До мами, до далекої рідні,
 До любих місць, до дому батьківського
 І до подруг дитячих своїх днів, —
 Но днесь щось лячно їй путя трудного,
 Бо рай ві туй, в більшій стороні:

Не море ділит, а потік вузький
Йійі від того, хто мильш батька й неньки.

34.

Але встидливо в серденька глибині
Свій біль скриває навіть пред собов
В тій трудній хвили, в розлуки годині;
Посли вже кличут, провідник готов!
Ах, ані словом, ні оком дівчині
Проститись з любком! Час, мов миг уйшов,
Вітрець піднявсь, надув вітрила білі,
Помчалось вже судно по бистрій Филі.

35.

О ти, що там за сплетом тим зеленим
Безжурно в тихій хаточці сидиш,
З лицем горячим, на руки схиленим,
В країну дум приязною летиш!
Чи ти не шепче цвіт листком звяленим?
В росі криштальній сліз хіба не зриш?
Чи пташків спів не голосит в жалобі:
Вона далеко вже, не верне к тобі!

36.

Не зриш ти сего в злотім сні улуди,
Все лиш с тов рожев розмовля твій спів,
В ній твоє щастє і журба і труди
Чи в темну нічку, чи як день яснів.
В сні навіть, як журба засне вже всюди, —
Єі лиш образ згаснуть не хотів.
Любуйсь тим даром, ти співаче бідний!
Се дар любови перший і послідний.

37.

Так дни за днями, тижні проминали,
 І вже раз місяць круг свій перебіг;
 Хоч єго пісні в день і в ніч лунали,
 Но любку ними визвать він не міг.
 То в серці знов бажання оживали,
 Котрих він в цвітах, мов дітей стеріг.
 Любовна ласка, се роса, що сїяє
 Найкраще в час, як сонце йї спиває.

38.

А як в кінци і він вчув вісти темні,
 Що пізно вже до него донеслись:
 Давно якісь-ді судна чужоземні
 С чужим народом в сей край привезались
 І з ними рай єго, всі блага земні
 За море в даль умчались кудись, —
 Тоді почув, гірких сліз ллючи много,
 Що лиш в любові надія ще для нього.

39.

О, коб в той час, як серце рвеса з болю,
 Сердечний друг тобі ся появил,
 Щоб щиро плакав і ридав с тобою,
 Аж сліз - ридань би міри доповнив!..
 Він бідний сам зйідає ся с собою, —
 Ніхто не знав, чого ся він жури;
 Веселість, жвавість, кращих днів картина, —
 Надія навіть зрадно го лишила.

40.

Оден при ньому вірно лиш триває:
 Бог, що му дав пісень чудовий дар;

Мов щирий друг він смуток прогоняє,
 Що му навис на душу густше хмар;
 Як бурне море ніжна мгла вкриває,
 Прекрасний цвіт з скальних зростає шпар. —
 Так нісня вміє й гореч солодити,
 Біль навіть лютий усміхом зйязнити.

41.

О творча сило звуків мелодійних,
 Чарівне ехо темних мук німих,
 Дитя веселе, що з рук чудодійних
 В тьму много шлеш нам цвітів запашних!
 Без тебе я не зніс би тих постійних
 Нещасть, що вік пройшов мій серед них.
 Як мисль і слово дружно в звук зливаєсь,
 То й сум тяжкий, мов мрака розвіваєсь.

42.

Не може довше тут Альпіно жити,
 Де щастє здибав разом і втеряв,
 Де згадка раз в раз мусит го ранили,
 Де кождий цвіт му про одно шептав.
 Геть в світ! Сé тільки може біль втишити.
 Адже нераз він з далека видав,
 Як горб і низ в одну мов рівень злеся, —
 Чень так тепер і біль єго зітрєся.

43.

Взяв арфу в руки і в світ ся пускає,
 На груди рожу — весь свій скарб — укрив.
 Вже ся дорога за горбок згинє,
 Вже геть долину за собов лишив.
 Ще йій привіт послідний посилав,
 Ще раз зирнув, слезу одну пролив — —

Одно жите за ним, ту жде го друге,
Так повне бажань, а в надію вбоге!

44.

От так іде він, на стежки не дбає,
Чи ліс, чи поле — а усе на схід;
Ані го моря дикий шум спинає,
Ні вітр пустині, що заносит слід.
Чи коли вечір сонце западає,
Чи рано ясний зачинає хід, —
Чи степ, чи город, замки або села, —
Любов і біль йому дорогу стелять.

45.

Нераз за харч йому лісниця стане,
Вода з скали холодна за напій,
Ложе вго шовковим зілем вслане,
Над ним зелений сплівся степ м'який.
Він спит — де-де крізь зеленє зірка гляне, —
Хоть око спит, то не венув неспокій:
Сон, що звик всяку солодить недолю,
Їго не може утишити болю.

46.

Но що так часто в сердечній задумі
Погляд вго на рожи спочива',
То й в сні та рожа все йому на умі,
Так, що й Кльотільду майже закрива'.
Нераз він навіть в тій любовсь думі,
Що се в тій рожи вна сама жива,
І часто любо, в опівнічній добі,
В рожевій к нему зближувсь подобі.

47.

Нераз му в чистій кришталевій фали

В рожах являлося лице єї:
 Чим раз тісніш го рожі обтискали,
 Аж любий образ щез в рожевій мглі,
 Пок в поцілуй ся ще уста складали,
 Пучок вже повний затуливсь на-млі,
 І щось мов звук, мов шепт розкішний веся,
 З запахом рож аж на дно серця ллєся.

48.

І ледво сам вже розпізнати міг,
 Чи то він рожу, чи Кльотільду любить?
 Тай і по що ж му розлучати йїх:
 Окремо кожда тільки сум в нїм будит.
 Тепер вже вміє він назвать йїї:
 Під назвов рожі любку він голубит.
 Вандрує, пісні все складає гожі,
 Кльотільду славлячи під назвов рожі.

49.

А як нераз у царській де палаті
 При славній учті в золоті струни бє, —
 Розносят сум єго слова крилаті
 І тугу й біль, що в груди му живє;
 Зїтханя чуть і слів річки богаті
 Плинут, де та ся пісня роздає.
 Хоть не гордий — він плати не приймає,
 Низко ся клонит, далі в світ рушає.

50.

А як відтак в пізнійшїм смерку днини
 В холодний гай, в далекий луг зайде,
 І пастухам ще краще край долини
 До танцю грає й пісню заведе, —
 То радо від найкращої дівчини

Вінок з квіток пахущих в дар прийме
 І мовит: „щоб к вам ті муки не гостили,
 Що визвали сей спів, для вас так милий!“

51.

Вже слава тої рожі, тої діви
 Із міста в місто, з краю в край неслась;
 Здавалось, наче з Амора тетиви
 В Альпіна арфі струна напялась.
 Піснь єго всюди лиш любви засіви
 Сіяла в серцях, де лиш роздалась;
 Хоть в даль співця таємна гнала туга,
 За ним така ж лишилась мука друга.

52.

Давно вже рік минув від тої днини,
 Як тихий домок свій покинув він, —
 Аж раз між темні скали-стромовини
 Зблудив без стежки, без путя Альпін, —
 А як в кінци, поранної години,
 Вдерсь на гори стрімкий, найвисший склін, —
 Побачив гарний край перед собою,
 Міста, луги і замки над рікою.

53.

На лузі серед чудного горбда
 З мармуру ясний замок ся білів,
 І хоть на баштах і високих зводах
 І перед брамов ніби рій обсів —
 Лицарства много й збройного народа, —
 То, бачилось, не бій їх тутка звів,
 Бо весь той люд так мирно, так празнично
 Яснів у строях, в золоті велично.

54.

А перед замком, де мягкий, тінистий
 Лужок, мов зелененький став розсівсь,
 От там вінок наметів шовковистий
 Широким кругом розпятий пестрівсь;
 С хоруговками грався воздух чистий,
 Вершок і низ мов золотом розтлівсь.
 Троякий стрій, троякі барви мали,
 Мовь три князі ту враз табором стали.

55.

В нутрі ж там гомін, рух і здвиг, що диво!
 Усю долину гамір наповняв.
 Дівчата гарні і лицарі живо
 Спішат кудись, аж ліс від труб лунав;
 І хоть як щедре вінців, цвітів жниво,
 Хоть гай, здаєсь, всю зелень ту прислав, —
 То злата ясність і клейнотів сила
 І зелень листя й краса цвітів тьмила.

56.

А як вже довго на той вир блискучий
 З гори вершечка проглядів співак.
 Лучивсь вівчар, із ліса в діл ідучий,
 В вінках, в листю вмаєний мав крисак.
 Його Альпін питає допитучий,
 Що се в долі весело й стрійно так?
 Не зупиняючи походу свого
 От так вівчар почав казати до нього:

57.

„Сли в діл зо мною схочеш вандрувати,
 То живо вздриш ще много кращих див;

А пок з гори нас до онтой палати
 Путь допровадит півперек тих нив,
 Що сам я бачив, му тобі казати, —
 На власні очи все я досвідив,
 А то б ти думать міг, що казку кажу,
 Такі дива дивні ся тутка вяжут.“

58.

Альпіно, рад, що вість дивну почує,
 Иде з вівчарем, а той оттак почав:
 „Король богатий, що ту в нас панує,
 Одну доньку пречудно гарну мав.
 У нас в селі божилися не всеує,
 Що той осліпне, хто їй раз видав, —
 Но мні здаєсь, се так тра розуміти:
 Хто їй здрів, більш нічо не рад вже здріти.“

59.

Вже вісімнайцять літ вона лічила,
 Коли по довгій розлуці назад
 Вернула, батькови подвійно мила;
 Почавсь препишних учт великий ряд.
 Панів великих назйїздилось сила, —
 Красу єї оглянуть кождий рад.
 Ба й королівскі йшли сини і царьскі
 Служить прекрасній діві по лицарски.

60.

Коби ми тії діяменти мали,
 Золото ясне й часть перел усіх,
 Які зальотники для неї слали,
 Хоть вона дарів не приймала їх, —
 То нас би певно слуги пістували,
 А ми б ту пішки не збавляли ніг!

Та не однаку долю бог нам коїт:
Оден ся в перли, другий в зіле строїт.

61.

Пішли гри паньскі і йїзда й турніри
Для чести красавиці в тім дворі.
Аж ось, щоб лиха доповнити міри,
З країв далеких йїдут три царі,
Оден над людом браманської віри,
Над Індом десь панує; пустарі
Шлют другого — край Тапробани рівний, —
А третій Саби пан, кадил країни.

62.

Число велике диких орд с собою
Для охорони кождей цар привів,
Немов не знали, що любов любовою
Здобути мож, не силою мечів.
Як в полонині густо стад весною,
Коли зелений, теплий май приспів, —
Так блискотіли в тихій тій долині
Мечі й шоломи й панцирі воїнні.

63.

Но як передним не вдались йїх проби,
Так і царям не красше йшла та річ.
Нікотрий з них не впав йїй до впадобі:
Ми знали се, но йїм се тим чуднійш.
Вна в темнім гаю радо блудом ходит,
Якийсь йїй в серці сум заляг, мов ніч.
Півсонна спів якийсь чужий співає,
Зітхне, і знов на ново зачинає.

64.

Далека від гніву, но й від любови,

Хоть з всеї сили кождий ся старав;
 Так як нераз дітей громадка ловит
 Веселку, що плине по хмарі вилав.
 В кінци навкучилось се Індусови,
 Що найжаркїйшим жаром з всеї палав, —
 І щó не міг здобути серцем правим,
 Рішивсь взять силов, підступом лукавим.

65.

І час до того вибрав відповідний,
 Дорічне свято уродин єї:
 Гули музики й танці в день погідний,
 Скакали і боролись лицарі,
 В горді стиск народу непрохідний
 І сотні лямп палают на дворі.
 В городі, в гарній золотій короні
 Вона сідає на богатім троні.

66.

Но хоть так хитро час той був дїбраний
 І все єго бажаню йшло під лад, —
 То не здурив він Негра з Тапробани
 Й смаглого пана Сабейских левад.
 Підозріню за певність привид стане,
 Заздрість ніяких не визнає завад.
 Кождий гадає: Зачни, Індіяне, —
 Що ти замірив, чень ся мні дістане!

67.

Так потаємно всі три готовились
 І кождий вибрав малознаний шлях,
 Щоб єго війська в гущі гаю скрились,
 Відки б беспечно виконать замах.
 Так, мов на грани, ждали вони й крутились,

Пок день не скриєсь у вечірних мглах.
 Всі три готові до діла одного,
 А кожний певний, що зведе тамтого.

68.

Ось вже в зеленій гущи засвітило,
 Лямпи мигочут, мов блудні огні,
 Пісень солодких ехо долетіло,
 Звенит, то гине десь в далечині.
 Ту люд товпами, аж ся запестріло,
 Там знов тихенькі пари самотні —
 Бо хоть любов ся світла й не лякає,
 Но найрадніше сумерку шукає.

69.

Тоді царівна красна сь появляє,
 Звенит круг неї чародійний спів...
 Ніби сумненька, бліде личко має, —
 Мабуть від блиску множества лямпів, —
 В прекраснім строю, скромно так ступає,
 Круг неї много ніжних, гарних дів,
 Хлопята з заду сукні хвіст тримали,
 І співаки прекрасну пісню співали.

70.

Не вже ж не гарно, як весна горами
 Травов пахучов поляни вмаїт,
 Луг запестрієсь чудними квітками,
 В траві червоних множество ягід?
 Но хто від розжі кращій цвіт де тямит?
 Мов наречена с трепетом стоїт,
 Встидливо гнесь, звисає з свої гильки,
 Що всі на ню глядят і тичут тільки.

71.

От так вона сиділа там на троні
 Посеред блеску, пахощів, квіток.
 І як в ночі нераз квітки червоні
 З листочків шлют мовь ніжний огоньок, —
 Такий блеск жеврів днесь в єї короні,
 Що буйний волос обняла в кружок;
 Сріблестобілі сукні єї шовкові,
 З золота пояс і вбори перлові.

72.

Но поки к чести гарної дівчини
 Пречудну пісню співаки тягли,
 Враз люті крики збройної дружини
 І хряски збруї вкруг' ся розлягли.
 Як гадь страшна, сичучи, з деревини
 Нераз метнесь, що крилась на гили, —
 Так Індів цар із дикою ордою
 Метнувся враз до рабівства і бою.

73.

Щож нам слабим, без збруї, починати
 Супроти війська й острого меча?
 Ми лиш могли тремтіти і втікати;
 Бо чиж хто в вовка випросит ягня?
 Вже ворог певний свого доконати, —
 В тім смілий враг ся і йому явля':
 Бо враз ідут дорогою від брами
 На люту битву Негри з Тапробани.

74.

Но ледво ще ся війська ті зостріли,
 Мечі до рук аспіси в низ взяли, —

Аж ось Сабейці з боку надлетіли,
 Мов вихор, шумом, криком загули:
 Одну здобичу всі здобуть хотіли,
 На кожного два на одного йшли;
 Аж гори й доли вкруг ревнули дико
 Від хряску зброї і орд лютих крику.

75.

Но враз затихли дикі грозьби й свари,
 Мов в гробі, в гаю залягла тиша;
 Крізь темну ніч пливе з гори, мов з хмари
 Легенький човник, чудно ся зближа, —
 В нім, зорі світлом основана, з твари
 Прекрасна, фей цариця ся зника,
 Чарівне берло у руках тримає,
 А з него жар, мов блискавка сіяє.

76.

Наймильшу з фей, йійі ми добре знали:
 Нераз у гаю, в зелених лугах
 Ми с короля дочков йійі видали,
 Котру вна з малку полюбила страх.
 Тож ми тепер смілійше ся зближали,
 З ві приходом наш ся страх уляг, —
 І як несміло глядимо ми з гиля,
 Вона з човна свого як раз зступила.

77.

От там було зирнуть — кажу вам щиро, —
 Як в суміш все стоїт, лежить, клячит!
 Той замахнув ся спісом, сей сокиров,
 Той лук напаяв і мов стріли глядит;
 Сей причаївсь, той скаче з всею силов,
 Той, хоть му глас вмер в горлі, мов кричит;

Бо так як всі в тій хвили битись хгіли,
Так раптом стали, мов подеревіли.

78.

Між тим зблизилась вже до трону Ф·я,
Притисла к серцю гарнее дитя,
Що мов півсонне глипнуло на неї
І очка, важко дишучи, спуска.
Нераз так біла поникне лилея,
Котру холодна буря підтяла.
Ще вна з тривоги ся не спам'ятала,
Як гарна Фея ті слова сказала :

79.

„Що ви ся тутка так завзято бете,
Внесли ненависть в тихий гай любви ?
Чиж грозьбами, чи силою зішлете
Тепленький дожджик, свіжу росу ви ?
Чи гордим криком сонічко зазвете
Грїти, ясніти на ліси й луги ?
Лиш к обовязкам розказ нас склоняє, —
Любов свободна сама путь свій знає.

80.

Війною можна свободи добитись,
Запора злomu — добрих чесний меч;
Хто пута любить — мусит сам проситись,
Любов лишень в спокою нам даєсь.
Тож ви тепер покиньте люто битись,
До кращих діл свій ум збирайте весь.
А щоб щирійшу вам борбу вказати,
Я мушу днесь вам ціль ві відняти.

81.

Бо так гласит судьби засуд незбіжний :

Дівча се юне, то мов рожі цвіт,
 Що за листочком лист пускає ніжний,
 Аж вонний пучок розівесь, як слід.
 Лиш ясний луч, лиш легіт теплий, свіжий,
 Роса перлова, — се для рож привіт;
 Такий привіт, такий лиш поклик милий
 В тій діві збудит тож любовні сили.

82.

Така судьба. Тож кождий най міркує,
 Як гарну любку позискати ó мож.
 Хто так хороші дари їй зготує,
 Як світло, легіт і роса для рож,
 Той з неї тихий чар, мов мраку здує,
 Що вже тепер їй окружає тож,
 Щоби і в змислі і в знаку чудовна
 Судьби ту воля довершилась повна. —

83.

Так Фея мовит. Що тепер ми вздріли,
 Се як світ світом ще ніхто не здрів!
 Мов мгли зелені злехка враз обсіли
 Дитя прекрасне; роспливався, мрів
 Їй образ милий; ледво догляділи
 Ми личко ще; у запах ся розсів
 Шовковий стрій; в нутрі ж мов щось снувалось,
 В клубках, платках леліло і мінялось.

84.

Бач, вже в листочки гилька ся вкрашала,
 Несміло з листя визира пучок;
 Корона, що головку їй вінчала,
 Розсипалась у золотий пилок;
 Хоть в роси краплях перла гнеть щезала,

Но не теряла блиску ні красок;
 Ось коси сталися м'якими мхами —
 Й найкраща рожка стала враз перед нами.

85.

До пів пучок ще зеленю обвитий
 Глядів несміло із м'яких обелін,
 Немов бажав на світло ся явити,
 Но щось спиняло той жаркий розгін.
 І так уже минув рік цілковитий, —
 Не тратит виду ані барви він,
 Мороз ні буря ні градові тучі
 Не ткнули листе ні пучки пахучі.

86.

Царіж, що силов хтіли їй дістати,
 Пізнали зараз, скоро чар пропав,
 Що ту дарма річ жите наставляти,
 Де їм хосен із рук ся виривав.
 Тож поклялись в спокою ся розстати,
 І кожний гнеть в свій край повандрував,
 Чень би котрий найшов ті красні дари,
 Потрібні, щоб розвіять ними чари.

87.

І днесь як раз минув той час, в якому
 Вони умовились вернуть назад.
 Чи привезли ті чудні дари з дому —
 Не знаю, хоть усі се ту твердят.
 Самі се гнеть побачим: лиш заслону
 Свою на землю ніч почне спускати
 І лучі сонця край сей попрощають,
 Почнеся проба їх в рожевім гаю.

88.

От чом ту днесь таке врочисте свято,
 От чом так густо люде ту зійшлись ;
 Чужих тож гостей зійхалось багато, —
 З них не оден о ню старавсь колись.
 Наш князь витає всіх, приймає радо,
 Бажаючи, щоб нині чар розпливсь.“
 Оттак пастух сказав, — і в тій хвилині
 Оба вже опинилися в долині.

ПІСНЯ ТРЕТЯ.

1.

Як звільна помаранча золота,
Твій вихованок, стигне, доспіва,
Вже пятий раз те древо розцвітає,
В покою твоім запах розлива, —
Так, гарна пані, й наша живнть витає
Надій багато й знов їх розбива.
Ще щастє, сли, як осінь надоспіє,
З всіх цвітів хоть оден нам плід дозріє,

2.

Тож добре — лиш одно бажанє мати.
В котрім житя зібралась би вся суть;
І хоть стосотні мрії відтягати
То ту то там нас на вманя будут, —
Нам треба як тим путникам ділати,
Що ту то там у холодку спічнут,
Но живо гнеть спішат до свої хати,
Щоб на ніч жінку й діти повитати.

3.

Бо що зросло глибоко в чистій груди
І кровю серця твого налилось,

За тим змагай крізь сльози і крізь труди,
 Хоть тьму й огонь би побороть прийшлося.
 Хоть часто доля мало нам присудит,
 Сли нам безумним за много баглось, —
 Чесне бажанє, труд без перестанку
 Все ж віднесут побіду на останку.

4.

І хоть на мні не справдилось те слово,
 Безплудним бо оставсь мій щирий труд,
 Но все ж я кроку не жалію того.
 Що пхнув мя в сей безповоротний пруд.
 Бо хоть я серця не зйєднаю твого,
 То йіншу, красшу любку стрів я тут,
 Що, коли ти неласков мя журила,
 Богатший, красший дар мні подарила.

5.

Сего й Альпіно досвідив на собі,
 Коли го доля зрадно відреклась;
 Мува, що в тузі росте і жадобі,
 Йому чим раз скліннійшою здалась.
 О раю щастя! Що співців о тобі
 Співало пісні! Але не далась
 Такому пісня про той рай богатий,
 Хто в нім родивсь, єго в житю не стратив.

6.

Но нині вже не мари лиш і тіни,
 Перед Альпіна носятья душею, —
 Ні, любо, як крізь листя спліт розвійний,
 Крізь цвітів запах і легіт весною,
 Крізь срібну мглу і хмар серпанок змінний
 Ясенні зорі миготят горою, —

Так і єму крізь мари днесь злуднії
Блис ясний образ нової надії.

7.

С сумнівом в серці він оттак гадає:

„Куди маниш мя, злудний блеску ти?
Теж гнеть мов сон ти, мов мара злудная
Зблідіти мушиш, в ніщось росплисти,
Ох, пок лиш сон ми щастє обіцяє,
Дарма й надія щастє те найти!
Нічтожий привид, в мгли нічні повитий,
Чи ж може розцвистись, яснїть, ожити?

8.

Но чи ж могли б нас так боги зводити,
В гордощах так над нами ся знущать,
Щоб мали нас улудою манити,
Де би нас мав лишь біль і завід ждять?
Хоть снї й нам з груди любят ся мантити,
Но ті снї мусів бог міні наслать;
Тепер вни тихо к міні ся зближають,
Мов духи, що вїйти у плоть бажають.

9.

От так і ту. Чи раз в час сумовитий
Той милий зрак таємно мні являвсь,
Весь режами скрашений і обвитий,
І сам в кінци в богатий цвіт змінявсь?
Не в мойй тільки яві зрак той скритий, —
Він жив, заким міні ще показавсь;
Тепер аж дійсність гостя з країн сонних
Держит на сильних привязях любовних.

10.

Но хоть і так, не розцвите міні він,
 Той ніжний цвіт, надій всіх моїх зміст.
 Не я нещасний тому щастю рівен,
 Мій скарб єдиний — тих звучних струн шість.
 Тут не любов, не спів, а дар потрібен, —
 В такій борбі я тільки лишній гість,
 Йінший, не ліпший тут мене поборе.
 О, чом не вмер я вчора? Горе, горе!

11.

Но хоть я з болю в той час і сконаю,
 Як йі в обнятах другого уздрю, —
 Но тішусь, що ще раз йі бачить маю,
 Забуть розлуку довгую свою.
 Послідний, дружний спів йій заспіваю, —
 С послідним звуком пісні й сам умру,
 Як лебедь співом солодким прощає
 Те сонце, що на віки му згасає.

12.

А як колись въ єї старі години
 Неясним блеском, мов звізда мутна,
 Минувших днів пронесутся картини, —
 Чень і про мене спомяне вона,
 Як все для неї я віддав, покинув,
 Як днесь чужий йій і далекий я, —
 Тоді с слезою в оці вона промовит:
 „Він вмів любити і зречись любови!“

13.

Так думав він, пок далі вни ступали;
 Но хоть сам всіх позбавився потіх,

То прецінь чув, як ту і там десь з дали
 Блищит обіцянка будучих втіх.
 Нераз судно так в бурю бєсь о скали, —
 Верх машту ж ясний огник блисне в миг.
 І не пита він: відки ти, надіє?
 Но рад, що тайно серце му леліє.

14.

Отсе на той зелений луг війшли вни,
 Де пестрих був наметів довгий ряд, —
 Кругом богацтво, збиток, блеск предивний,
 Від співу й танцю гори гомонят;
 Но весь сей спів і блеск йому противний,
 Єго ту власну бідність дав пізнать.
 Ах, як він бідний скарбам тим зрівнає,
 Коли крім серця більш нічо не має?

15.

Лиш якъ про свій небесний дар згадає,
 Про силу, що в багатій груди є,
 Що безгранично світ весь обнимає,
 Всім явищам жите і змисл дає,
 Небесним блеском кожде наповняє,
 Юністю вічнов творене своє, —
 То гордо вчув, що нині в спорі тому
 Не земна сила, але бог при ньому.

16.

Ні гра ні учта ні пишнії танці
 Ні вся краса його не тішит днесь.
 Він сторонит від всіх в важкій мовчанці,
 К чудовому ліскови зближуєсь.
 Яка щаслива пташка та, що в ранці
 В тім гаю з гильки на гилю снуєсь!

Вона усюди може в нім літати,
В листках коханий рожі ся гойдати!

17.

Як часто при якимсь нам тихім тоні
Минувший блисне впів замерклий світ,
Відкіль нам наші давні сні любовні,
Зівялі щастя цвіти шлють привіт;
Так оживає грудь єго в тій woni,
Що в леготом із гаю мов летит.
І розцвітають любо в дали темній
Згадки щасливі, мов зірки надземні.

18.

Но як зірки, що вечером нам сїяли
І ранком ще дають нам супровід,
Так те, що му впередь у темній дали
Здалось замерклим блиском давних літ,
Тепер мов рай будущий го витало,
Мов гарна ціль, немов вінок побід.
Щасливий той, в кім згадка не вмирає,
А все в надії цвіт ся розцвітає!

19.

Що дум, що дум, що бажань в серці ся роїло,
Якъ взір палав, мінилося лице!
Лиш пліт слабій — ось що його ділило
Від любки, — близько єго щастє все...
Ну через пліт, і скіч до неї сміло!
Зблизивсь, стрептів і відступивсь отсе:
Він, що потік не смів переступити,
Чи ж смів би через пліт і гай спішити?

20.

О чесний встиде, ти святим покровом
 Хорониш поваб ніжний, безоружний!
 Слаба дівця тихим, скромним словом
 Втишит наметність мужа й жар потужний!
 Спокою любий є своїм тихим зовом,
 Що тугу в сон вколисуєш радужний!
 З чужого серця чистий дух повіє,
 Що й наш пожар горячий холодніє.

21.

Між тим горі зелені полонини
 Вже косий сонця промінь золотив,
 Вечірний блеск вже гори і долини
 Мов у рожеву перемітку вкрив,
 А є шептом з листя, з кожної гилини
 Вечірний холод благодатно плив,
 Кінчивсь день, сонце меркло за горою,
 Осіннов чудно облившись красою.

22.

Тоді на замку труби ся озвали,
 Долом їх срібний голос заgrimів,
 І де лиш воздух звуки ті стрясали
 І гай і горб і діл звенів, бринів.
 Замовкли вкруг і флети і цимбали,
 Охочий танець і розкішний спів,
 І кожний гість, почувши звук той, живо
 Подумав: Ось вздримо ще красше диво!

23.

Но гнеть з шовкових наметів піднявся
 Здвиг ріжнобарвний, втішний крик пішов,

Аршак там стрійний в ряди уставлався,
 Щоб в гай оттак іти долі горов.
 І скрились зброї, в воздуху здувався
 Від вітру ряд препишних хоругов,
 А на поважні тони труб замкових
 Відповідали з арф нути любови.

24.

Ось рушивсь здвиг той по зеленім полію,
 Хор співаків-молодців передом;
 Проміне сонця золотисту зброю
 І щити й списи обмило огнём,
 І любо, мов блаватів і повою
 І маку цвіт між збіжя колосом,
 Так серед збройних лицарів дівчата
 Й пані ступали в ріжноцвітних шатах.

25.

Як передом три фани повівали,
 Так збройних ряд в три лави ся ділив,
 Потужний цар на чолі кождой лави,
 Панства вінок кожного окружив.
 За ними люд валом товпивсь цікавий,
 Ту стисся, там прохід їм отворив.
 Ті сего славлят, а другі тамтого,
 Кождий побіду віщує для свого.

26.

Вже до високих брам саду зближились,
 Спинивсь народ, замовкли співаки;
 Враз золоті подвоі отворились
 З брязком від чародійскої руки,

І любі звуки крізь тишу розлілись,
 Мов срібні філі з розкоші ріки;
 Так стовп Мемнона до схід сонця грає,
 За нове світло батька прославляє.

27.

Кождий зальотник гордо мислить в собі:
 „Се мні привіт, мене той звук манит. —
 Знатъ з ніжних чарів в золотій оздобі
 В моїх обнятах дїва затремтит!“
 Альпін лиш сумно похилився в жальбі,
 Бо вся надія распилася в ту мить;
 Він чув, коли сей звук роздався погідний:
 „Се не тобі привіт сей, бо ти бідний!“

28.

Ясніли чудно гаю тихі шпилі
 У пурпурових вечера лучах;
 Но в низу вже засіли тіни милі,
 Солодкі сні в нічних зелених мглах.
 Який ту рай любви буде по хвилі,
 Як місяць сріблом сипне по гильках,
 І шепт в гущаві пронесесь беспечній,
 Зітханя тихі й пестоці сердечні.

29.

Солодка чаро втїх, любви й тривоги,
 Котру лиш раз нам бідне щастє шле,
 Як груди при груди, в поцілуях многих
 Уста до уст, душа ся в душу пре,
 Як всі згадки, надїї, сили й змоги,
 Весь світ в оден ся поцілуй зілле!
 Проч, проч, картино терпїня гіркого,
 Хоть люба, но чужа ти серця мого!

30.

На дармо я стояв у лютім бою,
 На дармо довго й вірно так служив!
 Не обнимать мні любий стан рукою,
 Не знать любови найсвятійших див!
 Порвались струни, з арфов золотою
 Й вінок порвавсь, що мні чоло красив;
 Оден лиш поцілуй за житні страту!
 Ах, й сю мні бідну не дістать заплату.

31.

Хоть вся надія Альпіна лишила,
 Я радо б з ним на долю помінявсь.
 Була хоть раз щаслива в него хвиля,
 Хоть коротко, він преці с щастєм знавсь, —
 З гадок тих жадна не возьме му сила,
 Не жаль й ридать, сли рай нам отвиравсь.
 В біль его пільги вле та мисль краплину:
 „І я був у Аркадії хвилину!“

32.

А стрійно й рійно гарними рядами
 Народа і лицарства стиск ступав
 В солодких пахоцах, між деревами
 Блуднов дорогов серед мягких трав.
 Чим раз чарівні звуки ся зближали,
 Вечірний блеск все висше ся здіймав;
 Аж ось вказалась ціль блудній дороги:
 В хаців вінку зелений плян розлогий.

33.

Но хоть як мило пташки ту співають,
 Як мягко ноги в зеленъ ту тонут,

Як любо рожі й мірти ся сплітают
 В цвитучі сплети незлічимі тут :
 Но очи, що тов полянов блукают,
 На ній недовго бавляться і ждуть,
 Но красший образ за кришталънов фильов
 Тяг кожде око мов магнітнов силов.

34.

Бо сред болоні зеркалом сріблестим
 В вінку зеленім озеро блищит ;
 З фаль єго мохом запашно-тінистим
 Горбок щасливий цвітом ся красит ;
 Як смілим луком попід небом мглистим
 Веселка пестра хильне ся склепит,
 Так золотистий міст в тім чуднім гаю
 Склепився легко від краю до краю.

35.

Як звільна ніжна пісенька втихає,
 І мріє звук, тремтит і тихне й мре, —
 Так озера вода мов засипляє,
 О мягкий беріг ламлеся і бе,
 А гай напротив тихий спочиває,
 В лучах вечірних мивсь і пливе ;
 Вже доли глибоші в сумерку дримали,
 В мягкім мху ніжні цвіти тихо спали.

36.

І все, що в снах найкрасших прочуваєсь
 І сниться гоже серцям молодим,
 Се все, здаєсь, цвите тут і пишаєсь
 І пахощами віє перед ним.
 В дерев тих тіни кождому являєсь
 Любов найперша спомином святим,

Мов в тих гильках, у тім зеленім гаї
 Єго наймильше щастє ся скриває.

37.

А де гильки найкрасше ся сплітають,
 У зелени мішаєсь тїнь і світ,
 Де найсолодші пахоці іграють,
 Де в найпишнійших барвах сїяє цвіт,
 Потїчка води найшвидше втікають
 С солодким шептом між трав ніжних спліт, —
 Там ще на краті золотом блискучій
 Тремтять, горят послїдні сонця лучі.

38.

Там на чистенькій, ясній просторонї
 У сні чарівнім рожї цвіт дрїмає,
 Роса не тає в єї листя лонї
 І легїт все там тихий провіває.
 І як дитинї в спокійнім просонї
 Круг уст все усміх солоденький грає,
 Так в сонній яві ту жите дївоче
 Лагідним блеском їй в листків липоче.

39.

І як в дївочий поваб все богата,
 Все тиха, ніжна, чемністю ясніла,
 Чи царський трон їй чи селяньска хата,
 Ту не горда була б, там не несміла, —
 Так і ту, в зелень листочків обнята
 В сні чародійнім супокійно мріла,
 На гнучій гильці лагідно згинаєсь,
 Ні донї від нікого не хляєсь.

40.

І як колись гадки й чутя сь роїли
 З ніжної груди, з глибоких жерел
 Д якійсь далекій, невизрашній ціли
 З бажанєм, но с трівножною душев, —
 Так пахоці ві й тепер леліли,
 Куди лиш легіт поколише нев;
 Но хоть не знать, куди й чому він віє,
 Знать, що се духа повіви святії.

41.

А хоть на цвіті ніжная ослона
 Лиш крихту ще розшуклася несміло,
 То вже звіщала пречудова вона
 І румянець, котрим лице горіло,
 Що в серце діви іскорка любовна
 Запала вже, що серце тайно мліло
 І мимоволі, без свідомо може
 Жар тліє все і рвесь на світло боже.

42.

А обіч тої золотої крати
 Стояв препишний, високий престіл,
 На нім в короні, в пурпурові шати
 Убраний, князь старий поважно сів,
 При нім літами й почетоми багатий
 Круг радців мудрих, дільних лицарів:
 Се перли в славній князівській короні,
 У раді мудрі, у війні незломні.

43.

Пониж засіли на цвітистім лузі
 На гарну, в стільці вкладену дернину

Пані й дівчата гарні в милім крузі,
 Мов сіль, котру любови бог роакинув;
 І як вінок нам милий, де в супрузі
 Одній цвіт сплетено й с плодом гилину,
 Так ту молодці гарні, гожі й смілі
 В суміш іє красавицями засіли.

44.

Щоб звеличати се чудове свято,
 При бреньку гуслів зачинают спів,
 Що лагідно, мов фалею крилатов
 Понад ліс, луг і воду гомонів.
 То любо вабит тихий спів дівчаток,
 То спів молодців звучно заgrimів, —
 От так лилися пісні і мінялись,
 Пок в хор в кінци розкішний не зіллялись.

45.

Між тим за мостом війська в ряд вже стали
 І гордо, повні золотих надій,
 Царі вже того жеребом обрали,
 Хто перший має дар подати свій,
 Ще раз святов присягов ся звязали
 Буть без гніву й без зради в зваді тій, —
 І хоч кому побіду бог присудит,
 Того прав свято боронити будут.

46.

Відтак на міст вступив похід богатий;
 Його з дружинов свойов гордо вів
 Цар Індів, вбраний в пурпурові шати,
 Що фалдами спливали му долів;
 За ним в зеленім панцирі завзятий
 Ішов Негр з Тапробани берегів;

В кінци в шовковій світложовтій шаті
Цар Саби йде високо підовятий.

47.

Здаєсь, що знать вже кожного по строю,
В чім хто свою надію покладав :
Коронов Інд ясніє золотою,
Негр мов у росу чоло в перли вбрав ;
Третій пахучу квіточку, з котрої
Гніздо ве фенікс, в волосє заткав.
Так у надій гордім зарозуміню
Йшли вни по моста золотім склепіню.

48.

За ними гордо слуги поступали,
Що чужим світлом, мов місяць блищат ;
Вни дари в блюдах золотих держали, —
Туди цікаво очи всіх летят.
Альпіно тож, хоть серце му стискали
Страх, задрість і надія ряд-по-ряд, —
Зумівсь украдкою хитро в круг їх впелести,
Немов і він мав які дари нести.

49.

О, як в нім серце билось і тремтіло,
Коли похід при краті задержавсь !
О ній лиш все гуло і шепотіло,
І кожний пульс ід ній, ід ній лиш рвавсь.
О, як далеко щастє улетіло !
О, як му близько щастє луч веміхавсь !
Та крата видалась йому порогом
Не знать — чи пекла, чи раю самого.

50.

Но най де хоче доля го діває,
 Все ж ось вона тепера перед ним!
 Руков її майже, тхом ось дотикає,
 Котру все оком з дали лиш слідив!
 Ні вже, тепер її він не пострадає,
 Не дармо ж так до неї ся зблизив!
 О любви бистра, надів завідна,
 Ти на пилинці замки ставить гідна!

51.

А як тремтячи звільна занімили
 Солодкі пісні співаків нараз,
 Втім голосні сурми загриміли,
 І виступає гордо Індів князь.
 Вкруг стрійні слуги двиглись, згомоніли. —
 З блюд золотихъ заслона піднялась,
 Що дар блискучий з шовку оболоков
 Скривала щільно пред цікавим оком.

52.

Глянь, золото, що ганлес з дна скального
 Руслом широким котит і несе,
 Що львиним кігтем від стрільця гірського
 Гриф у гірських щілинах стереже,
 І те, що нори із піску мілкого
 Будуючи, мурашка вибере,
 Все те в тяжких сто блюдах ту сміялось
 І разом в блесках тисячних влискалось.

53.

Но ще більш чисте, барвне і ясенне
 Від того, що з твердої йде скали,

Тремтіло в чарі злото щиро-плинне,
 А фалі жаром жеврілись, плили;
 Лиш раз до року чудовне, пустинне
 Б'є жерело тим злотом на землі.
 Сю чару цар у гору піднімає
 І дару вартість оттак величає:

54.

„Лиш світло будит перші ніжні квіти,
 Лиш в світлі нізний дозріває плід;
 Святії лучі, того світла діти,
 В нутро земля всеісає і згустит,
 І з них се злото, що як сонце світит, —
 Зволь їйх, найкраща в дар отсе прийміть!
 Ними царі чоло своє вінчають
 На знак, що силов богу ся рівнають.“

55.

Так цар рік. І як при пирі пан дому
 Що найдорожше жертвує богам, —
 Так злотий плин у блюді золотому
 Він на мураву виливає сам.
 Бризнув плин по муравнику м'ягкому,
 Розливсь рососою золотою там.
 Но в м'ягкім моху скрита, тиха, гожа
 Стоїт недвижно нерозцвила рожа.

56.

Злий, заводу пекучим болем гнаний
 Цар відступивсь, почервонілий весь.
 Ось виступає Мурнн з Тапробани,
 Надієв сміло серце в груди б'єсь.
 За ним численні ступають дворяне, —
 Криштальні мушлі ніс оршак отсесь,

А краєм кождїй тонко тканї сплїти
До долу звисли, золотї мов сїти.

57.

Як познимали із мушель заслони,
То блеск так ясний навкруги розлігсь,
Мов сам бог моря з водяної тонї
Весь морський скарб коханці ту принїс :
Такі там перли сїяли пречудовні,
Що в мушлях тих богатий цар привїз.
Ще підивом пани й панї в круг знятї,
Аж Негр смїлійше так почав казати :

58.

„Сонце кріпит, но вмїє і звямити,
Роси нічний благодатнійший плин :
Йїй не досить освіжить, оживити,
Вна небо зносить в глїб земних долин,
Вна рожу в сонце вмїє прояснити,
В зірку фіялку і пречистий крин ;
Но надто швидко блеск ві щезає,
Лиш в перлі блеск той раз у раз трїває.

59.

Так Негр сказав, і с поглядом гордим
Пречудне зерно по муравї сїє,
Аж цвїти низко клонятея під ним,
В чашках йїх перла мов роса яснїє.
Гнеть, мислит, рожа розцвїтець затим,
Єго найкращї сповнятея надїї ;
Но в мягкїм моху скрита, тиха, гожа
Стоїт недвижно нерозцвїла рожа.

60.

Коли так Негра гордість присмиріла,
 Пан Саби тайком усміхнувшись встав;
 Ёго хід легкий, ёго міна сміла
 Віщуют, що лиш він судьбу вгадав.
 Лиш листєм вкритий, в кошику, що с ціла
 Сплетений з лика, дар ёго лежав;
 Лиш, що в круг любо ся розносит,
 Якість, прикмети дарунку голосит.

61.

Бо кожде зіле солодко пахуче,
 Котре під скваром Арабіі спіє,
 Цвітки, що в сонце все глядят пекуче,
 Колосє, що богатий Нард леліє,
 З мірри кадило золотом блискуче,
 Вонний ціпамон, що над всі ціннії
 Зіля цінитєся, — все, що в землі южній
 Ё найдорожше, цар привіє потужній.

62.

..Що може дати роса, що сонце ясне?
 Обоїх мінитєся і гасне світ,
 Сли духа тепле повіванє красне
 І гори й доли вічно не живит.
 І золото й перли, все те людім власне,
 Але кадило лиш богам курит;
 Вно тільки — образ духа — на незримих
 Крилах летит аж до небес тих синих.

63.

Так цар сказав і в зеркалі з хрусталу
 Послідні сонця проблиски зібрав;

Враз спалахнуло, і по темнім гаю
 Солодкий запах живо сь розілляв.
 Горбок рожевий клубки обливають,
 Упій блаженний серця всіх обняв;
 Но в мягкім моху скрита, тиха, гожа
 Стоїт недвижно нерозцвіла рожа.

64.

Коли ж зальотники з устидом стали
 І смутно на той образ чарівний
 Дівчата й дільні лицарі глядали,
 Навіть Астольф заплакав сам старий. —
 Почувсь мов шепт і ніжний повів з дали,
 Мов прилив моря в тихий змрік літний,
 І з вітром звільна, с фалями знімаєсь
 Солодкий звук, і в ті слова складаєсь:

65.

„Золото в ямах підземних глибоко
 Без світла б вічно бовваніло в дільмі;
 Щоб перли блеск твоє принадив око,
 Мусит блеск сонця прояснить її;
 І запах, щоб взнесенися міг високо,
 Вноситея лиш на воздух і огні.
 Хто сам жите від других позичає,
 Чи ж дати другим він жите здужає?

66.

Тіло мертвє духових діл не вдіє,
 Бо духа радість — творене легке.
 Любви лиш жар любовою нас огріє,
 Душі лиш запал душу нам двигне;
 Краса с красою любо ся деліє, —
 Лиш так ся діва ніжна відітхне,

В красу і в запах чудно пристроєна
Тому дасть щастє, котрим збуджена.“

67.

Так голос рік, і у дрімучім гаю
Мов ніжний шепіт занімів, затих;
А вже встав місяць на небеснім плаю,
Земля лежала в квітах запашних,
Мов любка, що танешний шум кидає
І милого жде в думках світляних.
Вже розчаровані царі й гнівні
До своїх війск вернулись без надії.

68.

Аж ось Альпін, страхом і тугов пертий,
Покірно, склінно перед кругом став,
Руков на арфі золотій опертий,
З котрої сонні звуки викликав;
Стрімкий, високий, погляд му отвертий,
Князеви й красавицям ся кланяв.
На молодця хорошого, поставі
Пані й панни ззиралися цікаві.

69.

Він мовит: „А вже ж я того не вискаю,
О що на дармо старались царі,
Но бідний дар свій я отсе складаю,
Що тайно в серці процвіта міні;
І хоть лиш бідний спів вам заспіваю,
Най спів мій буде маревом у сні:
Як стиха мчатся в німій ліса темні
В місяця блеску барвні сні приємні.“

70.

Так рік Альпін, співак пісень сердечних;
 Астольф в знак ласки берло похилив.
 Той в мягку зелень сів собі безпечний,
 Відки з росов новий вже запах плив;
 Зразу безладно в звуках бистротечних
 Образ будуючі ся пісні мглив;
 Аж звільна в смілих фаях і розгонах
 Слова злились і звуки в стрійних тонах.

71.

Чу! він співа, як з зародів таємних
 В ослоні тьми цвіт рожі заснувавсь,
 В густім окруженю листків зелених
 Будушов вонев живо наливавсь.
 І хоть вже в піхви закамарках темних
 Богатий цвіт розрісся, піднимавсь, —
 Но дух іще без втіхи і без болю
 Дрімає в несвідущім супокою.

72.

„Но як весна і легіт теплотою
 І втіхов небо й землю обіймає,
 Спів соловіїв зазвонит горою,
 Забренит бжілка, водиця заграє.
 Луг вкрився цвітів красов золотою
 І кожда ніч красу їх відновляє. —
 То й вона чує в хоронянім листю
 Надії роскіш, жизні повню чисту.

73.

„Але не так, як другі весни діти,
 Котрі за першим подувом весни

З пучків зелених прутся, щоб ясніти
 Вчаснійше, хоть лишень короткі дні, —
 Рожа завчасно не марнує цвіти, —
 Звільна, но довш пишються вона;
 Скарб ві чистий у нідрах беспечних
 Спит, повен бажань і надій сердечних.

74.

„Но як поволи рзпукнесь обслона
 І ясным оком з скритка поглядит
 Ветидлива рожа, з ніжного ей лона
 Блеск золотий глибоко затремтит,
 І радуєсь — усіх квіток корона —
 Житєм, що вкруг росте, звенит, бурлит,
 Ёй перший запах, що мов віддих лєся,
 Ё вже любов, хоть лиш житєм здаєсь.

75.

„Як чудно-гарно, сли святіі лучі
 В життя глибині несвідомо тліют,
 Не як чужий дух, як мовні блискучі
 В роскоши дикій і кіпят і мліют,
 Но ясні, чисті, незглубимо бючі
 В кождей пульсє серця входят і ясніют,
 Сли кожда сила движєсь, не марніє,
 З любви йде і в любви жие і мліє!

76.

„Но все давно вже жде в тиши роскішній,
 Поки послідний пукне покровець:
 Ледво тремтит на гильці лист утішний.
 Ледво журчит вода в потічку дєсь,
 У гору пнесь усякий цвіт прецишний,
 Клонитєя листє, зупинивсь вітрець,

Щоб нову квітку найперш привитати,
Роса на луг вагуєсь опадати.

77.

„Як ранком сонце сред тиші святої
Зішле луч перший з брами золотій,
То й вна з обслони вириваєсь свої,
Встидливо, вбрана у весільний стрій;
Із лона пахощі пливут чудові;
Глядит — не знає, що се сталоь їй!
Богу, що з малку їй пестив, лелівав,
Тепер розвились ті листки чудні.

78.

„І як пастирка в тихій оболоні
Незнакомому серце давши в дар, —
Аж ненадійне зрит його в короні;
Він, муж ві — тепер могучий цар! —
Як скромно вна на пурпуровім троні
Сидит, до люду гарну клонит твар, —
Так рожа в низ встидливо поглядає,
І хто так взніс їй високо — не знає.

79.

„А все співа, цвите, смієсь і сїяє
Весна голубит твір найкращий свій,
Мотиль, водянка легка прилітає,
І бжїлка й теплий легїт весняний,
Все єї вонним духом ся впиває,
Що з тисяч жил пливе на світ цілий;
Хоть лиш одного він ущасливит,
Но скарб любови й світ весь оживїт.

80.

„Тепер свобідно в світлі вже купавсь
 І грієсь теплим леготом наскрізь,
 Чим раз пишнійш. богатше розвиваєсь
 Чудова чашка з між росистих сліз.
 І блеск ві мінитя, відновляєсь,
 Мов миг любви в любви ся вік розріє;
 Бо різнобарвно, змінними прудами
 Житя бездонні струї мчатя з нами.

81.

„З яким ж тоді вна жаром ся звертає
 До того сонця, що любов їй шле!
 Не менше хоче дати, як приймає,
 І богатіє все, чим більш дає.
 А хоть вно пізно в морі поринає
 І ніч важка на землю з неба йде, —
 Най кождий цвіт стуляєся і клонит,
 Вна му привіт шле й в даль з свої воні.

82.

„А як коли під мовчанков грізною
 Важкіі хмари вкриют неба звід
 І з богом сонця вирушат до бою,
 Стінов заслонят єго ясний хід, —
 То вна трівожно с сердечнов любовою
 Милійший запах шле му в супровід.
 Нераз любов більш добирає сили
 В болю, в трівові, а ніж в щастя хвили.

83.

„А як вже він скінчив завзяті бої
 І теплий легіт любо шле долів

Й холодну росу — знак побіди свої —
 То радує ся рожа з ним посів,
 Встидливо гнесь до долу головою
 І ледво дише серед пахощів.
 О чисте серце! Як ти в бою сильне
 І сміле, — а в утіхах так похильне!

84.

„Тож розцвитай ся в чисту жизнь новую
 Закрита, ясна зіронько любви!
 Роспанахай заслону сю нічну,
 На світ новий, широкий погляди!
 Співак убогий, я лишь спів дарую, —
 Послідний сей мій щирый дар прийми!
 Як о імя колись будеш питати,
 Хто ж зможе ти хоть би мій гріб вказати?“

85.

От так Альпін співав; як спів скінчив ся
 А в круг ще фалі, воздух і гайі
 Тремтіли звуком, сумерк весь стихився,
 Мов тони ті ловив у тишині, —
 Втім звук, що й не зовсім ще впокоївся,
 Почав ся в форми розрастать нові.
 І вже не знать, чи се лиш звуки гожі
 Тремтять, чи віє ніжний запах рожі.

86.

І мов о фалю фаля ся ломає,
 Так звук із звуком сплівшися німів,
 А в лоні рожі щось тремтить і грає,
 Мов вонь, роса, мов блеск поранних днів.
 Нові все форми і види приймає, —
 І ось у цвіті воплотився спів!

Бо що раз серце вчує щиро й міцно,
Се в жерелом життя зіллеса вічно.

87.

І як хмарками місяць в легка вкритий,
Хоть го не мож очима доглядіть,
Все млявий пробіск звик крізь хмари лити,
Рожеве пасмо путь єго значит, —
Так мгли, котрими рожі цвіт облитий,
Блеск пурпуровий чудно червонит;
В обвою тім легкім, мов сонні мрії
Цвіт рожі мов крізь сумерк ся видніє.

88.

Аж глянь, з м'якого мху ся пробирає
Богатший, красший Пупінок при склоні:
З отвертій рожі любо позирає,
Гожа головка в золотій короні;
Зелене листє гарно ся сплітає
В ніжно-шовкових шат м'яккі обелони,
Роса ж. що їй на листечку світилась,
На білій шиї в шнур перел змінилась.

89.

І як поволи спліт чарівний, барвний
І воні й звуків занімів, распливсь,
Струнка і ніжна в мовчанці повабній
Стоїт дівця, — погляд заблудивсь
Десь в даль, — корсетик на груди єдвабний
Фалює: аж з дна груди вихопивсь
Віддих найперший; ворухнулось тіло,
Нога знялась і стала знов несміло.

90.

Як зваблена днем весняним ясенним
 Несміло птичка перший раз зліта
 З гнізда мягкого по гилькам зеленим,
 З корча на корч, с пеньочка до пенька, —
 Так вона несміло, с подивом непевним
 Сюди то туди оком погляда
 І бачит в світлі місяця блідавім
 Ліс, луг, цвіт, листь, хмари, ниви й фалі.

91.

Но ось без ціли блудячи очима
 Альпіна вздріла, що пред нею клячнт, —
 Що се за чарів потягла йї сила,
 Що від тепер на него лиш глядит?
 Лице спаліло, груди трепече мила,
 Любов пройма і роскош йї і встид!
 Хоть взір від него відвертати хоче,
 Самі біжат йому на зустріч очи.

92.

А як з бажанем серця молодого
 Уже боротись довше не могла,
 С встидливим склоном личка румяного,
 З оком, що жаром роскоші пала,
 С трепетом страстно хилитея до нього,
 Липнут к вго устам ві уста,
 І в поцілуі, що огнем палає,
 Обох чуте в одну жизнь райску тає. —

93.

То хтож в тій хвили з зимним серцем скаже,
 Що лиш безумець той, хто весь свій вік,

Весь рай свій за одну лиш ласку важе,
 Що миг лиш світит, і тоне у змрік?
 Ні, се пожар, що всі терпіння змаже,
 Житє, що ясно світитєся по вік;
 В нове бутє дух з духом ся зливає,
 Новий з пожару феніксє вилітає.

94.

Між тим, коли ще в радіснім мовчаню
 Дивувсь все, — здавсь, немов з небес
 Злітає зірка в місяця сіяню
 І легко в низ на срібних мглах несєсь;
 Вже цвіти й гилі в дивнім меркотаню
 Блищат, став золотом обливсь увєсь....
 Се віз хрустальний — гнєть усі пізнали,
 Котрий в воздухах бистрі грифи мчали.

95.

Ось він зблизивсь і всі пізнали живо
 По зорявім серпанку на лиці,
 По проміннім вінку, що сїяв на диво —
 Царицю фей, — і зрадувались всі.
 При ній Леонтес ось засів на ліво,
 Іянта ж фея по правій руці:
 Вна гожа, гарна, вічно молодая,
 Він муж поважний, гідностю сїяє.

96.

А якь спустившись на луку зелену
 В рожевім блеску зупинивсь возок,
 То приступила к Кльотильді й Альпіну
 Цариця — ласки й доброти зразок.
 Обоім руку дала чудодійну,
 Обох ласкавий привитав їй взрок, —

Відтак веде їх до вітця й до неньки
І так віщає словом солоденьким :

97.

„Ось син ваш, що давно його втерjali!
Очистив він все п'ятно ваших змаз.
Тота, котру чутя єго обрали,
Любов єго ось ожила як раз.
Слів єго чари чар судьби прогнали,
Ий людський вид, його дали для вас.
Лиш мертвий блеск, багачтво й власть єднають
Жите — любов і спів лиш уділяють.

98.

Так фея мовит. Живо, втіхи повні
Діти — ще й голос не затих зовсім —
Верглись в обнята родичів любовні;
Кльотільда плаче, радуєсь Альпін!
І наче вітер з згаслої головні
Роздує іскру в ясну полемінь, —
Так тут усяке радуєсь посполу
Сих давним щастєм, тих втіхов новою.

99.

О, що за стріча! О витанє гоже!
Рука об руку всі стоять ось в круг:
Ту син від мами розстатись не може,
В обіймах батька доня сліз ллє струг.
Кожде імя найкраще враз ту схоже:
Син, доня, тато, мати, муж і друг!
Лиш ті, що ту найрадше б обнялися,
Стоять розлучно, сполонівши лица.

100.

Но гнеть з благословенством батько й мати
 Тремтячими руками провожають
 Щиренько діву в молодця обняти
 І звязок серць їх радо освячають.
 Гнеть рух почавсь: увесь остров багатий
 І співи й танці втішні звеселяють;
 Аж далі стихли співи в пізній порі,
 Погасли світла й піднялися зорі.

101.

І віддалилась тихо Фей цариця,
 За нею й прочі гості розійшлись,
 Лиш легіт гравсь і фалі в такт лилися
 І любий запах круг коханків вивсь.
 Хоть тут шовкові шатри не пялися,
 Місьць ложа лиш трави килим стелився,
 Но чути вже таємний духів повів,
 Що трон найкращий готують любові.

102.

Бо ледво є хитрим усміхом з острова
 Послідний гість тихенько щез у тьмі,
 Враз золотого моста вся основа
 Запалась в воду, в фалі світляні.
 Вни є своїм остались без слова,
 З любовою своїов і є собов самі.
 Ніхто їх віжних шептів не почує,
 Не вздрит їх пестоців ні поцілуів.

103.

Фаля взнесєся то знов опадає,
 Остров щасливий тихо мов бренів,

По гиях місяць срібним світлом має ,
 На спячих цвітах блеск його розтлів.
 Ось соловій в тиши розпочинає
 Солодкий свій, довгозвенячий спів,
 А вітер в темній прохолоді гаю
 Між листем шепче і в срібнім ручаю.

104.

Де ті обоє ніжно сь обіймают
 В солодкім перших цілюнків упою,
 Почавсь живійший рух і шепт у гаю,
 Барвнійше цвіти хиятєся по полю,
 Росою трави блискотят, і грают,
 Повій повивєся зеленев габою
 В повабних сплєтах поміж листє й квіти,
 Вічно живі свої звиває віти.

105.

Як Амора стріла в дівичім серці,
 Красит лілію крапля золота;
 В розкішнім болю плаче і смієтєся
 Рожа, росою повна аж до дна.
 Но злегка лиш хміль бандолистий ветєся
 І над водою листєм обвіса;
 Півсонні смотрят з зеленої травки
 Крадьком підліцки, нарцизи й фіялки.

106.

Лєдво крізь гущі місяць там проблісне,
 Де собі Амор збудував свій трон;
 Лиш здали чути любі птахів пісні,
 Здали шепочут птахи, мов на сон.
 Як повій тісно сплєтом рожу тиєне,
 Так любко любку обніма тягом.

Німа ніч; лиш поетови повіли
Листки, вонь, воздух, цвіти — що там здріли-

107.

Так я співав, коли й міні явилась
Іс першов рожев втіх весна нова;
Но зраднo доля зо мнов обходилась,
Вказала рай, а горе подала.
Ох, ти в мягкій мураві вже спочилась,
С тобою враз і доля й жизнь моя.
Все ми взяла та страта неповертна,
Оставсь лиш спів сей, біль й любов безсмертна.

1. жовтня 1849 р.

К о н е ц ь.

Із Віргілієвих „Скотарских поем“ (*Bucolica*).

І. Т І Т І Р

Вже в замітці про жите Віргілія сказали ми, що спонукало поета написати сею поемою: іменно ласкаве призволене Цезара Октавіяна, щоб Віргілій остався беспечний в своїй посілости в Андес коло Мантуї, з котрої хотіли прогнати його дикі вояки. Зміет поеми такий, що оден пастух, прогнаний з своєї батьківщини з своєю отарою, стрічає в лісі близь Андес Віргілієвого пастуха Тітіра, котрий беспечно пасе воли свого пана. Тітір розказує йому про причину сего: як то він еего літа був в Римі і там чув наказ божеского молодця (Октавіяна), що вони (пан его і приналежні йому пастухи) мають остатися в своїх добрах нетикані. Бідний утікач завидує его щастю і оплакує свою власну нещасливу долю.

Мелібей

Тітіре, ти ту в тіни кріслатого бука
На тростяній сопілці добираєш звука
До дум дубрівних! Ми розстались з рідним гаєм,
З батьківським полем милим, і вдаль утікаєм;
Ти ж Тітіре безжурно під тінисті гилі
Сів, і лісам щебечеш красу Амаріллі!..

Т і т і р

О Мелібею! рай той з ласки бога маю —

Бо я ж його як бога чтити все гадаю!
 На вівтар його в доказ божескої чести
 Буду ягня найкраще що рік з тюрми вести.
 Він дав, як бачиш, моїм воликам буяти,
 Міні же на соплці, як сам схочу, грати.

Мелібей

Не завиджу тобі я, — тільки се ми дивно,
 Бо нас по селах доси гонят непереривно.
 Диви, як я нужденний, кізки поганяю,
 А ось тую, Тітіре, ледви попихаю:
 Ген там в густій ліщині близнята лишила,
 Надію тюрми, що їх на скалі вкотила.
 О, як часто те лихо — сли б лиш ми зважали —
 Дусі ражені громом нам пророкували!
 Но я тебе питаю і благаю щире:
 Котрий се бог так справив, розкажи Тітіре?

Тітір

Є місто, Римом звесея; я дурний гадав єм,
 Що се таке, як наше і з ним го рівнав єм.
 Де ми на торг звичайно пастухи виходим
 І свої приховочки на продаж виводим.
 Бо звісна річ: які пси, такі і щенята,
 А які овечата, такі і ягнята.
 От так мале з великим ум рівнав простачий!
 Но се таке ти місто, що я ще й не бачив,
 Взнесло чоло гордеє над всіми містами,
 Як кіпаріє потужний понад будяками.

Мелібей

Яка ж була причина, що ти Рим хтів здріти?

Т і т і р

Свобода! Та, хоть пізно стала мні зоріти,
 Коли вже сивий волос став я підстригати,
 Заглянула на послід до мові хати
 Тоді, як Амарілля мні принаду дала,
 Тоді, як Галятея вже мя понехала.
 Бо признатись, пок з Галятею тримав я,
 Не було й волі, і худобу занедбав я.
 Хоть з моїх стад чималі жертви місто брало
 І невдячне товстий весь сир мій пожирало, —
 Ніколи я від него не бачив подяки,
 Ні гріш не обтяжав мні пазуху ніякий.

М е л і б е й

А то я дивувався, чом та Амарілля
 Нераз така сумненька, все богів молила,
 Чому на деревині ябка забувала, —
 Бо милого не було, а вна сумувала!
 Так, за тобов, Тітіре! Тут тебе смереки
 Й криниці звали й сей гайочок недалекий.

Т і т і р

В такій недобрій скруті що ж було чинити?
 Ніяк було сь із тої неволі звільнити,
 Ні про богів, в тім ділі помічних, чував я.
 Аж там, у Римі, того молодця пізнав я,
 Котрому в кождім році, поки буду жити,
 Що місяця офіри буду приносити.
 Той перший мні на прозьбу відповів ласкаво:
 „Пасіт воли, хлопята, як колись бувало
 І до ярма скотину придатну ховайте,
 До яловиць хороших бугаї пускайте!“

Мелібей

Щасливий ти, дідусю! Ти ж на своїм полі
 Свій пан, і всего тутка для тебе доволі!
 Хоть ораниці густо вкриті ріняками,
 Хоть на луці осока і багно з млаками,
 Но все ж в чужу ти пашу не займеш ні разу,
 Ані чужий товар в твій не впусить заразу.
 Щасливий ти дідусю! між тими річками,
 Ось тутка над святими тими кирничками
 У тіни супокою можеш уживати.
 Он на межі сусідній живопліт видати,
 Де з ив гіблейські бжололи чистий нектар носят,
 Тебе розкішним бреньком знай до сну аж просят.
 Там на скалі навислій он винар співає,
 А твій любимець голуб ось, аж ліс лунає,
 Воркує тужно в лісі на вершку ялиці,
 Йому ж із гильки вяза вторують горлиці.

Т і т і р

Скорійш бігущий олень полетит в воздухі
 І море висхне й риби побіжат по сусі,
 Скорійш переблукавши всі світа границі
 Бездомний Парт із Рену зачере водиці,
 Скорійше в Тигрі будуть купатись Германці,
 Ніж він би мав затертись в моїй вдячній тямці.

Мелібей

А ми одні підемо в скварні АФрів пущі,
 В країну Скитів, — другі там, де бистро рвуці
 Мутні білявим глиєм ревуть Океу води,
 Або в Британську землю, де сонце заходить.
 О, чи ж коли ще ввиджу свій куток родинний,

Нужденну сю землянку с кришею з дернини,
 І те убоге поле, всі мої достатки?
 Скажений вояк нині пан моєї хатки,
 Дикий варвар взяв поле й пашні перелогі!
 От де загнала незгідь наш народ убогий!
 Кому ж я поле сіяв, кому щепив груші?
 Кому садив рядками виноград на суші?
 Іди, моя голубко, колись так щаслива,
 Ідіт, кізки нещасні, журу моя мила!
 Вже не побачу більше в холоді простертий,
 Як корчами на скали будете ся дерти!
 Вже більше співаночок не буду складати,
 Вже під дозором моїм більш вам не гуляти,
 Не скубти конюшинку, що цвите в відсоню,
 Не гризти брость лозову ген по оболоню!

Т і т і р

Ту, брате, зо мнов можеш сю ніч переспати, —
 Ось ту на свіжім листю будем спочивати.
 Сипкі у мене ябка, каштани печені
 І спорі бербениці бриндзев наповнені.
 Вже з стріх в селі дим стовпом аж під небо вся,
 А з гір верхів тінь довга на доли кладеся.

II. ПАЛЕМОН.

Сеся поема написана на честь намістника північної Італії, Азінія Полліона, що сприяв Віргілієви. Зміст поеми, наслідуваний по троха з Теокріта, такий, що два пастухи, Меналк і Дамет, спіткавшися на толоці, заходять с собою в суперечку і визивають оден одного на супірництво в співаню двовіршових пісеньок. Сусід Палемон, старший віком, має бути судією в їх спорі, але коли спів скінчився, не хоче ні одному ні другому признати першенства.

Була се дуже щаслива мысль о. Осипа Шухевича, перекладати латинські двовіршні співанки (сатіра атоєваєа) нашими коломийками, котрі і по тону і по значіню дуже до них подібні.

Менальк

Скажи міні, Дамете, се чия скотина?
Чи Мелібея?

Д а м е т

Е, ні, Егонова власна,
Міні велів їй Егон пасти в полонинах.

Менальк

Ой все тота овечка — худібка нещасна!
Він там собі зриває на Неєру очи,
Злий, що мене за нього промінять не хоче,
А ту слуга в годині двичі вівці доїт,
Матки бідит, ягвята молоком не поїт.

Д а м е т

Годило би ся прецінь о тім памятати,
У очи такий закид людям не метати.
Та ж знаєм ми й о тобі ладного чимало.
В яких то ти яскинях пустувавъ бувало.
Чого ся навіть цапи були би встидали, —
Но Німфи добротливі з того ся сміяли.

Менальк

Ага, тоді, як здріли, що ножем я в злости
Мікона щепи зривав і виннії брости?

Д а м е т

Або тоді, он тямись, під великим буком,
 Як Дафніди сопілку ти зламав враз з луком!
 Лукавий! Скоро тільки дар від неї вздрів єсь
 Дарований другому, — туй ся розболів єсь,
 А як бись був му шкоди не зробив такої,
 То певно пук бись зараз з лютости самої.

Менальк

Що ж скаже пан, сли наймит дудрає кат зна — що!
 Чи ж не тебе я бачив, ледаче ледащо,
 Як Дамоновог' цапа хтів ти крадьком взяти,
 Хоть не вгавав на тебе Лиска уїдати?
 Я крикнув: „А сей злодій ту чого припхався?
 Тітіре, згонюй вівці!“ — а ти в швэр сховався.

Д а м е т

Він в пісни побіджений мав мні цапа дати,
 Котрого моїй дудці удалось зискати.
 А щоб ти знав, то мій цап! Дамон сам признався,
 Лиш го міні віддати завше отягався.

Менальк

Ти побідив го в пісни? Чи ти й дудку може
 З кількох сповну воском мав коли, небоже?
 Чи раз на роздорожу ти нездаро мучивсь,
 Калічив пісні на пищавочці скрипучій!

Д а м е т

Ану, коли йно хочеш, то ми поборімся,
 Хто з нас співає красше, оба досвідімся!
 Щоб ти не вагувався, що тя дармо бавлю,

Я первістку онтую тобі в заклад ставлю :
 Вона що дня два рази скопець вдою має
 І крім того близнятка молоком плекає.
 Тепер скажи, міні ти що за заклад ставиш ?

М е н а л ь к

Раднісенько пристану на те, що ти правиш.
 Но я тобі з отари нич не пожертвую :
 Дома маю крім батька мачоху лихую,
 Двичі що день карбуют — одно овечата,
 Чи всі прийшли до дому, а друге ягнята.
 Но сли вже приступав к тобі не на жарти,
 Я дам таке, що й сам признаш, що більше варте.
 Пугар буковий маю, довбаний самою
 Славного Альцімеда скусною рукою.
 На нім із винограду вінок уточений,
 А грозни винні чудно блющ обвив зелений ;
 В осередку два лиця : Конон, тай ще другий,
 Що описав народам світа всі округи,*)
 В котрий час рільникови жнива зачинати,
 Коли загненим плугом скибу вивертати.
 До уст го ще не брав я, в схованці тримаю.

Д а м е т

І я з рук Альцімеда тож дві чарки маю :
 Повою ніжні сплети вушка обвивають,
 Орфей по середині й звірі, що гуляють.
 Ще їх до уст не брав я і держу укриті.
 Но сли корови хочеш, що чаркі хвалити ?

*) Конон, славний математик і друг Архімеда; другий учений, о котрім ту мова, бесперечно астроном Евдокс з Гнідос.

Менальк

Вже днесь ми ся не вирвеш, чим хоч заставляйся!
 Най судит ось Палемон, ти на него здайся,
 А я тобі покажу, будеш памятати,
 Як то кого о заклад сміло визивати.

Д а м е т

Ну, добре, — став що хочеш, я не зволюкаю,
 Нікого не боюся; тільки вас звиваю
 Сусідо Палемоне, слухайте уважливо,
 Бо сев не дурниця — і судит правдиво!

Палемон

Співайте ж! Сядьмо тутка на мягкій травици.
 Що цвіту в полю нині, що житя в землиці!
 Як ліс шумит тужливо і як зеленіє,
 Яка весна прекрасна, теплий вітер віє!
 Ти зачинай, Дамете, — ти за ним, Менальку!
 Таку Камени люблят перемінну вальку.

Д а м е т

Зевса честь співайте, музи, Зевса світ весь повний,
 Єго слава — земля й небо і мій спів любовний.

Менальк

А мене Аполльо любить, я к Аполля славі
 Саджу лаври й гіяцінту квіти червонаві.

Д а м е т

Сама мене Галка чепит, котру я кохаю:
 В лози фиркне, а все зиркне, чи я їй шукаю.

Менальк

Мій Амінт до мене ходит, як лиш зорі встанут:
Пси го наші ліпше знають, ніж саму Діяну.*)

Д а м е т

Гарний дар я пристараю своїй Галці любій:
Місце знаю, де гніздятся голуби на дубі.

Менальк

Щом ти мала, любку, дати, сам собі возьмеш ту:
Десять яблук злото-жовтих, — завтра дам ти решту.

Д а м е т

Що с тобою. серце Галю, ми нарозмовлялись,
Боги би нам завиділи, як би лиш дізнались.

Менальк

Щож ми з того, що мій любко не гордує мною?
Він у сіти дика гонит, я при сіти стою.

Д а м е т

Шли мні Філю нині, Йолю, — днесь мої вродини,
А як празник буде, Йолю, то ти сам прийди ми!

Менальк

Ой я Філю над всіх люблю: в сльозах мя прощала,
Довго, Йолю, ще за мною „Будь здоров!“ шентала.

*) Діяна (по грецки Артеміс), богиня стрілецтва, котрій посвячені були пси.

Д а м е т

Як нівечит вовк отару, буря ниви зрілі,
Буйний вітер дерев плоди, — нас гнів Амаріллі.

Менальк

Як дощ нивам любий, козам листечко зелене,
Кітним вівцям брость мягенька, так Амінт для мене.

Д а м е т

Польйон любить наші пісні, хоть строю сільського;
Пасіт, Музи, яловицю, для читателя свого!

Менальк

Сам Польйон складає пісні, в дарі віл для нього,
Що ногами землю рив, грозит буйним рогом.

Д а м е т

Хто тебе, Польйоне, любить, най рад к тобі входить,
Най му медом вік спливає, гліг му груші родит!

Менальк

Хто, Польйоне, Бава любить, хто за Мевом стоїт,*)
Най той лиси в плуг впрягає, най той цапи доїт!

Д а м е т

Ви, що зіля збираєте й земнії суниці,
Варуйтеся, молодчики, змий сичит з травиці!

*) Бавій і Мевій, кешські поети, котрі в своїх віршах висмівали Польйона.

Менальк

А-бир, вівці, від берега! Беріг обсуваєсь!
Як злякався чорний баран, в кудлах потрясаєсь!

Д а м е т

Заверни, Тітіре, кози, що пасут при річці, —
Як прийде пора, я сам їх обмию в криничці.

Менальк

В воду, хлопці, з овечками! Жар молоко сушит, —
Відтак марно вівчар вимя долонями душит.

Д а м е т

Ах, як худі бички мої в буйній полонині!
Так то вадит жар любовний газді й худобині!

Менальк

Не любов то тому винна, що лиш шкіра й кости:
Якесь око урекло ми ягняточка в злости.

Д а м е т

Будеш мудрий, як Аполльо, сли б ми зараз рік ти,
Де з землі до неба всего тільки й є пять ліктей?

Менальк

Де росте той цвіт — скажи мні, твоя буде Філя! —
Що написана на ньому назва его кріля?

П а л є м о н

Не річ моя — так важний заклад розвішати:

Оден варт, як і другий, ялівку дістати.
 Но най любови роскошів кожний уникає,
 Пок сам ві гіркого досвіду зазнає!
 Гей хлопці! Запирайте отворені слюзи!
 Досить вже розлилося з них води по лузі.

ХОРОБРИЙ ВОІН

(Уривок із легенди Гердера)

Зла то хоробрість, коли брат на брата
 В звирячій злості до бою стає!
 Кров го, як тигра, не ласит проллята
 Бо тої жаден з витязів не пє.

Навіть і стерва жерти він не може
 Лиш стяти, всічи, вбити би хотів.
 Чи з пімсти може? А борони боже!
 Він врага свого й на очи не зрів!

А нераз може і кохає того,
 Котрому нині прикоротав скін,
 Ані на поміч для краю рідного
 Спішит він с трудом з далеких сторін.

Насилля наказ тут його спровадив,
 Свиріпства, драчі, лихоїметва жар,
 Що вічний людскости полон наладив,
 Що людей рівно важит, як товар.

Горівков кожний, вином розжарений,
 Стріляє, коле, мордує і тне!
 Палит і нищит, кровю обагрений —
 А кого? за що? по що? — й не спімне!

А так обидва вороги потому
 В немилосердя дістаються кут,
 С сотнями других у шпитальн'м дому
 На одрі болю в тяжких стонах мрут.

А скоро нужди і голоду сила
 Зневолит лютий закінчити бій,
 Калік громада шлях розб'оєм відкрила,
 Жебрак по хатах харч збирає свій.
 Ах, за заплату вони мордували,
 Борцями найму в повістях остали!

Той чесний лицар, котрий за вітчину,
 А ще чесніший, що за край за свій
 Найвисший, хто за людску всю родину
 Без свого зиску йде на правий бій.

Він пастир добрий, що людскости долю
 До свого серця глибини приймив,
 А свої груди і незломну волю
 Покори й правди щитом укріпив.

Він спокійненько до борби рушає,
 Не забобоном гнаний, не жаден,
 Ані мана го блуду осліпляє, —
 Лиш фальш і лесть, то враг єго єден.

А впаде, вірний висшій, чесній волі,
 То в чистім серці чує милий глас:
 Не праг ти смерти, як той лицар в полі,
 Но й не лякавсь йї, як прийшов твій час.

ПОДОРОЖНИЙ

(Наслідоване з Вальтер-Скота.)

„Отворіт двері для милости Бога,
Бо душу згубит збіджений старик :
Вихор шалів і шарга б'є строга,
В пітьмі дороги й прослідочок зник.

„Не прошу харчу ані запомоги,
Я не влізливий нероба-жебрак, —
Лише струджені очуніют ноги,
Ніч перебуду і піду відтак.

„О, я теперка зо Львова вертаю,
Хрестик свободи приношу я вам,
„Третого мая“ пісню заспіваю
І все розкажу, що чув, видів там!“

Однак на дармо милости благає,
Хоть газда в хаті чує і не спит, —
Він двері корчми таким не втвирає,
Хто ся свободи хрестиком хвалит.

Бо ж хресть Ісусів давними літами
Із забобоном боротьбу підняв, —
Хрест той і нині межі Русинами
Даної волі памяркою став.

Волю діставши і Русин повстане,
Зачне крім поля управляти ум,
Уважнов гадков минувшість огляне:
Чому він доси був світу на глум?

А так і пайка корчмі вже віднаде,
Котру йій доси в дани ніс що-рік,

На гробі нітьми знов просвіта сяде,
Обудит долю і блаженний вік.

Тому то двері шинкар не втирає,
А хреста згадка лиш ятрить в нім злість,
Бо хто зі Львова є хрестиком вертає,
Той хреста поклик й другим проповість!

А хоть ніч темна, дощ ллє, вітер свище,
Любови не збудит жадна прівьба в нім,
Іще плюгавит, клине корчмарище:
„Бодай пропав єсь, би пошиб ты грім!“

В такім злучаю щож було чинити?
Перед собою путь перекрестив,
Почав молитви в дуці говорити, —
Хоть ніч темненька, далі ся пустив.

Іде, як може, а куди — не дбає:
На промисл Бога упова богат,
Що старовливо твори всі тримає,
І його з своїх не пустит оград.

„Чей десь близенько до хаток долізу
І знайду лаздів ласкавійших там
І сном солодким ум журний відсвіжу
А членам трудним одпочинок дам.“

А хоть му важко, що го без провини
Шинкар відправив, плюгавив і кляв,
Що му відмовив жебраній гостини,
Що го в дощ, темрю під стріп не приняв —
Но він тямє божі приказаня,
Не дав унестиь товаричій мести,
Лиш з духа, з серця му бажав пізнаня
Любови словами: „Боже ти прости!“

В таких гадках шукає полекшіня,
Хоть духа давит тяженька печаль;
Він спокійненько чистотов сумліня
Втишає лютий свого серця жаль.

І гнеть ся хмари стали розсувати,
Вітер бурливий в дощем уставав,
І вже на сході зачало свитати,
І путник живо села досягав.

А позад него і ляло і ляло
І блиск за блиском миготав горов,
Як коли ó корчму заллятись увзяло,
І грім за громом воздухи поров.

А корчмареві в страху і трівозі
Гнеть подорожний припаде в догад:
„О, що ж він, бідний, чинит в тій дорозі!
Чей ся до мене поверне назад!“

Совість му серце згадков пожирала
А кару божу пригадував грім;
Душа, що братньої любви не знала,
Судьбу небесну віщувала в нім.

В трівозі лютій заснути не може,
С сумненьков гадков при віконци сів...
„Мої провини, о, врости мні, Боже!
Здержи ще нині справедливий гнів!“

Так то звичайно всі ми поступаєм,
Як вже бич божий над собою зрим,
Тоді у него милости благаєм
І ніби скруху удаєм пред ним.

Но Бог ласкавий не зараз карає,
 Хоть неоден з нас тяжко провинив,
 Від нас поправи, покути чекає, —
 І корчмареві час той продовжив.

Лише пивницю повинь підмулила
 І всю горівку пірвала с собов,
 Щоб людей більше з ума не зводила, —
 В безвість поплила шумною водов.

12. червня 1848 р.

С О Н Е Т И

(Із Ернста Фр. Шульце.)

I.

О, як ти можеш квіточки плекати,
 Красов їх, вонев наповати грудь
 А таж чужою духам тим остати,
 Що в цвітних чашах творят і снуют?

Чи ж із фіялки тиху біль не знати?
 Чи з рожі ясні проблиски не бють?
 Лілії цвіти сріблаво-листані
 Чи стріл любовних до тебе не шлют?

О, коб любви солодке ти благане
 Душов прихильнов схотіла прийняти,
 То вчула б живо те квіток признане:

Ми світло й воздух раді б понехати,

Щоб росплистись в одно те пожадане,
Котрого з серця не можем прогнати !

II.

Все те надармо, чим тя пісні вяжуч,
Твій ум ніколи не змягчат міні;
Хоть ухом чуєш, що слова ти кажуч,
Но грудь твоя йім не озвеса, ні!

От так достоту квіточку обляжуч
Трепетокрилі пестрі мотилі,
Но на дно квітки вони ся не важуч,
Бо там отрута криєся на дні.

Ти ж полеміні, що в душі повстали
Яко іграшку на хвильку приймаєш,
Смієшся з жару замієць го втишати...

Про мене, бавсь! щасливої забави!
Та ж вже від давна моім щастєм граєш,
То що значит ти й моім болем грати!

ГРАМОТІКА АБО МУЖИЦЬКА ПРИПРАВА

(Поема П. Віргілія Марона.)

Десять вже сповзло годин осінної довгої ночі;
Голосно день вже звіщає когут і крильми шелепоче;
Аж невеличкого поля властивець, ратай працьовитий
Сімуль, щоб голодом в день надходячий себе не морити,
Звільна прочумавсь і з бідної свої постелі здвигаєсь,
Пильнов рукою у потемку щупа, здовж стін пробираєсь
В кут до огнища; живо найшов го, мацнувши руками.

Ще лиш маленький димок куривсь із зотлівшої грани,
Попіл пластом обляг паленіючі іскри кроваві.
К ним нахиливши чоло, він каганець склібно приставив,
Шпилькою гніт підтяг із гирла сухий, волоконний;
Ну тоді дмухом потужним огонь розбуджувать сонний.
Блис жар, скочив на гніт, аж ніч від світла втікає;
Руку зігнувши в дашок, мужик світло від вітру вкриває;
Засув оглянувши дбало, комірку ключем відчиняє.

Збіжя в сусіці на дні невеличкая купка лежала;
З неї, нагнувшись, зачер, кілька мірка по беріг вміщала:
Фунтів шіснайцять ваги у ній вміщалося зерна.
Живо відтак до жорен; над ними дощинка майстерна
Вбита в стіну, до послуги готова, на ній він чим живше
Каганець ставить; відтак рукави оба закотивши,
Оперезав живіт з кози косматим кожухом,
Дучку й каміне обмів помелом і вичистив духом.
Гей, а тепер рукам робота по рівній частині:
Лівов підперсь, а права змагаєся при жорновині,
З гуркотом двигаєсь камінь, вертиться докола незмінно;
Сиплесь мука і хрупоче зерно під вагою каміннов.

Часто як права втомиться, то ліва сестрі помагає
 В праці по черзі. А він то пісні мужицькі співає,
 Простим співом собі вкорочаючи довгу роботу,
 То знов: Цібале! кличе. Так служниця, муринка з роду,
 Звалася; весь вигляд єї посвідчав, якої вона віри:
 Волос курчавий, надуті уста і темний цвіт шкіри,
 Груди широкі, обвислі цицки і живіт запалий,
 Уда тонкі і підшви плоскі, постолы мов, ступали,
 Пяти затвердлі від терня чимало виразок мали.
 Тую збудивши, велить поліи сухеньких накласти
 В огнище, і при огни холодну злітнити воду.

А як безхибно отсе скінчив млинарську роботу,
 В підситок пригірщми мливо своє висипає по части;
 Нуж потрясать! і на дні відділилися отруби в ситі,
 А бездоганний посипавсь крізь очка в лубі пробиті
 Чистий Церери дар; на гладкій його сипав стільниці
 Беріжно, літепла влив туди з святої водиці,
 І розмішавши, місив муку враз с четов водою,
 Твердше сподом обертав і купку лівов рукою
 Сілю частенько солив. Ось тісто загуле пригладив,
 В пляцок круглий відтак розплескав і пальцем провадив
 В довж і в шир, штирокутник верхом зазначивши рівненько.
 Тев до печи поніс, де Цібале дно вже чистенько
 Вимела, — мискою корж прикрив, і грань сипле на миску.

Поки Вулькан і Веста роблять своє у огниску,
 Сімуль марно без діла такбж часу не збуває.
 Інших способів глядить, бо ж Церера сама ще не має
 Доброго скусу, тож він о приправу добірную дбає.
 Правда, край печи в диму у него полоть вудився,
 Груба похребтина ще й лопатки свині; находився
 Там і сира клібук круглястий, на дроті напятий,
 Що враз іс шматем старим звисав із свілока хати.
 Та не туди ти подавсь, не ткнувши йїх, щадний ратаю!

Близько хатини городець був, лиш вербами с краю
 Та тонкостеблюю тростю обведений замість ошлоту,
 Хоч невеличкий, та всяких ярин подостатком росло ту.
 Що лиш для бідних потрібне, то певно єго нехибло ту;
 Ба, і богач користав нераз із убогого плоду.
 Хоч не пишний сад, ратай не щадив коло нього заходу!

От як часом слота його припинила при хаті
 Або як плуг дармував і ріля спочивала при святі,
 Він у горбді трудивсь. Усякі рослини плекати
 Вмів він і всяке сімя таємно землі поручати,
 А коли треба, і воду з сусідних потоків спускати.
 Ось капуста росте, пастернак торонким гилем має,
 Ось ріжуха крихка, жар-зіле і мальва пишна є,
 Морва солодка онтам, чесноку байдахи ось крутіі,
 Тут же і сну насіне, летецький мак зеленіє;
 Закуска ліпших страв, смачна ось гніздиться салата;
 Густо пошарпаним листем стіснилася редька страпата;
 Ваяко з тичини гарбуз до долу обвис, товстопузник.
 Та не властивця се все, — він ощадний, як мало хто инний!
 Се для людей увесь плід: торгової кожної днини
 В місті всіляких ярин величезний він спродував вузлик.
 З вільним плечем, но с порядним грошем повертав він до хатки,
 Тільки часом купував фунт мяса з міської ятки.
 Він зрізованець собі й червоні цибулі кохає,
 Хрін тож, що острим смаком аж людське лице викривляє
 І луковатий чеснок і Венери сочистую руту.

В тихже думках у горбд увішов він і в сюю мінуту.
 З разу, прошпортавши пальцем легенько землицю пухкеньку,
 Штири головки добув чесноку лукового живенько,
 Вимкнув сочистий мокрець і руту крещату щипає,
 Ще й коляндру, що туй у пучках волохатих звисає.
 Все те до хати поніс, при огни миготячим сідає,
 Служниці зично кричить, щоб моздір принесла перед нього.
 Кожду головку відтак із лущиня теребить мягкого,
 Верхні шкірки поздиравши, с погордою мече під ноги
 Геть по землі; головки ж на листочок складає розлогий
 І обмивши, в гладку моздіря жолобину сипле.
 Соли зернистої ще, відтак сира затвердлого щипле
 Кусень порядний; на верх втолочує всю зеленину.

Лівов рукою тепер космату прибрав фартушину,
 В праву ж товчок, і давай чеснок пахучий давити
 С стуком, і все в рівномірну відтак саламаху місити.
 В коло вирує рука; то кожде звільна теряє
 Силу окрему свою; з усього барва одна є:
 Ні то зелена цілком: сир білієсь кришками густими, —
 Ні то м'ялочно біла, бо зелень темнієсь між ними

Часто, як пахощі в ніс йому ся гризучі дістануть,
 Зморщить лице і чхне, власній страві даючи догану;
 Часто, коли рукавом пливучі сльози втирає,
 То безневинний дим грізними проклонами лає.
 Діло кінчиться ось-ось. Не ходив вже товчок, наче грудов,
 Але в масі липкій рівномірно ховзався с трудом, —
 Тож він крихітку цянув туди й оливи товстої,
 Одту тож пару краплин долив, приправи гризкої,
 Ще раз усе розмішав і ще раз добре мішає,
 Пальцем обвів в моздірі, затим моздір обертає, —
 Висипав — масу густу зграмосів у клубук невеликий;
 Ось який вигляд і ось відки назва іде грамотики.

Цібале хліб між тим із грани живо виймає, —
 Радісно в руки мужик приняв го; тепер вже не дбає
 Сімуль на голод, весь день робити може безжурно.
 В чоботи ноги обув, а на голову кучму чупурно....
 Волики в ярма запряг, що радо шию згинали, —
 Нуже на поле! Леміш у скибу! І далі! І далі!

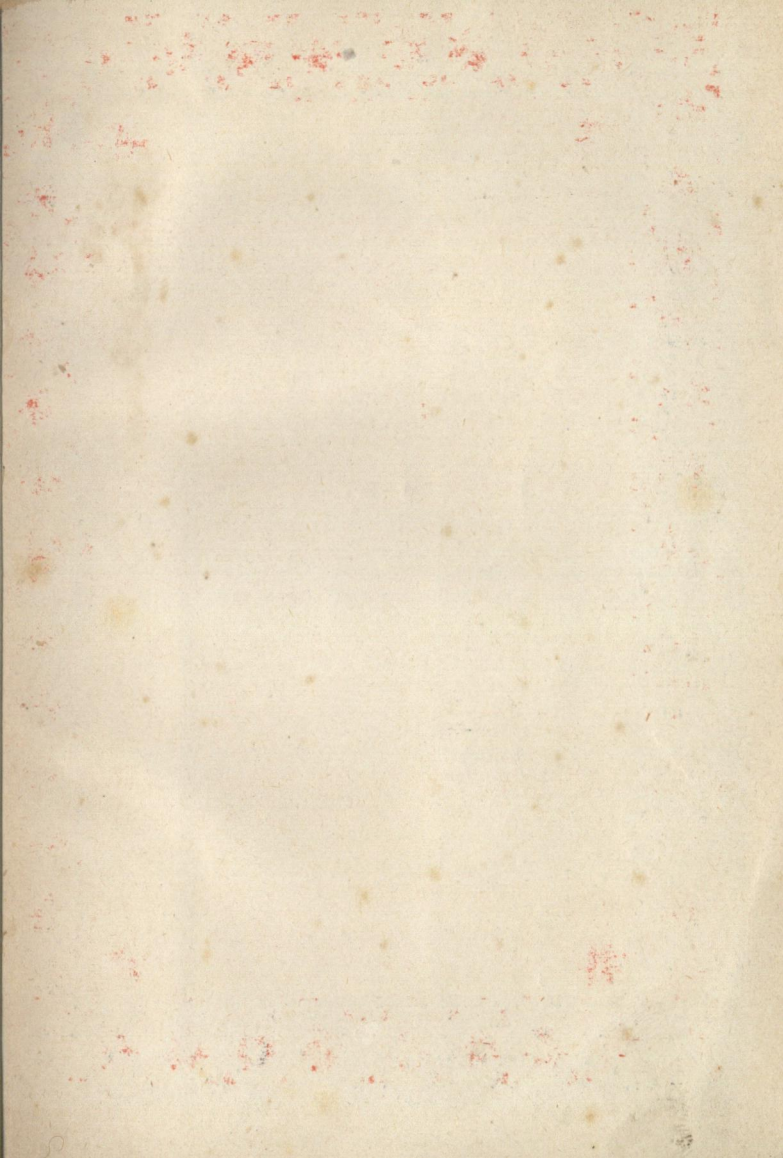
З М І С Т:

	стор.
Передне слово	1
Про жите і твори Віргілія	9
Пісня про хліборобство. Часть перша	16
Часть друга	39
Часть третя	63
Часть четверта	88
Деякі поясненя до „Пісні про хліборобство“	114
Жите і письма Ернста Фр. Шульце	131
Заклята рожа. Пісня перша	133
Пісня друга	151
Пісня третя	178
Тітір. (Скотарска поема Віргілія).	211
Палѣмон (вгож)	215
Хоробрий воін (із Гердера)	223
Подорожний (із Вальтер Скота)	225
Сонети I, II (із Е. Ф. Шульце)	228
Грамотика (поема Віргілія)	230

ПОМИЛКИ ДРУКАРСКІ.

Стор	вірш	стоїт	має бути
13	з гори	14 Італіи,	Італіі
16	з долу	4 прихильні,	прихильні
17	"	15 згадаю	вгадаю
17	"	1 щипці	щипця
19	з гори	2 Халиби	Халіби
19	з долу	8 мак ю сушит	мак йі сушит
21	з гори	8 насіню?	насіню.
21	"	12 За густе	За-густе
23	"	12 И молитвами	І молитвами
28	"	21 въ горю Япета	в горю, Япета
32	з долу	6 зефіра	Зефіра
33	з гори	3 широко,	широко;
33	"	4 літают;	літают
34	"	11 волос свій де в горі;	волос свій; де в горі
34	"	13 лютім. Ніз	лютім Ніз
36	з долу	6 І мір	І мир
37	з гори	1 І розтоплені	І розтоплені
42	"	4 із тіни	і з тіни
43	з долу	7 Ђвр	Ђвр
44	з гори	4 з нівночи	з півночи
45	з долу	2 Що	Що
59	з гори	4 Пчоли	Бжולי
72	"	20 дур	дур
74	з долу	8 ларлар	Гарлар
78	"	17 кавр	Кавр
83	"	8 наліса	налила
85	"	2 вже ловит	вже не ловит
86	"	6 ями й стерво	ями й стерво
88	з гори	5 пчолячого	бжолячого
88	"	9 йій	йі
94	"	13 бжולי ся роіли	бжולי тож роілись
94	з долу	8 пчіл	бжіл
95	"	3 Цекронські	Цекропські
96	"	6 пчіл	бжіл
101	"	4 пчоли,	бжולי
104	з гори	10 Ерідане	Ерідане
119	"	12 коли креостський король Мін,	коли кретський король Мінос

Стор.	вірш	стоїт	має бути
142	"	2 в очі	в оці
143	з долу	4 Шляхотним, силою,	Шляхотний, сильний си- лою
144	"	7 спочиват	спочивать
147	"	13 блискутих	блискучих
152	з гори	2 Завзятости Ахиля	Завзятости, Ахиля
153	"	6 замахущих	запахущих
156	"	14 йій і	йійі
164	"	5 спинає	спиняє
164	"	14 степ	стріп
166	"	2 І мовит	Імот
171	"	4 засвітили	засвітліло
176	"	3 перед	пред
179	з долу	5 душею	душою
180	з гори	5 Теж	Таж
182	"	12 ту	му
183	з долу	8 Що дум, що дум	Що дум
183	"	3 стрептів	стремтів
185	з гори	10 обміло	облило
186	"	9 жальбі	жалобі
187	"	13 З гадок	Згадок
189	з долу	9 липоче	мигоче
189	"	1 Ні доні від нікого	Ні до — ні від нікого
194	з гори	8 низний	пізний
196	"	7 Лиш,	Лиш запах,
196	"	14 ціамон	цінамон
199	з долу	8 зазвонит	зазвенит
200	з гори	4 вона	вони
207	"	9 еднают	еднают;
208	з долу	6 с своїм остались	с своїм щастем остались

3970

1986

ціна 80 кр.

65530

B 3.970